

623.459

7 - 31

Կատրամատ
յերի շՈՔԴ-ի
համար

~~823~~
~~7-31~~

ՀԱՅԴԵՏԶՈՒՄ

04 AUG 2010

ՊԱՋԱՎԻԱՔԻՄԸ ԽՍՀՄ ԽՈՂԱՂ ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ Լ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԵՆՐԱՊԵՆ Ե

623.459
D-31 167

ՊԱՏՐԱՍ ՅԵՂԻՐ

ՀՈՔՊ-Ի ՀԱՄԱՐ

ՋԵՌՆԱՐԿ ԱՌԱՋԻՆ ԱՍՏԻՃԱՆԻ «ՊԱՏՐԱՍ ԵՄ
ՀՈՔՊ-Ի» ՆՈՐՄԱՆԵՐԸ ՀԱՆՁՆԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ

(Քաղաքային բնակչության համար)

Թարգմանություն ուսեբեն 3-րդ հրատարակությունից

ՀԱՅՊԵՏՀՐԱՏ

ՅԵՐԵՎԱՆ

1940

17 JUL 2013

13.388

«Պատրաստ յեղիք ՀՈՔՊ-ի համար» գիրքը մի ձեռնարկ է, վորով պետք է պատրաստվել հանձնելու առաջին աստիճանի «Պատրաստ եմ ՀՈՔՊ-ի» նորմաները (քաղաքային բնակչության համար)։

Գրքում հակառակին ու քիմիական պաշտպանության մասին տեղեկություններ են տրված այն ծավալով, վոր պահանջվում է ըստ առաջին աստիճանի «Պատրաստ եմ ՀՈՔՊ-ի համար» նորմաների և այն կարգով, վոր վորոշված է պատրաստության նոր ծրագրով՝ հաստատված ԽՍՀՄ Պաշտպանության Կոդեքսի ՀՈՔՊ-ի վարչության Պկոդմից։ Իր բովանդակությամբ և շարադրման բնույթով գիրքն զգալի չափով տարբերվում է «Պատրաստ յեղիք հակառակին ու հակաքիմիական պաշտպանության համար» ձեռնարկից (Ռազմհրատի 4-րդ հրատարակություն, 1937 թ.)։

3440
40

БУДЬ ГОТОВ
К ПВХО

Артиз. Ереван, 1940 г.

ՆՈՐՄԱ ԱՌԱՋԻՆ

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՏԵՂԵԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ Հ Ո Ք Պ-Ի ՄԱՍԻՆ

ԹԵՄԱ 1

ՊԱՋԱՎԻԱԳԻՄԻ ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ ԲՆԱԿՉՈՒԹՅԱՆ
ՀԱԿԱՌԴԱՅԻՆ ՅԵՎ ՀԱԿԱԳԻՄԻԱԿԱՆ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ
ԱՍՊԱՐԵԶՈՒՄ

Մենք ապրում ենք միջազգային խիստ լարված միջավայրում։ Ծավալվում է յերկրորդ իմպերիալիստական պատերազմը։

Ամբողջ խորհրդային ժողովուրդը կենսազործում է ընկեր Ստալինի առաջադրած խնդիրները.

... «հարկավոր է ամեն կերպ ուժեղացնել ու ամրապնդել մեր Կարմիր Բանակը, Կարմիր Նավատորմիդը, Կարմիր ավիացիան, Պաշտպանությունը։ Մեր ամբողջ ժողովուրդը ռազմական հարձակման վտանգի դեմ հանդիման պետք է պահել մոբիլիզացիոն պատրաստության վիճակում, վորպեսզի վոչ մի «պատահականություն» և մեր արտաքին թշնամիներին վոչ մի ֆոկուս չկարողանան մեզ հանկարծակիի բերել»...

Ընկեր Ստալինի այս ցուցմունքը Պաշտպանության ամբողջ աշխատանքի հիմքն է կազմում։ Այդ ցուցմունքն առանձնահատուկ նշանակություն ունի Պաշտպանության աշխատանքի, բնակչության հակառակին և հակաքիմիական պաշտպանության ապարեզում։

Ժամանակակից ավիացիան՝ միացած քիմիայի հետ հանդիսանում է հարձակման հզոր միջոց վոչ միայն զորքերի, այլ նաև խոր թիկունքի վրա՝ նրա ֆարերկաններով ու գործարաններով, քաղաքական և վարչական կենտրոններով, յերկաթուղային հանգույցներով, էլեկտրոկայաններով և այլն։ Քիմիան ավիացիային ղիկում է պայթուցիկ և հրդեհիչ նյութերով, և, քաղաքային, մասսայական թունավորումներ առաջ բերող հատուկ

քիմիական նյութերով — մարտական թունավոր նյութերով (թն) :

Ողային հարձակումների հետևանքով թիկունքի աշխատանքները խանգարումը կարող է անդրադառնալ բանակի դործողությունների վրա և կկադմավորվի յերկրի պաշտպանության ամբողջ սխառմբ: Միայն լավ կադմակերպված, անխափան աշխատող թիկունքը կարող է ապահովել դորքերի լիակատար հաջողութունը ռադմաճակատում: Թիկունքի կայունությունը — աշխատանքի հիմնական պայմանն է:

«Աշխարհումս վոչ մի բանակ հաղթել չի կարող (խոսքը, իհարկե, վերաբերում է տեական ու ամուր հաղթանակին) առանց հաստատուն թիկունքի: Թիկունքը ռադմաճակատի համար — առաջին դործն է, քանի վոր նա, և միայն նա յե մատակարարում ռադմաճակատին վոչ միայն հայթայթման բոլոր տեսակները, այլ նաև մարդիկ — մարտիկներ, տրամադրություններ և իդեաներ: Անկաշուն, առավել ևս թշնամական թիկունքը ամենալավ, ամենամարտկուռ բանակն անպայման կվերածի անկայուն և փխրուն մասսայի» (Ստալին):

Այդ պատճառով պատերազմող կողմերը ձգտում են ամեն կերպ խախտել հակառակորդի թիկունքի կայունությունն ու նորմալ աշխատանքը: Ժամանակակից պատերազմներում դրա համար հիմնական մարտական միջոց է հանդիսանում ռմբակոծող ավիացիան:

Ռմբակոծող ավիացիան եյական կորուստներ կարող է պատճառել վերդետնյա դորքերին և առանձնապես զգալի հարվածներ հասցնել անբողբոմներին, յերկաթուղային հանգույցներին ու կայարաններին, դործարաններին և թիկունքի մյուս ոբյեկտներին: Միքանի յերկրներում ռմբակոծիչ ինքնաթիռները կադմում են ամբողջ ավիացիայի մոտ 50—60%: Բացի այդ, պետք է հաշվի առնել, վոր հետախուզական ինքնաթիռները և կործանիչներն ու նույնիսկ շտուրմավիկների միքանի տեսակներն ևս կարող են ռմբակոծելու ինդիւրներ կատարել:

Չանադան տիպի ռմբակոծիչներ կան. թեթև, միջակ, ծանրը, մոտավոր և հեռավոր դործողության: Դրանք իրարից տարբերվում են իրենց բեռնատարությամբ, զինվածությամբ, արագությամբ, թռիչքի մաքսիմալ բարձրությամբ («առաստա-

ղով»), դործողության շառավղով, այսինքն այն ամենամեծ տարածությամբ, վոր նրանք կարող են թռչել, պահպանելով յետ վերադառնալու համար անհրաժեշտ վառելանյութի պաշարը: Ամենամեծ «մարտական բեռը» կարող է վերցնել ծանր ռմբակոծիչը — մինչև 2 տոննա ումբ, իսկ միքանի ռմբակոծիչներ կարող են նույնիսկ ավել վերցնել: Ծանր ռմբակոծիչները դործողության շառավղը 1000—1500 կիլոմետր է, արագությունը ժամում՝ 320—400 կիլոմետր, «առաստաղը»՝ 8000—ախան մետր, իսկ միքանիսինն ավելի բարձր: Սկսում են ամենից շատ տարածվել բարձրացված մինչև 450—500 կիլոմետր և ավելի մեկ ժամում արագությամբ ռմբակոծիչները: Դրանք գերադանցապես յերկու կամ յերեք-մոտորանի, մինչև մեկ տոննա ումբի բեռնատարությամբ և մոտ 1000 կիլոմետր դործողության շառավղով ինքնաթիռներ են:

Անհրաժեշտ է հաշվի առնել, վոր ավիացիայի մարտական հատկությունների բոլոր ցուցանիշներն անընդհատ փոփոխվում են արագության հետագա ավելացման, «առաստաղի», դործողության շառավղի և այլնի ավելացման ուղղությամբ:

Ժամանակակից ռմբակոծող ավիացիան ջնջում է ռադմաճակատի և թիկունքի միջև յեղած սահմանները: Դա նշանակում է, վոր ողային հարձակումները խոր թիկունքի վրա, քաղաքացիական աղդարնակչության բաղմամիլիոն մասսաներին դարձնում են պատերազմի անմիջական մասնակիցներ:

Այդ մասսաների կայունությունը, կադմակերպվածությունն ու նախապատրաստվածությունը ողային հարձակման պայմաններում վիթխարի նշանակութուն ունի յերկրի պաշտպանունակության համար:

Մեր Կարմիր Բանակի թիկունքի կայունությունն ապահովվում է ամբողջ խորհրդային ժողովրդի բարոյական-քաղաքական միասնությամբ: Իսկ հակառակորդի ավիացիայի դեմ պայքարելու, նրա ինքնաթիռները վոչնչացնելու համար մենք ունենք հզոր կործանիչ ավիացիա, դեռիթային հրետանի և այլ միջոցներ: Վորպեսզի մեր հայրենիքն ու մեր ժողովրդին ողային ամպտակների հարձակումներից ել ավելի վստահելի պաշտպանենք, անհրաժեշտ է ել ավելի ուժգին ամրացնել յերկրի հակաողային պաշտպանությունը, ել ավելի լավ դնել ժողովրդի հակաողային և հակաքիմիական պաշտպանության դործը (ՀՌՔՊ-ը):

Մեր ամբողջ ժողովուրդը պետք է կազմակերպված ու պատրաստված լինի ակտիվորեն դիմավորելու և յետ չպրտելու ողբային թշնամուն, վորպեսզի թիկունքի անխափան աշխատանքը հակառակորդի ողբային հարձակումները պայմաններում լիովին ապահովված լինի:

Կազմակերպել հասարակական ոգևություն պետութեանը՝ բիկունքի հակառակին պաշտպանութեան գործում, ապահովել աշխատավորների միլիոնավոր մասսաների պատրաստումն ինքնապաշտպանութեան— սա յե Պաշտպանութեան հիմնական խնդիրը ՀՈՒՄ-ի ասպարեզում:

Բնակչութեան ինքնապաշտպանութեան նշանակում է յուրաքանչյուր տան, յուրաքանչյուր փողոցի մշտական պատրաստակամութեանը ողբային թշնամուց պաշտպանելու համար: Յուրաքանչյուր աշխատավոր պետք է ձիւտ խմանա իր տեղն ու իր պարտականութեանները ողբային հարձակման պայմաններում, պետք է կարողանա ինքնապաշտպանութեան միջոցներ ձեռք առնել և իր բնակարանում, իր տանը ՀՈՒՄ-ի գծով կուլեկտիվ աշխատանքի կարողապահ մասնակիցը լինի: Բանվորներն ու ծառայողները ձեռնարկութեաններում և հիմնարկութեաններում խելացի ինքնապաշտպանութեան հիման վրա պետք է աջակցեն իրենց հիմնարկի, իրենց Փարբիկայի, իրենց գործարանի աշխատանքի անընդհատութեանն ողբաբեկական վտանգի պայմաններում ապահովելու գործին: Ինքնապաշտպանութեան կազմակերպութեան հիմնական կորիզը պետք է լինեն տներում, հիմնարկներում, դպրոցներում, ձեռնարկութեաններում կազմակերպվող հատուկ կերպով սովորած խմբակներն ու գործխմբերը:

Պաշտպանութեան խնդիրները բնակչութեան ինքնապաշտպանութեանը կազմակերպելու գործում հանդիսանում են՝ առաջին հերթին բացատրական աշխատանքն ու աշխատավորներին «Պատրաստ եմ ՀՈՒՄ-ի համար» նորմաները հանձնելուն նախապատրաստելը: Այդ նախապատրաստման նպատակն է— ապահովել ամբողջ ազգաբնակչութեան գրագիտութեանը ողբային թշնամուց պաշտպանելու խնդիրներում: Պատրաստումն անց է կացվում Պաշտպանութեան խմբակներում: Դա պետք է տա գիտելիքների և փորձի այն միջինում, վորն անհրաժեշտ է աշխատավորին հաջող ինքնապաշտպանութեան համար: Նորմաները հանձնողին

աբովում է «Պատրաստ եմ ՀՈՒՄ-ի համար» 1-ին աստիճանի նշանը:

ՀՈՒՄ-ի նշանակիրները պետք է կազմեն ինքնապաշտպանութեան խմբակների հիմնական կմախքը: Հասարակական ոգևութեանն այդ խմբերի կազմակերպմանն ու նրանց պատրաստումը Պաշտպանութեան կարևորագույն խնդիրներից մեկն է:

ՀՈՒՄ-ի գծով ամբողջ մասսայական աշխատանքը տանելու համար անհրաժեշտ է հրահանգչական կազմ: Պաշտպանութեան պատրաստում է ՀՈՒՄ-ի հրահանգչներ, դրա համար վարժակալաններում կազմակերպելով հատուկ դասընթացներ: Պաշտպանութեան կենտրոնական Խորհուրդը սահմանել է «Պատրաստ եմ ՀՈՒՄ-ի համար» 2-րդ աստիճանի նշանի նորմաները, վորպիսին են հանձնումն հրահանգչական աշխատանք տանելու իրավունք և տալիս:

Բնակչութեան մեջ ՀՈՒՄ-ի համար անհրաժեշտ տեխնիկական միջոցների (հակազաղեր և այլն) տարածմանն ուժանդակելը ևս հանդիսանում է Պաշտպանութեան խնդիրը: Մշակվում են այդ միջոցների օրինակները, վորոնք ալելի պիտանի յեն բնակչութեան կիրառման համար, կազմակերպվում է հակազաղերի սարքին լինելու ստուգում, դրանց վերանորոգումը և այլն:

Վերջապես, Պաշտպանութեան առջև ամբողջապես դրված են ողբային թշնամու դեմ ուղիվ պայքարելու գործն ապահովելու խնդիրները: Այլիցիան զենիթային հրանոթների ու զննացիներին հետ միասին հանդիսանում է հակաողբային պաշտպանութեան ամենաներդործն միջոցը: Զարգացնելով Խորհրդային հզոր ողբային նավատորմիդը, զենիթային հրետանին, Խորհրդային Միութեան աշխատավորներն ամրապնդում են յերկրի հակաողբային պաշտպանութեան հիմքը: Պաշտպանութեան ցույց է ալել և պետք է ցույց տա Խորհրդային պետութեանն ել ալելի մեծ չափերով հասարակական ոգևութեան ՀՈՒՄ-ի այդ հիմքն ուժեղացնելու և ամրապնդելու գործում:

Այդ ամբողջ աշխատանքում, վորչ պակաս քան մեր սոցիալիստական շինարարութեան մյուս տեղամասերում, անհրաժեշտ է աննկուն զգոնութեան:

Մեր սոցիալիստական հայրենիքը շարունակում է մնալ կապիտալիստական շրջապատման մեջ և թշնամիները կաշխատեն

ներսից կազմալուծել մեր թիկունքի կայունությունը: Հենց սաղմային վիճակում արմատախել անել այդ նենդ մտադրությունները— այսպիսի խնդրի մասին պետք է միշտ հիշել նաև ՀՈՔԳ-ի ասպարեղում աշխատելու ժամանակ:

ԹԵՄԱ 2

ՈՒՄՅԻՆ ՀԱՐՁԱԿՄԱՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐՆ ՈՒ ՆՐԱՆՑ ՆԵՐԳՈՐԾՈՒԹՅՈՒՆԸ

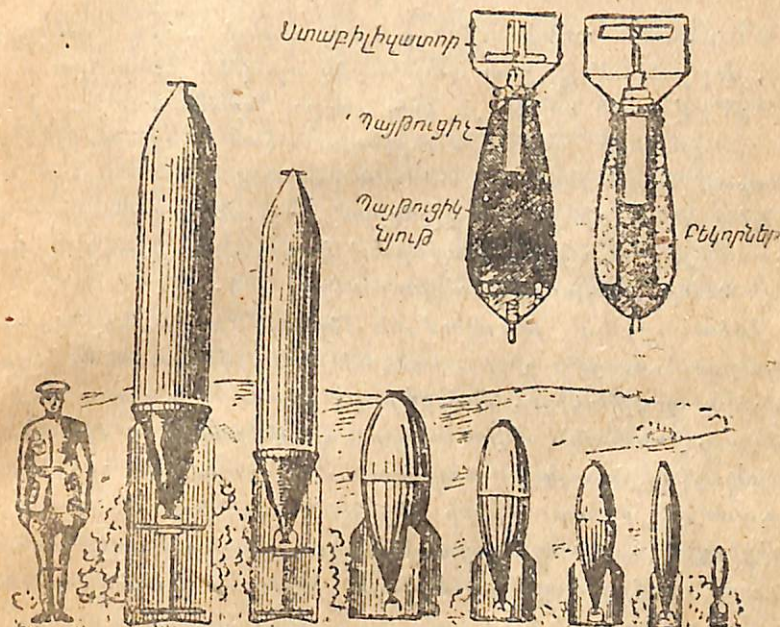
Ի՞նչ միջոցներ է գործադրում ավիացիան թիկունքի վրա կատարած հարձակումների ժամանակ: Ողային թռնամուց հաջողությամբ պաշտպանվելու համար պետք է լավ իմանալ, թե թռնամին հարձակման ինչպիսի միջոցներ կարող է գործադրել և ինչպես են այդ միջոցները ներգործում: Անհրաժեշտ է հաշվի առնել, վոր ողային հարձակման միջոցներն ուժեղ կերպով դարձանում են, ուստի հարկավոր է ուղադրությամբ հետևել այդ զարգացմանը և աստիճանաբար կատարելադործել իր պաշտպանությունը:

Թիկունքի վրա հարձակվելու համար ժամանակակից ավիացիան ոգտվում է զանազան տեսակ ավիացիոն ուումբերով և հատուկ գործիքներով, վորոնցով շաղ են տրվում (ցրվում են) հատուկ մարտական նյութեր: Իսպանիայում ու Չինաստանում մզվող պատերազմի փորձը ցույց է տալիս, վոր քաղաքների վրա կատարվող հարձակման հիմնական միջոցներն են առայժմ Ֆուգասային և հրդեհիչ ավիաուումբերը: Ֆուգասային ավիաուումբերը լցվում են ուժեղ ներգործող պայթուցիկ նյութերով, իսկ հրդեհիչ ավիաուումբերը՝ հրդեհ առաջացնող հատուկ բաղադրություններով:

Հարեչատանի դեմ վարած պատերազմի ժամանակ խուլահան ավիացիան լայն կերպով ոգտվում եր նաև քիմիական (թունավոր նյութեր պարունակող) ավիաուումբերով և, բացի այդ, թ՛ն շաղ եր տալիս հատուկ գործիքներով: Հայտնի յե, վոր քիմիական ավիաուումբեր արդեն գործադրում է նաև յապոնական ավիացիան:

Առաջիկա մեծ համաշխարհային պատերազմում թիկունքային կետերի վրա կատարվող ողային հարձակումների ժամա-

նակ այս բոլոր միջոցները, այն է՝ ֆուգասային, հրդեհիչ և քիմիական, անշուշտ գործադրվելու յեն ամենալայն չափերով: Ֆուգասային ավիաուումբերը նախատեսվում են շենքերն ու կաուուցումներն ավերելու, ինչպես և բնակչությունը վոնչացնելու համար: Միջանի դեպքերում Ֆուգասային ուումբերի հետ միասին գործադրվում են բեկորավոր ավիաուումբեր, վորոնք մարդկանց հարվածում են բեկորներով:

Նկ. 1. Չանազան քաղ ունեցող ամերիկական ավիացիոն ուումբեր, վորոնք կշռում են 10-ից մինչև 1.800 կիլոգրամ: Վերևում ցույց է տրված Ֆուգասային ավիաուումբի հատածը (ձախից) և բեկորավոր ավիաուումբի հատածը (աջից): Ստաբիլիզատորը ուումբին ոգում վայր բնկնելու ժամանակ կայունություն է հաղորդում:

Հրդեհիչ ավիաուումբերը քաղաքներին սպառնում են մասսայական հրդեհներով: Քիմիական միջոցները կարող են առաջ բերել մասսայական թունավորումներ. բացի այդ, դրանք, տեղանքը թունավորելով, դժվարացնում են հրդեհների դեմ պայքարելը և Ֆուգասային ավիաուումբերի պատճառած ավերածությունների վերացնելը:

Ողբային հարձակման դանազան յեղանակները պահանջում են պաշտպանութեան դանազան միջոցներ: Հետևաբար, հարկավոր է խմանալ ֆուգասային, բեկորավոր, հրդեհիչ և քիմիական հիմնական միջոցների ներդրածութեան բնույթը, վորպեսզի այդ միջոցներն իրարից տարբերել և համարեն դործադրել պաշտպանութեան անհրաժեշտ միջոցները:

Փուգասային յեղ բեկորային միջոցների ներդրածութունը

Փուգասային ավիատուրբին այնքան ավելի ուժեղ է ներդրում, վորքան ավելի շատ պայթուցիկ նյութեր կան նրա մեջ, այսինքն՝ վորքան ավելի յե նրա քաշը: Իսպանական ու չինական քաղաքների վրա իմպերիալիստական ուժերի կատարած հարձակումներին ժամանակամենկ պիլելի հաճախ դործադրվել են 50 մինչև 250 կիլոգրամ քաշ ունեցող ֆուգասային ավիատուրբին: Առանձին դեպքերում կարող են դործադրվել նաև ավելի ծանր ֆուգասային ավիատուրբին (նկ. 1):

Ավիատուրբինը պայթում են նրանց մեջ յեղած հատուկ մեխանիզմի՝ պայթուցիչի աղեկցութեամբ. ֆուգասային ավիատուրբինի պայթուցիչը, սովորաբար, լինում է դանդաղ դործողութեան, այսինքն՝ ավիատուրբինը պայթեցնում է միայն այն ժամանակ, յերբ այդ ուղիքը խրվում է չինքի կամ հողի մեջ: Փուգասային ավիատուրբինի միջանի տեսակներն ունեն հատուկ կասեցնողներ (դանդաղացուցիչներ), վորոնց առկայութեան դեպքում ուղիքը պայթում է վայր ընկնելուց զգալի ժամանակ անցնելուց հետո:

Փուգասային ավիատուրբինի պայթյունը ուղեկցվում է հզոր խլացուցիչ ձայնով: Փուգասային ավիատուրբինը, ինչպէսզի չենքին, ծախում է միջհարկային մի շարք ծածկեր և, ներսում պայթելով, առաջ է բերում մեծ ավերածություններ. պատերը, կտուրը փչնում են, բեկորները դեռ ու դեն են թռչում և այլն: Յեթե ֆուգասային ուղիքն ընկնում է գետնի վրա, ապա նրա պայթման տեղում դոյանում է խոր փոս, այսպէս կոչված՝ ձաւար: Դեպի վեր և դեռ ու դեն են թռչում ահագին քանակութեամբ հող, քարեր, փոշի:

Փուգասային ավիատուրբինի պայթյունի ժամանակ դոյանում է ողային հարվածական («պայթման») ալիք, վորը չա-

փաղանց մեծ արագութեան հետևանքով հակայական ուժ ունի: Հարվածական ողային ալիքը կարող է ավերել պատերը և սպանել մարդկանց պայթման վայրից զգալի հեռավորութեան վրա: 50—250 կիլոգրամանոց ավիատուրբինի համար այդ տարածությունը հավասար է 10—20 մետրի, 1000 կիլոգրամանոց ավիատուրբինի համար՝ մոտ 40 մետրի:

Մոտավորապէս յերկու անգամ ավելի մեծ տարածութեան վրա պայթյունի հարվածական ողային ալիքը ծանր կոտորակի է պատճառում մարդկանց, պատերի մեջ առաջ է բերում զգալի ճեղքեր և կառուցվածքների վնասվածքներ:

Մոտավորապէս չորս անգամ ավելի մեծ տարածութեան ներքի վրա (այսինքն 40—80 և 150—160 մետր) պատուհանների բոլոր ապակիները դուրս են թռչում: Մոտավորապէս այդ նույն տարածութեան վրա ել պահանում են սպանելու իրենց ուժը (այսինքն՝ մարդկանց սպանելու կամ վիրավորելու ընդունակությունը) ֆուգասային ավիատուրբինի պայթյունի ժամանակ դեռ ու դեն թռչող բեկորները:

Բեկորներ շատ չեն ստացվում, նրանք խոշոր են, ուժեղ չափով չիկացած և դուրսվառ նյութերի ու շինութեանների դիպչելիս կարող են հրդեհներ առաջացնել: Հրդեհ կարող է առաջանալ նաև հենց իր՝ ֆուգասային ավիատուրբինի անկման վայրում:

Բեկորավոր ավիատուրբինի պայթյունի ժամանակ ստացվում է համեմատաբար մանր բեկորների մեծ քանակութուն, վորոնք դեռ ու դեն են թռչում յերկրի մակերեսի վրայով բարակ վրոնացող ձայնով: Պայթյունի վայրի վրա բարձրանում է ծխի մի փոքր քուլա: Այստեղ ձաղար չի դոյանում, վորովհետեւ բեկորավոր ավիատուրբինը սովորաբար ունենում է վայրկենական դործողութեան չափազանց զգալուն պայթուցիչ, վորը վայր ընկնող ուղիքը պայթեցնում է անհապաղ՝ վորեւ խոչընդոտի հետ չիվելիս: Բեկորները հրդեհիչ ներդրածութեան չունեն: Իրենց հարվածող ուժը նրանք պահանում են պայթման վայրից 50—200 և ավելի մետր տարածութեան վրա: Բեկորավոր ավիատուրբինի քաշը հասնում է 8—10 կիլոգրամից մինչև 50 կիլոգրամի:

Քաղաքների վրա կատարվող հարձակումների ժամանակ,

ինչպես յերևում է, բեկորավոր ավիառումբերը համեմատաբար հազվադեպ են դործադրվելու, վորովհետև նրանք աղյուսե և հաստ փայտե սովորական պատերը չեն ծակում:

Պետք է սպասել, վոր բեկորավոր ավիառումբերի միջանի տեսակները կարողնակեն վոչ մեծ քանակությամբ թունավոր նյութեր: Նման ավիառումբերը սովորաբար կոչվում են բեկորավոր-ֆիմիական:

Բեկորավոր-ֆիմիական ավիառումբը պայթելիս, բացի բեկորները, գոյանում է թունավոր ծխի վոչ մեծ ամպ, վորը դրդվիզ կերպով և ազդում շնչառության ուղիներին և աչքերին վրա:

Հրդեհիչ միջոցների ներգործությունը

Հրդեհիչ ավիառումբերի պայթյունները կարող են ուղեկցվել զանազան յերևույթներով, նայած թե ինչ բաղադրությամբ է լցված այս կամ այն ումբը և ինչպես է նա դործի գրվում:

Հրդեհիչ ամենագործածական բաղադրություններից մեկն է «տերմիտը», վորչիացած ալյումինի և յերկաթօքսիդի այդ խառնուրդը: Այս խառնուրդն այրվելիս ստացվում է շատ բարձր ջերմաստիճան, վորը հասնում է 3000°-ի. այս ջերմաստիճանի ժամանակ հալվում և այրվում է յերկաթը:

Տերմիտի հետ միաժամանակ կարող է դործադրվել «եղեկորոնը» — մագնեզիոնի ու ալյումինի և միջանի այլ մետաղների հատուկ ձուլվածք: Այրվող եղեկորոնի ջերմաստիճանը հասնում է մինչև 3500°-ի: Հայտնի յեն այսպես կոչված եղեկորոնատերմիտային ավիառումբերը. այդ ումբերի պարուտակը (оболочка) պատրաստված է երկաթոնից, իսկ լիցքը՝ տերմիտից:

Բացի տերմիտն ու եղեկորոնը, կան մի շարք այլ նյութեր ու բաղադրություններ, վորոնք կիրառվում են հրդեհիչ ավիառումբերի մեջ (յերբեմն տերմիտի ու եղեկորոնի հետ խառը), որինակ՝ կարծր հանքային յուղերը, զանազան այրվող հեղուկները, դեղին լուսածինը (ֆոսֆորը) և այլն: Լուսածինն ու միջանի այրվող հեղուկները բաց ողում ինքնաբոցավառվում են:

Իրենց կառուցվածքով և ներգործության բնույթով հրդեհիչ ավիառումբերը բաժանվում են յերկու հիմնական խմբերի՝

ցրող դործողության և կենտրոնացված դործողության ումբեր:

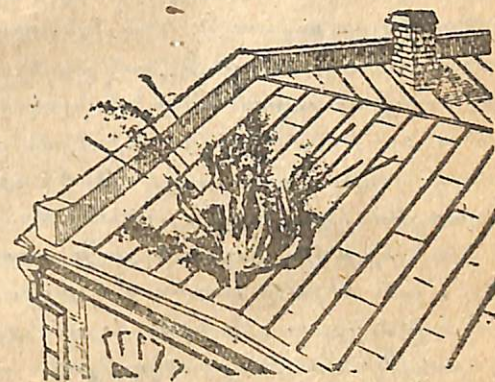
Ցրող դործողության ումբը պայթելիս հրդեհիչ բաղադրությունը ցրվում է հեռուն դեպի ամեն կողմ և առջ է բերում հրդեհի բաղմաթիվ մանր ոջախներ: Այդպիսի ումբերը ծառայում են զլխավորապես դյուրավառ նյութեր պարունակող պահեստները, փայտե շենքերը, անտառները (յորային յեղանակին) և այլն բոցավառելու համար: Այս ումբերը սովորաբար ունեն հատուկ դիտանցիոն (հեռակայան) մեխանիզմներ, վորոնք այդ ումբերը պայթեցնում են ողում յերկրից նախորդ վորոշված հեռավորության վրա:

Կենտրոնական դործողության ումբերը հրդեհի ոջախ են ըստեղծում միայն իրենց պայթյունի վայրում և անմիջապես

այդ վայրի մոտերքը, բայց այդ ոջախը լինում է զգալիորեն ավելի խոշոր: Այդպիսի ումբերը դործադրվում են ֆարերկաների ու դործարանների, յերկաթուղային կառուցվածքների և այլնի վրա հարձակվելիս:

Իիպչելով շենքին, ումբերը սովորաբար ծակում են կտուրը և չերդակում (թավանում) հրդեհ են առաջացնում (նկ. 2): Առանձին ումբեր, նայած իրենց քաշին ու նետման բարձրությանը, կարող են ծակել նաև չերդակների ծածկույթները, իսկ վորոշ դեպքերում թափանցել նույնիսկ ավելի ցած (մանավանդ շատ պինդ զլխամաս ունեցող ումբերը):

Տերմիտային կամ եղեկորոնատերմիտային կենտրոնացված դործողության ումբն ընկնելուց 20—40 վայրկյան անց տերմի-

Նկ. 2. Հրդեհիչ ավիառումբ:
վերևում՝ թռչելիս, ներքևում՝ ումբի ներգործությունը:

տային մասսան սկսում ե հալվել ու դուրս նետվել պարուտակի ճեղքերից ու այրված տեղերից: Յեթե պարուտակը ելեկտրոնային ե, ապա այն կա հալվում ե այրվում ե, ուժեղացնելով տերմիտի հրեհիչ ներգործությունը:

Տերմիտային ավիառումը վառվում ե գեղնավուն յերանգի վառ բոցով. այրվելն ընկերակցվում ե թույլ ծխի փոքր քանակությոն արտադրելով: Ելեկտրոնա-տերմիտային ավիառումը այրման ժամանակ սկզբում գիտվում ե նույն բանը (այրվում ե տերմիտը), իսկ ապա յերևան ե դալիս բաց-կապտավուն բոց, ե արտադրվում ե սպիտակ ծանր ծուխ, վորը այրման ամբողջ վայրը ծածկում ե սպիտակ փառով (այրվում ե ելեկտրոնը):

Փոքրիկ տերմիտային կամ ելեկտրոնա-տերմիտային ավիառումը այրումը տեղում ե 3—5 բույն: Այդ ժամանակի ընթացքում կարող են բոցավառվել նույնիսկ դժվար այրվող առարկաներն ու նյութերը: Հալված տերմիտն ու ելեկտրոնը կարող են այրելով ծակել առաստաղի ծածկույթը, թափանցել ստորե գտնվող շինությունները ե այնտեղ ստեղծել հրեհիչ նոր ոջախ:

Հրեհիչ ավիառումների քաշը տարբեր ե լինում, բայց վոչ ավելի, քան մի քանի տասնյակ կիլոգրամ: Փոքր քաշ ունեցող ուումները ձեռնասու յեն նրանով, վոր մի ոմբակոծիչը կարող ե բարձրացնել ահադին քանակությամբ այդպիսի ուումներ: Դրա փոխարեն, համեմատաբար խոշոր ուումները թույլ են տալիս ստեղծել հրեհիչ շատ հզոր ոջախներ:

Հրեհիչ ամենավորք ուումները կարող են մեծ քանակությամբ տեղավորվել ինքնաթիռների տակ ամրացվող հատուկ պահեստարաններում: Պետք յեղած բույնային պահեստարանը բաց են անում, ե ուումները դուրս են թափվում, տարածվելով մեծ մակարդակի վրա: Ինքնաթիռները կարող են նաև հատուկ դործիքներից դուրս նետել (թափել) այրվող հեղուկներ: Որինակ այդպիսի յեղանակ եր դործադրում իտալական ավիացիան Հարեյստանում ե յապոնական ավիացիան՝ Չինաստանում:

Քիմիական միջոցների ներգործությունը

Ինչպես արդեն մատնանշվել ե, ուգային հարձակման քիմիական միջոցների ներգործությունը կայանում ե չալաչտալանված մարդկանց ու կենդանիներին թունավոր նյութերով թունավորե-

լու ե տեղանքը վարակելու մեջ: Ավիացիան թ՛ն դործադրում ե ավիառումների ե հատուկ դործիքների միջոցով:

Քիմիական ավիառումների մեջ թ՛ն գտնվում են հեղուկ կամ պինդ վիճակում: Ռումբերը պայթելիս թ՛ն խառնվում են ողի հետ, վերածվելով թունավոր գոլորչու (գաղի), ծխի կամ մառախուղի, կամ չաղ են արվում տեղանքում ե հետզհետե գոլորչիանում են: Հատուկ դործիքներով չաղ տալու (թափելու) ժամանակ թ՛ն մեծ մասն ընկնում ե գետնի վրա մանր կաթիլների ձևով:

Այն թ՛ն, վորոնք մարտական դործադրության ժամանակ լիովին խառնվում են ողի հետ ե համեմատաբար արագորեն ցրվում են, կոչվում են անկայուն թ՛ն: Այն թունավոր նյութերը, վորոնք դանդաղ կերպով են գոլորչիանում, յերկար ժամանակվա ընթացքում պահպանում են իրենց մարտական հատկությունները տեղանքում, կոչվում են կայուն թ՛ն:

Կայուն թ՛ն լայն կերպով դործադրվում են տեղանքը վարակելու համար: Այսպիսի թ՛ն-ով վարակված տեղանքն ու դանաղան առարկաները դառնում են չալաչտալանված մարդկանց ու կենդանիներին վնասելու աղբյուր:

Մարդու որդանիղմի վրա ունեցած ներգործության բնույթով թոյ թունավոր նյութերը սովորաբար ստորաբաժանվում են չորս խմբի՝ հեղձուցիչ թ՛ն, գրգռիչ թ՛ն, մաշկի վրա ներգործող թ՛ն ե ընդհանուր թունավոր նյութեր:

Հեղձուցիչ թ՛ն ներգործում են դերադանցադես շնչառության որդանների վրա, ծանր դեպքերում առաջ բերելով թոքերի բորբոքում ե ուռուցք:

Գրգռիչ թ՛ն առաջացնում են քթի, քթի խոռոչի, ինչպես ե կոկորդի ու շնչափողի խողովակների խիստ դրդվածություն: Մի քանի թ՛ն դրդում են առավելապես աչքերը, առաջ բերելով արտասուք: Այսպիսի թ՛ն հաճախ կոչվում են արտասվարեր:

Մաշկի վրա ներգործող թ՛ն վնասում են մաշկը ե միաժամանակ ուժեղ կերպով ներգործում են աչքերի ե շնչառության որդանների վրա:

Վերջապես ընդհանուր թունավոր նյութերը, շնչառության ուղիների միջոցներով թափանցելով արյան մեջ, թունավորում են մարդու ամբողջ որդանիղմը:

Թվարկված անունները մատնանշում են այս կամ այն խմբին՝
վերաբերող թունավոր նյութերի ներդրածության միայն բնորոշ
առանձնահատկությունները: Անհրաժեշտ է հիշել, վոր շատ թ՛ն
ընդունակ են առաջ բերել շատ բազմազան ազդեցություն (ներ-
դրածության ինչպես ուժի, այնպես էլ բնույթի տեսակետից),
նայած այն ժամանակին, վորի ընթացքում ներդրածել է թ՛ն,
որգանիզմի մեջ ընկած թ՛ն քանակին, թ՛ն «մարտական վիճա-
վին» (գաղ, գոլորշի, ծուխ, մառախուղ, շիթեր) և մի շարք
այլ պատճառներ: Բացի այդ, միջանի թ՛ն իրենց բուն իսկ
բնույթի շնորհիվ ընդունակ են տարբեր ներդրածութուն անե-
լու: Այսպես, որինակ, մաշկի վրա ներդրածող հիմնական թ՛ն
(խլրիտ, լյուիդիտ), ազդելով մարդու մաշկի վրա, միաժամա-
նակ վոչ միայն ներդրածում են շնչառության որգանների ու աչ-
քերի վրա, այլև, արյան մեջ թափանցելով, ընդունակ են առաջ
բերելու ընդհանուր թունավորում:

Թ՛ն ներդրածութունը մաշկի վրա սկզբում ար-
տահայտվում է մաշկի մնասված մասի կարմրելով, յերբեմն
քոր գալով և ալրուցքով: Շատ թեթև դեպքերում մնասվելը
գրանով էլ սահմանափակվում է: Ավելի ծանր դեպքերում մաշ-
կի վրա դոյանում են բշտիկներ և ապա խոցեր, վորոնք պահան-
ջում են յերկաշատե բուժում: Յեթե մնասված են մաշկի մեծ
տարածություններ, կարող է մահ առաջանալ:

Մաշկի վրա ներդրածող թ՛ն կաշին առանձնապես ուժեղ
կերպով են մնասում, յերբ ընկնում են նրա վրա հեղուկ ձևով:
Այս թ՛ն գոլորշիներից մաշկի մնասվածքներ կարող են լինել
այն դեպքում, յերբ գոլորշիները ներդրածել են մաշկի վրա
յերկար ժամանակ, մանավանդ ամառվա չոգ ժամանակ:

Յերբ մաշկի վրա ներդրածող թունավոր նյութերը մնասում
են շնչառության որգանները, յերևան է գալիս ձայնի խուլո-
ւություն և չոր հաղ: Մանր դեպքերում կարող են զարգանալ
թարախային-բորբոքիչ պրոցեսներ բերանում, կոկորդում, թո-
քերում և հասցնել մահվան:

Աչքերի վրա ներդրածելը սկզբում արտահայտվում է կուպե-
րի կարմրությամբ ու ուռուցքով, աչքերում ոտարոտի մարմնի
(«ավաղի») զգացումով, լուսավախությամբ. ապա աչքերից
սկսում է լորձոնք ու թարախ հոսել, կուպերն ու աչքերի յեղջե-

րաթաղանթները խոցոտվում են: Առանձնապես ծանր դեպքե-
րում աչքերը կարող են կուրանալ:

Յեթե մաշկի վրա ներդրածող թ՛ն իրենց վարակած կերակրի
և ջրի հետ միասին թափանցում են մարսողության որգանները,
ստամոքսում զգացվում է ցավ, առաջ է դալիս փսխոց, յերբեմն
լուծ: Մանր դեպքերում մարսողության որգանների թարախա-
կալումն ու խոցոտումը կարող են մահ առաջացնել:

Մաշկի վրա ներդրածող թ՛ն բնորոշ ներկայացուցիչներն են
խլրիտը և լյուիդիտը:

Խլրիտը— յուղոտ մութ-դարչնադույն մի հեղուկ է. հոտը
հիշեցնում է սխտորն ու մանանեխը. գոլորշին անդույն է:
Մյուս թ՛ն հետ համեմատած իսկիտն ամենամեծ կայունություն
ունի. տեղանքում իսկիտն իր մնասելու հատկությունները պա-
հում է ամառը մինչև 2, իսկ ձմեռը մինչև 3—5 և ավելի որով:
Խլրիտի առանձնահատկությունը նրա ներդրածման դանդաղու-
թյունն է: Խլրիտից մնասվածը սկզբում վոչ մի հիվանդագին
զգացում չի ունենում. մաշկի վրա ներդրածող թ՛ն համար տի-
պիկ մնասվածքի առաջին նշանները յերևան են գալիս միայն
միջանի ժամ անց:

Խլրիտի կաթիլները, ընկնելով մարդու մաշկի վրա, արագո-
րեն լուծվում են մաշկի ճարպային ծածկույթի մեջ: Միջանի
բույս հետո մաշկի վրա իսկիտի վոչ մի հետք չի նկատվում.
զգացվում է միայն նրա հոտը: 3—6 ժամ հետո մարմնի մնաս-
ված մասում յերևան է գալիս կարմրություն և սկսվում է
ալրուք ու քոր, իսկ 8—12 ժամ (յերբեմն և ավելի) հետո դո-
յանում են ջրակալած բշտիկներ: Հետզհետե բշտիկները ուռչում
և մեծանում են, ցավը ուժեղանում է: Սովորաբար 3—5 որից
հետո բշտիկները տրաքում են և նրանց տեղը դոյանում են շատ
դանդաղ լավացող խոցեր (նկ. 3):

Լյուիդիտը— դարչնադույն յուղոտ հեղուկ է, վորն ունի
խիտ հոտ. այդ հոտը հիշեցնում է խորդենու տերևների հոտը.
Լյուիդիտի գոլորշին, ինչպես և իսկիտինը, անդույն է: Լյուի-
դիտի կայունությունը մոտ յերկու անգամ պակաս է: Լյուիդի-
տից մնասված բուսականությունը վորոչ ժամանակ անց կար-
միր-դարչնադույն յերանդ է ընդունում:

Լյուիդիտի ներդրածությունը մաշկի վրա, իսկիտի հետ

3440
40

Համեմատած, ավելի շուտ է արտահայտվում: Ընկնելով մաշկի վրա կաթիլներն ձևով, Լյուիզիտը արագ կերպով առաջ է բերում այրուքն ու ցավի դադարում. առաջին 30 րոպեյի ընթացքում վնասված մասում առաջ է դալիս կարմրություն, ապա դուրսգնում են բշտիկներ, վորոնք հետագայում փոխվում են խոր խոցերի:

Բացի այդ, Լյուիզիտը շատ արագ դրդուում է շնչառության վերին ուղիներն ու աչքերը և վորոչ չափով ունի դրդուիչ ներդրության ԹՆ հատկություններ:

ԹՆ դրդուիչ ներդրությունը արտահայտվում է

Նկ. 3. Ձեռքի վնասվելը խորիտով. ձախից՝ յերկրորդ օրը, մեջտեղը՝ յերեք շաբաթ հետո, աջից յերկու ամիս հետո:

Քթի, քթի խոռոչի, շնչառության վերին ուղիների մյուս մասերում զգացվող խիստ այրուքով, ճանկոկելով և խուտուտ ածելով. հաճախ դիտվում է անզուսպ փռչուց (այստեղից էլ ծագում է «փռչաղացնող ԹՆ» անունը), քթից լորձուկներ հոսելը, քթում և քթի խոռոչում ցավ զգալը, սրանց ուռչելը, թուր հոսելը, կրծքի վանդակի ճնշվածություն զգալը, գլխացավ, կոկորդահազ, յերբեմն մղկտացնող ցավ ծնոտներում, շնահանգձում, փսխոց: Այսպիսի ներդրություն առաջացնող տիպիկ ԹՆ աղամսիտն է: Այդ ԹՆ վնասում է շնչառության վերին ուղիները, այնտեղ թափանցելով ծխանման վիճակում: Բացի այդ, ներդրութուն է նաև աչքերի վրա:

Աղամսիտ— մուգ կանաչ դուլնի փոշի կամ դեղնականաչ դուլնի կտորներ: Մարտական դործադրման ժամանակ աղամսիտը վերածվում է թունավոր ծխի, վորն ունի մուգ դեղին կամ դարչնի դուլն: Շնչառության վերին ուղիների դրդման խիստ յերեւոյթներն սկսվում են աղամսիտի ծուխը ներշնչելիս արդեն առաջին-յերկրորդ րոպեյից: Այդ յերեւոյթները շարունակվում են 1—2 ժամ, իսկ յերբեմն էլ ավելի, թունավորված մթնոլորտում 5—10 րոպե մնալուց հետո: Աղամսիտի յերկարատև ներդրությունը կարող է առաջ բերել օրգանիզմի ընդհանուր թունավորում:

Ինչպես արդեն մատնանշվել է, դրդուիչ համարվում են նաև այն ԹՆ, վորոնց ներդրությունը արտահայտվում է անավելապես աչքերը դրդուելով (արտասվաբեր ԹՆ):

ԹՆ արտասվաբեր ներդրությունը արտահայտվում է կոպերում զգացվող այրուքով և ծակոցով, լուսավախությամբ, արտասվաթորությամբ, կոպերի կարմրությամբ ու ուռչելով և աչքերը ակամա կկոցելով: Արտասվաբեր ամենաուժեղ ԹՆ մեկը քլորացետոֆենոնն է, վորը աղդում է աչքերի վրա ինչպես ծխանման, այնպես էլ դուրըշխանման վիճակում:

Քլորացետոֆենոնը սպիտակ դեղնավուն դուլնի կարծր նյութ է. մաքուր վիճակում դուրեկան հոտ ունի, վորը վորոչ չափով հիշեցնում է մանուշակի հոտը: Արտասվաբեր ներդրությունը շատ արագ է արտահայտվում, յեթե ողը պարունակում է քլորացետոֆենոնի դուրըշու կամ ծխի ամենաաննշան քանակություն իսկ: Ծուխը յերկնադուլն սպիտակ է: Գրգռիչ աղդեցությունը շնչառության ուղիների վրա շատ թույլ է: Խոնավ, քրտնքոտ կաշվի վրա յերբեմն այրուք է զգացվում:

Միքանի արտասվաբեր ԹՆ, յեթե մեծ քանակությամբ և յերկար ժամանակով են ներդրութուն շնչառության դործարանների վրա, կարող են առաջացնել այնպիսի յերեւոյթներ, վորոնք բնորոշ են հեղձուցիչ ԹՆ համար: Որինակ, այդպիսի արտասվաբեր ԹՆ է քլորալկիրինը:

Քլորալկիրինը թափանցիկ դեղնավուն հեղուկ է, վորն ունի սուր անախորժ հոտ: Գուրըշխներն անդուլն են, առաջ են բերում խիստ արտասվաթորություն, սիրտխառնուրդ և հազ, յերբեմն փսխոց:

ԹՆ՝ հեղձուցիւ չ ներդրործությունը արտահայտ-
վում է հիվանդագին հազով, կրծքացավով, քթում և կոկորդում
զլացվող ալրուքով, շնչահեղձությամբ, ուժեղ թուլությամբ:
Ծանր թունավորման դեպքերում յերևան են դալիս տանջալից
հազ՝ խոխոցի, սուլոցի և փրփրախառն խոխի (յերբեմն ել
արյունախառն) հետ միասին, խիստ հեռոց, խռչոտություն և
ձայնի կորուստ, ձեռքերի ու վոտքերի կապտություն ու սառ-
չում, դեմքի կապտախտային դուրս: Կարող է զարգանալ թոքե-
րի ուռուցվորություն, վորը կարող է վերջանալ մահով: Տիպիկ
հեղձուցիւ թՆ են քլորը և ֆոսֆենը:

Փասգենը ողից $3\frac{1}{2}$ անգամ ավելի ծանր մի դաղ է (8^0 բար-
ձրը ջերմաստիճանի ժամանակ) • հոտը անախորժ է և հիշեցնում
է փտած խոտը կամ փտած բանջարեղենը: Ողի հետ խառը վի-
ճակում կազմում է սպիտակավուն մի ամպ, մանավանդ, յեթե
ողը խոնավ է: Յերկար ժամանակ անհշան քանակությամբ աղ-
դելու դեպքում ֆոսգենն սկզբում առաջ է բերում միայն վոչ
մեծ հազ, թեթև սիրտխառնոց, բերնում անախորժ համ: Երբ
թունավոր միջավայրից առժամը դուրս է գալիս, այս յերե-
վույթներն աստիճանաբար անհայտանում են և թունավորվածն
իրեն զգում է քիչ թե շատ բավարար միջանի ժամվա ընթաց-
քում: Այնուհետև կարող է զարգանալ ծանր թունավորում, յե-
րևան են դալիս հեռոց, ծանր հազ և այլ յերևույթներ, վորոնք
քնորոշ են հեղձուցիւ թՆ ներդրործության համար: Մեծ քանա-
կությամբ ֆոսգենի ներդրործության դեպքում ծանր վնաս-
վածքի նշանները կարող են վրա հասնել և յերևան դալ շատ ա-
րագ կերպով:

Փոսգենը կարող է առաջ բերել որդանիզմի նաև ընդհա-
նուր թունավորում, բայց վոչ այնքան խիստ չափով, ինչպես
լինում է ընդհանրապես թունավոր նյութերի ներդրործության
ժամանակ:

Ընդհանուր թունավոր նյութերի ներդրոր-
ծությունն արտահայտվում է գլխապտույտով, հեռոցով,
սրտի խփոցով, ընդհանուր թուլությամբ, սիրտխառնոցով, փր-
խոցով, գլխացավով, գիտակցությունը վորոշ չափով մթաղնե-
լով: Ծանր դեպքերում գիտվում է գիտակցության կորուստ,
շնչառության դադարում կամ առատիկ թուլացում, ջղաձգու-

թյուններ և կաթված, վորը համարյա վայրկենական մահ է
պատճառում:

Ընդհանրապես թունավոր ալկալիի խիստ ներդրործություն
ունեցող թՆ թափանցում են որդանիզմի մեջ շնչառության ու-
ղիների միջոցով և վնասում են նյարդային սխտեմը կամ ար-
յունը: Ալկալիի նյութերի թվին պատկանում են կապտաթթուն
և ածխածնի ոքսիդը:

Կապտաքթուն անդույն, շատ ցնդուն հեղուկ է, վորի հոտը
հիշեցնում է դառը նուշը: Կապտաթթվի դորոշները ողից մի
փոքր թեթև են, վորը դժվարացնում է նրա մարտական դործա-
դրությունը: Ողի մեջ համապատասխան չափով պարունակվելու
դեպքում չափազանց ուժեղ, ընդհանուր թունավորիչ հատկու-
թյուններ ունի:

Ածխածնի ոքսիդը անդույն և անհոտ դաղ է, վորը ողից
թեթև է: Առորյա կյանքում այս դաղը հայտնի յե շմոլքի
(угар) դաղ անունով: Այս վերջինն առաջանում է վառելիքը
լրիվ չայրվելու հետևանքով, որինակ՝ ժամանակից չուտ փակ-
ված վառարաններում: Ածխածնի ոքսիդով ընդհանուր թունա-
վորումը կարող է վրա հասնել համարյա անհետելի կերպով,
սկսվելով գլխացավից: Յեթե ողը պարունակում է մեծ քանա-
կությամբ ածխածնի ոքսիդ, մահը կարող է առաջ դալ շատ
արագ:

Վորպես թՆ ածխածնի ոքսիդը դեռ չի դործադրվել (ողից
թեթև է, դժվարությամբ է հեղուկանում): Բայց հարկավոր է
նկատի ունենալ, վոր այդ դաղը կարող է կազմվել մեծ քանա-
կությամբ պայթուցիկ նյութերի այրվելուց: Յեթե շենքի ներ-
սում պայթում է խոշոր ֆուգատային ավիառումբ, ապա այն-
տեղ այդ դաղը կարող է կուտակվել կյանքի համար վառագա-
վոր քանակությամբ:

ԹՆ քննության առնված բոլոր խմբերից առանձնապես մեծ
նշանակություն ունեն մաշկի վրա ներդրործող թՆ: Այս թՆ
պաշտպանելը շատ բարդ է, վորովհետև հարկավոր է նրանցից
պաշտպանել մարդու ամբողջ մարմինը, այնինչ այլ խմբերի
պատկանող թՆ առաջ են բերում միայն շնչառության ուղիներն
ու աչքերը պաշտպանելու անհրաժեշտություն: Բացի այդ,
այս խմբին պատկանող հիմնական թՆ ունեն զգալի կայունու-
թյուն, վոր պահանջում է չափազանց բարդ միջոցառումներ:

վարակված տեղանքը և զանազան վարակված առարկաներ անմիապա դարձնելու (զաղազանման) համար:

Գրգռիչ, հեղձուցիչ և ընդհանուր թունավոր նյութերը մեծ քանակությամբ հանկարծակի գործադրելու ժամանակ, կարող են ծանր կորուստներ պատճառել այն մարդկանց, վորոնք չեն կարողացել ժամանակին հաղնել հակազաղեր կամ մտնել դադապատարանները: Այս խմբերին պատկանող թՆ մեծ մասն անկայուն են: Բայց քաղաքում անկայուն թՆ կարող են բռնել շատ մեծ տարածություններ, ընդամին այդ թՆ ողի հետ միասին թափանցում են նկուղային շենքերը, ներքեի հարկերի սենյակները, լճանում են բակերում, բուլվարներում, նրբափողոցներում ու զանազան այլ, թույլ հողմահարվող տեղերում:

Քիմիական միջոցների նանաչելը: Թունավոր նյութերի հատկությունները և այդ նյութերը ավիացիայի կողմից գործադրելու պայմաններն իմանալն ոգնում է ողային հարձակման քիմիական միջոցները ճանաչելուն:

Ֆուգասային ավիառումբերի հետ համեմատած քիմիական ավիառումբերի պայթյունի ձայնը զգալիորեն ավելի թույլ է, վորովհետև այդ ուումբերի մեջ պայթուցիկ նյութերի քանակը մեծ մասամբ շատ քիչ է:

Պայթուցիկ նյութերը քիմիական ավիառումբի մեջ ծառայում են թՆ «մարտական դրոթյան», այսինքն դաղի (դուրրչու) , ծխի, մառախուղի կամ ամենամանր կաթիլների վերածելու համար, նայած գործադրվող թՆ և գործադրման նպատակին: Այս պատճառով քիմիական տարբեր ավիառումբերի մեջ հարկավոր է պայթուցիկ նյութերի տարբեր քանակություն, հետևաբար և զանազան ուումբերի պայթյունի ձայնն ել տարբեր կլինի: Նույնը պետք է ասել նաև ստացվող բեկորների քանակության մասին:

Սովորաբար քիմիական ավիառումբերից բեկորներ քիչ են ստացվում և այդ բեկորները ուումբը պայթելու վայրից շատ հեռու չեն թռչում (նկ. 4): Բացառություն են կաղմում կարծր թՆ պարունակող, մանավանդ բեկորային-քիմիական (տես 12 եջ) միջանի ուումբեր, ինչպես և կայուն թՆ պարունակող հեռակայական ուումբերը (տես ստորև):

Քիմիական ավիառումբի պայթյունի վայրում գոյացած ձաղարը մեծ չե կամ այդպիսին բոլորովին չի գոյանում:

Յեթե հակառակորդը գործադրում է քիմիական ավիառումբեր, վորոնք նկատի չեն առնված միայն ողը թունավորելու համար, ապա դետնին դիպած ուումբը պայթելիս անմիջապես գետնի վրա ստեղծվում է թունավորված մթնոլորտ: Այդ մթնոլորտը հայտարարվում է այն հոտերով, վոր հատուկ է գործադրված թՆ և շատ դեպքերում արտաքին տեսքով, — յուրահատուկ այն «ամպով», վոր գոյանում է ողին դուրրչու (զաղի), ծխի ու մառախուղի ձևով խառնված թՆ հետևանքով: Ամպը «տարածվում» և շարժվում է քամու ուղղությամբ, աստիճանաբար ցրվելով և ընդամին կորցնելով իր թունավորիչ հատկությունները: Յեթե քամի չկա և բացակայում են ողի վերբարձ-

Նկ. 4. Քիմիական ավիառումբ:

վերևում՝ թռչելիս, ներքևում՝ պայթելու մոմենտին:

բացող հոսանքները, ամպը կարող է մնալ միևնույն տեղանքում յերկար ժամանակի ընթացքում:

Յեթե քիմիական ավիառումբերը գործադրվում են տեղանքը վարակելու համար (բաղիական ուումբեր, վորոնք պարունակում են կայուն թՆ և փոքր պայթուցիկ լիցք), ապա ուումբը պայթելիս ամպը սովորաբար քիչ է նկատելի և արագորեն չքանում է: Պայթյունի վայրից դեպի ամեն կողմ թռչում են թՆ ցալքոնները, վորոնք վարակում են տեղանքը: ԹՆ հայտնաբերվում են վոչ միայն հոտով (խալիտ, լյուիդիտ), այլև

մութ յուզում այն կաթիլներով (կամ սրանց հետքերով), վորոնք ամենից ավելի նկատելի յեն սալահատակի, խոտի, թփերի, ձյունի վրա: Առանձնապես խիտ կերպով այդ կաթիլները տեղավորված են ձաղարում, յերբեմն այստեղ նկատելի յեն թ՛ն ամբողջ լճակներ: Տեղանքը վարակված է մնում մինչև թ՛ն լիովին դուրըլանալը կամ հատուկ միջոցներով անվնաս դարձվելը: Թ՛ն դուրըլները, խառնվելով ողին, նրա հետ միասին սարածվում են քամու ուղղությամբ և կարող են թունավորում սռաջացնել նույնիսկ վարակված տեղամասից բավական հեռու տարածության վրա:

Կայուն թ՛ն կարող են դործադրվել վոչ միայն բաղխական, այլև դիստանցիոն ումբերի մեջ, վորոնք յերկրից վորոշ բարձրության վրա յեն սլայթում: Այդպիսի ումբերը պայթեւում ժամանակ դեպի բոլոր կողմերն են թռչում և ընկնում են դետնի վրա բեկորներ: Ողում կաղմվում են մութ շերտեր, վորոնք բաղկացած են թ՛ն մանր կաթիլներից, վորոնք արագորեն ցած են նստում և քիչ թե շատ հավասարաչափ կերպով ծածկում են զգալի տարածություններ: Թ՛ն մի մասն ընդամեն վերածվում է դուրըլու և մառախուղի:

Մոտավորապես նույնպիսի յերևույթներ (բացի բեկորները) կարելի յե դիտել հաճախ գործիքներից հեղուկ թ՛ն շաղ տալու ժամանակ, դործիքներ, վորոնք զանազան ծավալի չըջհոս ձևի ռեզերվուարներ են, վորոնք կախվում են ինքնաթիռի թևերի կամ ֆյուզելաժի տակ: Թ՛ն շաղ տալու ժամանակ ինքնաթիռի պոչի յետևը յերևան են դալիս թ՛ն՝ միքանի վայրկյանի ընթացքում լավ նկատելի մութ շերտեր: Մեկ ուրախո՞ծիչն այսպիսի յեղանակով կարող է ծածկել միքանի հեկտար տարածություն:

ԹԵՄԱ 3

ՀՈՊ-Ի ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒՄՆ ՈՒ ՄԻՋՈՑՆԵՐԸ

Ի՞նչն է կոչվում ՀՈՊ: Հակառակին պաշտպանություն (ՀՈՊ) կոչվում են հարձակվող ողային թշնամու դեմ պայքարելուն վերաբերող բոլոր միջոցառումները, այդ թշնամու կողմից դործադրվող հարձակման միջոցներից պաշտպանվելուն և հարձակման

հետևանքները վերացնելուն վերաբերող բոլոր միջոցառումները:

Ինչպե՞ս թշնամու ողային թշնամուց պաշտպանվելու համար նախապատրաստելու ժամանակ հաճախ այդ պաշտպանությունը կոչում են վոչ թե ՀՈՊ, այլ ՀՈՔՊ, այսինքն հակառակին և քիմիական պաշտպանություն: Դրանով ընդգծվում է բնականությունը ողային հարձակման քիմիական միջոցներից պաշտպանվելու համար, խնամքով նախապատրաստելու անհրաժեշտությունը: Հակաքիմիական հմուտ պաշտպանությունը հակառակին չափով իջեցնում է քիմիական միջոցների նշանակությունը, այնինչ այս պաշտպանության թերությունները կարող են առաջ բերել մասսայական կորուստներ:

Հակաքիմիական պաշտպանությունն ընդգծելը, մի պաշտպանություն, վորը ողային թշնամուց պաշտպանվելու ժամանակ հանդիսանում է ՀՈՊ-ի մի մասը միայն, իհարկե, չի նշանակում, թե պաշտպանության մյուս բոլոր տեսակները (հակահրդեհային և այլն) կարող են ՀՈՊ-ի կազմակերպման ժամանակ յերկրորդական համարվել:

ՀՈՊ-Ի ԻՍԻՄՆԱԿԱՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐԸ

ՀՈՊ-ի առաջին և ամենագլխավոր խնդիրն այն է, վորպես զի թույլ չտալ կամ համենայն դեպս դժվարացնել ողային թըշնամու կողմից հարձակում կատարելը: Ամենամեծ չափով այս խնդիրը կարող է իրագործել մեր հզոր ավիացիան, վորը ընդունակ է ճնշել և վոչնչացնել հակառակորդի ողային ուժերը նրա անբողբոմներում ու ավիացիոն բաղաներում և ողային մարտերի ժամանակ հաղթանակ տանել:

Իսպանիայում մղվող պատերազմի փորձը ակնառու կերպով ասացուցեց վորպես ՀՈՊ-ի միջոց ծառայող ավիացիայի բացառիկ դերը: Հանրապետական Իսպանիայի ուժերից ավիացիան լաղճիցս ջախջախել է Ֆրանկիստական այն անբողբոմները, վորոնցից հարձակումներ ելին կատարվում Մադրիդի վրա: Հանրապետական կործանիչ ինքնաթիռները պատուհաս դարձան Ֆրանկիստական ուժերի զորքերի համար, վորոնք վերջով վերջո նույնիսկ դադարեցին հանրապետականների կործանիչների հետ մարտի բռնվելու, դերադասելով վախկոտ փախուստի դիմելը:

Ունենալով դերադանց մանևրայնություն, մեծ արագու-

թյուն, հզոր կրակ, փոքրիկ կարծանիչ ինֆլաթիոն, ժամանակին ողբային մարտի բռնվելով՝ կարող ե միջանի վայրկյանում գցել և վոչնչացնել մեծ բազմատեղանի ուժակոծիչը: Ժամանակակից կործանիչի արագությունը մոտենում է 500 կիլոմետրին մի ժամում: Կործանիչները զինված են, բացի 1—2 գնդացիներից, նաև 1—2 թնդանոթով կամ խոշոր տրամադիժ ունեցող գնդացիներով: Կան ինքնաթիռներ, վորոնք ունեն վինտի վռանի վրայով կրակող թնդանոթ:

Հակառակորդի ավիացիայի դեմ պաշտպանվող տերիտորիայի վրա պայքարելիս կործանիչ ինքնաթիռներին հետ միասին հակառակահեռադիտակներն ունեն գեմիքային կրակային միջոցները՝ զենիթային թնդանոթները և զենիթային գնդացիները: Նրանք զիպով կրակով վոչնչացնում են ողբային թչնամուռն կամ քայքայում են նրա շարքերը, աջակցելով իրենց կործանիչ ինքնաթիռներին մարտական աշխատանքին: Վորպեսզի խուսափեն պարտությունից, հակառակորդի ուժակոծիչներն ստիպված են բարձրանալ և հասնել այնպիսի բարձրություն, վորտեղից նրանց ուժերը ճիշտ կերպով չեն կարող զիպել նվաճ նշաններին:

Զենիթային բնդանոթները արագորեն չուռ են տալիս փողը պետք յեղած կողմը մի լրիվ շրջան և համարյա ուղղաձիգ կերպով դեպի վեր: Այդ թնդանոթներն ունեն մեծ արագաձուլություն և կարող են հակառակորդի ինքնաթիռները հարվածել 6000—8000, իսկ միջանի հրանոթներ մինչև 10000 մետր և ավելի մեծ բարձրության վրա:

Զենիթային գնդացիները լրացնում են զենիթային հրետանու կրակը, ողբային թչնամուռն վոչնչացնելով մինչև 1500—2000 մետր բարձրության վրա: Իջնող ինքնաթիռների դեմ հաջողությունները կարելի յե կրակ բանալ ձեռքի գնդացիներից և հրացաններից (մինչև 400—500 մետր բարձրության վրա):

Գիշեր ժամանակ զենիթային կրակային միջոցների ու կործանիչ ինքնաթիռների՝ հակառակորդի ավիացիայի դեմ մղած պայքարը հեշտացնում են հզոր գեմիքային լուսարձակները: Յերկինքը լուսավորելով, լուսարձակները հայտարարում են հակառակորդի ինքնաթիռները և նրանց կուրացնում են: Ժամանակակից լուսարձակների ճառագայթի ամենամեծ հեռավորությունը մոտ 10 կիլոմետր է:

Ինքնաթիռները ձայնով հայտարարելու համար գործադր-

վում են հատուկ գործիքներ— ձայնարաններ: Գիշերը նրանք ալխատում են լուսարձակների հետ միասին, թույլ տալով լուսարձակի ճառագայթը ուղղել մոտեցող ինքնաթիռի կողմը:

Ողբային հարձակումը, մանավանդ գիշեր ժամանակ և մատակարար յեղանակին, թույլ չտալու համար հզոր միջոց են հանդիսանում խափանման անոստատները: Սրանք ողում պողպատե պարաններից կազմված մի պատվար են ստեղծում, վորին դիպչելով հակառակորդի ինքնաթիռները ջարդվում են: Սրանից խուսափելու համար ողբային թչնամուռն պետք է բարձրանա և հասնի մեծ բարձրության:

Վերջապես ողբային հակառակորդի համար զգալի չափով կարելի յե դժվարացնել այն նշանների դտնելը, վորոնք նա մտադիր է ուժակոծել: Այս նպատակով կիրառվում են հակառաջային փողարկման միջոցներ, որինակ՝ պաշտպանվող կետերը ծածկում են ծխածածկույթներով, սարքում են զանազան կեղծ յենքեր, վորոնք հակառակորդին մոլորութան մեջ են դրում և այլն: Գիշեր ժամանակ հակառակահեռադիտակներն ունի լուսափողարկումը, այսինքն ամբողջ պաշտպանվող կետում լույսը մարելը կամ մթնացնելը:

Սակայն կարող են դեպքեր լինել, յերբ չնայած պայքարի ավիացիային միջոցների դիմադրութանը և քողարկմանը, ուժակոծիչների մի մասն այնուամենայնիվ կնետի իր «մարտական բեռը» նվաճ նշանների վրա: Այս պատճառով ՀՊՊ-ի խնդիրն է կազմում նաև ողբային հակառակորդի կողմից կիրառվող հարձակման միջոցներից պաշտպանելը և հարձակման բոլոր հետևանքները վերացնելը:

Բնակչությունը մնալից պահպանելու հիմնական միջոցներ են ապաստարաններն ու զանազան քաղաքները, ինչպես և հակազգալը և անհատական հակաքիմիական պաշտպանութան միջանի ուրիշ միջոցներ (պաշտպանական հագուստ և այլն):

Հակառակահեռադիտակներն ունեն բժշկա-սանիտարական միջոցները, վորոնք ապահովում են ողբային հարձակման ժամանակ բոլոր տուժածներին ժամանակին ոգնություն ցույց տալը:

Հրդեհի վտանգը նվազեցնելու և հրդեհից ավիառումբերն ու ողբային հարձակման ժամանակ ծաղող հրդեհները հանդգնե-

լու համար լայն կերպով դործադրվում են հակահրդեհային մի-
ջոցները:

Վերջապես գազահանման և վթարային-վերականգնողական
միջոցները թույլ են տալիս վերացնել ողալին հարձակման բո-
լոր մյուս հետևանքները: Գազահանման միջոցները դործադրե-
լու են տեղանքը և թունավոր նյութերով վարակված զանա-
զան առարկաներ մաքրելու (անվնաս դարձնելու) համար: Ամեն
տեսակ ավերածություններ, փլվածքներ և նման բաներ վերաց-
վում են վթարային-վերականգնողական միջոցներով:

Վերաբերելի կարելի լինի ժամանակին դործադրել ՀՈՊ-ի
թվարկած բոլոր միջոցները, այսինքն ժամանակին ողալին հա-
կառկորդին ընդառաջ կործանիչ ավիացիա ուղարկելը, զենի-
թային կրակ բաց անելը, պաշտպանվող ամբողջ կետում լույսը
մթնացնել կամ հանդգնելը, պաշտպանութան համապատասխան
միջոցներ ձեռք առնելը և վնասվելու դեպքում անմիջապես ու-
ղալին հարձակման հետևանքները վերացնելուն ձեռնամուխ լի-
նելը,— սրա համար կան ողալին հետախուզութան, դիտողու-
թյան, ծանուցման ու կապի միջոցներ: Սրանք կոչվում են
ՀՈՊ-ի կառավարման միջոցներ, վերոհետև հակաողալին
պաշտպանության հրամանատարությանը թույլ են տալիս կա-
ռավարել պաշտպանության այդ ամբողջ սխեման:

ՀՈՊ-ի կազմակերպումը

Կարևոր վարչա-քաղաքական, տնտեսական կամ ռազմա-
կան նշանակություն ունեցող մեծ քաղաքների և այլ բնակա-
վայրերի հակաողալին պաշտպանության համար ըստ հնարավո-
րության ողտադործվում են ՀՈՊ-ի բոլոր միջոցները: Այսպիսի
բնակավայրերը մեր յերկրի հակաողալին պաշտպանության
կազմակերպման սխեմայում կոչվում են «ՀՈՊ-ի կետեր»:
ՀՈՊ-ի կետերը դիտավորում են նրանց պետերը— ԲԳԿՅ հրա-
մանատարներ, վերոնց նշանակում է ՍՍՀՄ Պաշտպանության
մոզովրդական կոմիտարը:

ՀՈՊ-ի կետերը կործանիչ ավիացիայի, զենիթային հրետա-
նու, զենիթային զնդացիքների, լուսարձակների, ձայնորոնների,
խափանման աերոստատների միջոցով պաշտպանելը կոչվում է

ավիագնիքային պաշտպանություն: Այդ պաշտպանութունը
կազմակերպում է ռազմական հրամանատարությունը:

Միաժամանակ ողալին հարձակումների սպառնալիքի տակ
դտնվող ամեն մի բնակավայրում կազմակերպվում է տեղական
(հաղափաղական) ՀՈՊ, վորի խնդիրն է պաշտպանել բնակչու-
թյունը և վերացնել ողալին հարձակումների բոլոր հետևանք-
ները:

Տեղական ՀՈՊ-ը քաղաքներում (ույոններում) կազմա-
կերպվում է աշխատավորների դեպուտատների խորհուրդների
կողմից Պաշտպանության և Կարմիր խաչի ու Կարմիր մահիկի ըն-
կերությունների ամենակտիվ մասնակցությամբ: Այս պաշտ-
պանությունը, վորպես քաղաքների (ույոնների) տեղական
ՀՈՊ-ի պետեր դեկավարում են խորհուրդների նախագահները
կամ ՀՈՊ-ի գծով յեղած նրանց տեղակալները: Քաղաքի (ու-
յոնի) տեղական ՀՈՊ-ի պետին կից լինում է շտաբ և մի շարք
հատուկ ծառայություններ:

Քաղաքը բաժանվում է «ՀՈՊ-ի տեղամասերի», վորոնք
սպասարկվում են ՀՈՊ-ի հատուկ տեղամասային զորախմբերի
կողմից, այն է՝ կառավարման (հետախուզության, դիտողու-
թյան ու կապի), քիմիական (զազահանման), հրդեհաչեջ,
բժշկասանիտարական, անասնաբուժական, վթարային-վերա-
կանգնողական և հասարակական կարգը պահպանող զորախմ-
բերի կողմից:

ՀՈՊ-ի տեղամասի պետի և նրա շտաբի դեկավարությամբ
կազմակերպվում է ՀՈՊ այն տներում, հիմնարկներում, ձեռ-
նարկներում և ուսումնական հիմնարկներում, վորոնք դտնվում
են տեղամասի տերիտորիայում: Այդտեղ կազմակերպվում են
խնքնապաշտպանության խմբեր. մեծ ձեռնարկություններում
(«ՀՈՊ-ի յքյեկտներ») խնքնապաշտպանության խմբերի փոխա-
րեն կազմակերպվում են ՀՈՊ-ի որյեկտային զորախմբեր:

ՀՈՊ-ի գծով տարվող աշխատանքը դեկավարելու համար
ամեն մի տան կամ բնակարանային վարչության մեջ, ամեն մի
հիմնարկության, ձեռնարկության, ուսումնական հիմնարկի մեջ
նշանակվում է ՀՈՊ-ի պետ: Տներում այդպիսի պետեր հանդի-
սանում են տների կառավարիչները կամ պարետները, ձեռնար-

կություններում, հիմնարկություններում, ուսումնական հիմնարկներում—սրանց ղեկավարները¹⁾ :

Հակառակին պաշտպանությունը կազմակերպվում է դեռևս խաղաղ ժամանակ: Յերբ ողային հարձակումների ռեալ սպառնալիք է ծագում, վորպեսպի լիակատար մորիլիզացիոն պատրաստականության մեջ դնենք ՀՈՊ—ի բոլոր պատրաստված միջոցներն ու ուժերը, բնակավայրում կարող է հայտարարվել սպառնալից դրուքյուն:

Սպառնալից դրություն հայտարարվում է խորհրդային իշխանության տեղական որդանները կողմից ռադիոյով, հատուկ հայտարարություններով և քաղաքի տեղական ՀՈՊ—ի պետի կողմից՝ հրամանով: Բնակչությունը նախազգուշացվում է, վոր հակառակորդի ավիացիան կարող է ամեն ժամանակ յերևալ, վոր տվյալ բնակավայրի վրա ողային հարձակում կատարելու սպառնալիքը անպայման ռեալ է դարձել²⁾ :

Բաց սպառնալից դրություն մտցնելը դեռ չի նշանակում, թե ողային թշնամին արդեն դառնում է դեպի տվյալ բնակավայրը տանող ճանապարհին: Անմիջական այդպիսի վտանգ ծագելու մասին բնակչությանը հայտնվում է ողային տաղնապի աղդանչանով:

Միջանի բնակավայրերում, մանավանդ այն բնակավայրերում, վորոնք սահմանից հեռու չեն դառնում, սպառնալից դրություն մտցնելու մոմենտից մինչև անմիջական ողային վտանգի ծագումը կարող է ղեկավար ժամանակ անցնել (ժամեր, օրեր): Իսկ սահմանին մոտ դառնող կետերում ողային տաղնապի աղդանչանը կարող է տրվել դեռ մինչև պաշտոնական սպառնալից դրություն մտցնելը— հակառակորդի ավիացիայի հանկարծակի հարձակման ժամանակ:

Բացի ողային տաղնապի աղդանչանը, ամեն մի բնակավայրում նախատեսվում են քիմիական տաղնապի աղդանչաններ (այն դեպքի համար, յերբ թշնամին թն է դործադրում), հրդե-

1) ՀՈՊ—ի կազմակերպումը տներում ավելի մանրամասնորեն քննարկված է վերջին գլխում (թեմա 14):

2) Սպառնալից դրություն մտցնելու դեպքում և ողային հարձակման պայմաններում բնակչության անելիքները կանոնները շարադրված են հետևյալ (4-րդ) թեմայի մեջ:

հային տաղնապի աղդանչան և, վերջապես, «ավարտ» աղդանչանը (բնակչությանը աղդարարելու համար, վոր ողային վտանգն անցել է): Այս բոլոր աղդանչանները բնակչությունը պետք է լավ յուրացնի դեռ խաղաղ ժամանակ: Խորհրդային իշխանության տեղական որդանները նախորդ հայտարարում են, թե ինչ միջոցներով են տրվելու ՀՈՊ—ի աղդանչանները տվյալ բնակավայրում:

Ողային տաղնապի աղդանչանը («ՈՏ») տրվում է միայն քաղաքի (ուայնի) ՀՈՊ—ի հրամանատարության կարգադրությամբ ղիտողական պոստերի (այսպես կազված «ВНОС»-ների՝ ողային ղիտողության, ծանուցման և կապի—воздушного наблюдения, оповещения и связи) անընդհատ դործող ցանցից ստացվող ղեկուցումների հիման վրա: Աղդանչանը կարող է լինել հնչյունային (որինակ ելեկտրական հզոր սիրենաներ, բնդհատվող ֆարերկային, դործարանային և շողեքարչային չչակներ), լույսի և կոմբինացիոն աղդանչաններ: Բացի այդ, «ՈՏ» աղդանչանը տրվում է ռադիոյով:

Քաղաքի ՀՈՊ—ի պետի հրամանատարական կետից տրված «ՈՏ» աղդանչանն անմիջապես բռնում է կրկնում են բոլոր տները, ձեռնարկությունները, հիմնարկները և այլն: Դրա համար ողտադործվում են տեղական, նախորդ պայմանավորված միջոցները, որինակ ելեքտրական զանգերը, ելեքտրական լույսի լիարթելը և այլն: Կիրառվում է նաև բնակարանները շրջելը, մանավանդ դիչեր ժամանակ:

Ողային տաղնապի աղդանչանով քաղաքի ամբողջ բնակչությունը և տեղական ՀՈՊ—ի ամբողջ կազմակերպությունը նախազգուշացվում են, վոր անհրաժեշտ է միջոցներ ձեռք առնել անմիջական ողային վտանգից պաշտպանվելու համար և լիակատար մարտական պատրաստության մեջ դնել տեղական ՀՈՊ—ի բոլոր միջոցներն ու ուժերը: Գիչեր ժամանակ առաջին հերթին կիրառվում է լուսաքողարկումը:

Քաղաքի ամբողջ տերիտորիայում նախորդ մշակված պլանների համաձայն դրվում են ղիտողական պոստեր՝ ՀՈՊ—ի զորախմբերից և ինքնապաշտպանության խմբերից: Պոստերի մի մասը տեղավորվում է աշտարակների վրա: Այդ ողային պոստերը ղիտում են ողային հակառակորդի յերևալը և նրա դործողությունները, ավիաուժերի պայթյունը, հրդեհներ առա-

շանալը, քամու ուղղութիւնն ու արագութիւնը: Բացի այդ, գիշերն այդ պոստերը հետեւում են լուսաքողարկման լիակատարութեանը:

Պոստերի մի մասը տեղավորվում է հրապարակներում, փողոցները խաչմերուկներում, բակերում և այլն: Վերերկրյա գիտողութեան այդ պոստերը դիտում են ավիատուները անկման վայրերը, նրանց ներդրածութեան բնույթը: Ճիշտ այնպես, ինչպես և ողային գիտողութեան պոստերը, նրանք հետեւում են լուսաքողարկման կանոնները պահպանելուն և դիտում են քամու ուղղութիւնն ու արագութիւնը:

Պոստերն ունեն կապի ու սիգնալիզացիայի միջոցներ: Նկատված ամեն ինչի մասին նրանք անհապաղ հայտնում են ՀՈՊ-ի պետերին ու շտաբներին, վորոնք և ղեկավարում են ողային հարձակման հետևանքները վերացնելու աշխատանքը:

Հենց վոր հայտարարվում է թշնամու կողմից ԹՆ դործադրութիւն, անմիջապես տրվում է քիմիական տաղնապի աղդանշան: Հրդեհ առաջնապու ղեկավարում տրվում է հրդեհային տաղնապի աղդանշան:

Քիմիական տաղնապի աղդանշանը («ՔՏ») տալիս են այն գիտողական պոստերը, վորոնք նկատում են քիմիական ավիատուները պայթիւններ կամ ինքնաթիւններից շաղ տրվող ԹՆ կաթիլների անկումը: Հարեան պոստերն ընդունում են «ՔՏ» աղդանշանը միայն այն դեպքում, յեթե ԹՆ տարածվում են այդ պոստերի սպասարկած տերիտորիայի ուղղութեամբ:

Այսպիսով «ՔՏ» աղդանշանը, ի տարբերութիւն «ՈՏ» աղդանշանից, հանդիսանում է տեղական աղդանշան, այսինքն պարտադիր քաղաքի վոչ թե ամբողջ բնակչութեան համար, այլ միայն այն ռայոնի համար, վորին անմիջական քիմիական վտանգ է սպառնում:

«ՔՏ» աղդանշանը տրվում է մետաղե տախտակներին, ռելսերին հաճախակի հարվածներ հասցնելով կամ ձեռքի սրենաններով (նկ. 5), ինչպես և ձայնային այլ միջոցներով, վորոնք նախորդ պայմանավորվում են և ՀՈՊ-ի մնացած աղդանշաններին խիստ տարբերվում են իրենց ձայնի բնույթով:

Քիմիական տաղնապի աղդանշանով, թունալորված ռայոնում գտնվածները բոլորն ել անմիջապես հակաքիմիական պաշտպանութեան համապատասխան միջոցներ են ձեռք առնում:

ՀՈՊ-ի դորախմբերը և ինքնապաշտպանութեան խմբերն առաջին խի հնարավորութեան դեպքում անցնում են քիմիական հարձակման հետևանքները վերացնելու գործին:

Հրդեհային տաղնապի («ՀՏ») աղդանշանը, ինչպես և «ՔՏ» աղդանշանը, տեղական աղդանշան է: Այդ աղդանշանը տրվում է հրդեհ առաջացած վայրերում կամ յերբ այրվող հարեան շենքերից կրակի տարածման վտանգ է սպառնում: Աղդանշանը

Նկ. 5. Քիմիական և հրդեհային տաղնապի աղդանշանները: Վերևը՝ բուֆեր, ներքևը՝ դանդ (ձախից) և սիրենա (աջից):

ցել է կամ առհասարակ տեղ չի ասել և ողային հարձակման անմիջական սպառնալիքն անցել է, քաղաքի ՀՈՊ-ի հրամանատարութեան կարգադրութեամբ տրվում է «ավարտ» («ԱՎ») աղդանշանը:

Յեթե քաղաքը ողային հարձակումից չի տուժել, նորմալ

տալու համար ողտագործվում են նախորդ պայմանավորված ձայնային միջոցները, որինակ զանգերը (նկ. 5):

«ՀՏ» աղդանշանով տների, հիմնարկների և այլն ՀՈՊ-ի պետերը անմիջապես միջոցներ են ձեռնարկում հրդեհը հանգցնելու համար, առանց սպասելու տեղամասային հրշեջ խմբերի գալուն:

«Ողային տաղնապի ավարտը»: Յերբ ողային հակառակորդը հետ է մղվել կամ վոչընչացվել է ավիազենիթային պաշտպանութեան կողմից, յերբ նա թուլ հեռացել է կամ առհասարակ տեղ չի ասել և ողային հարձակման անմիջական սպառնալիքն անցել է, քաղաքի ՀՈՊ-ի հրամանատարութեան կարգադրութեամբ տրվում է «ավարտ» («ԱՎ») աղդանշանը:

Յեթե քաղաքը ողային հարձակումից չի տուժել, նորմալ

Հանալը, քամու ուղղութիւնն ու արագութիւնը: Բացի այդ, գիշերն այդ պոստերը հետեւում են լուսաքողարկման լիակատարութեանը:

Պոստերի մի մասը տեղափոխվում է հրապարակներում, փողոցները խաչմերուկներում, բակերում և այլն: Վերերկրյա դիտողութեան այդ պոստերը դիտում են ավիատուները անկման վայրերը, նրանց ներդրութեան բնույթը: Ճիշտ այնպես, ինչպես և ողային դիտողութեան պոստերը, նրանք հետեւում են լուսաքողարկման կանոնները պահպանելուն և դիտում են քամու ուղղութիւնն ու արագութիւնը:

Պոստերն ունեն կապի ու սիգնալիզացիայի միջոցներ: Նկատված ամեն ինչի մասին նրանք անհապաղ հայտնում են ՀՈՊ-ի պետերին ու շտաբներին, վորոնք և ղեկավարում են ողային հարձակման հետեւանքները վերացնելու աշխատանքը:

Հենց վոր հայտարարվում է թշնամու կողմից ԹՆ դործադրութիւն, անմիջապես տրվում է քիմիական տաղնապի աղդանչան: Հրդեհ առաջանալու դեպքում տրվում է հրդեհային տաղնապի աղդանչան:

Քիմիական տաղնապի աղդանչանը («ՔՏ») տալիս են այն դիտողական պոստերը, վորոնք նկատում են քիմիական ավիատուները պայթյուններ կամ ինքնաթիռներին շաղ տրվող ԹՆ կաթիլների անկումը: Հարեան պոստերն ընդունում են «ՔՏ» աղդանչանը միայն այն դեպքում, յեթե ԹՆ տարածվում են այդ պոստերի սպասարկած տերիտորիայի ուղղութիւնը:

Այսպիսով «ՔՏ» աղդանչանը, ի տարբերութիւն «ՈՏ» աղդանչանից, հանդիսանում է տեղական աղդանչան, այսինքն պարտադիր քաղաքի վոչ թե ամբողջ բնակչութեան համար, այլ միայն այն ռայոնի համար, վորին անմիջական քիմիական վտանգ է սպառնում:

«ՔՏ» աղդանչանը տրվում է մետաղե տախտակներին, ուել-սերին հաճախակի հարվածներ հասցնելով կամ ձեռքի սրերնաներով (նկ. 5), ինչպես և ձայնային այլ միջոցներով, վորոնք նախորդ պայմանաւորվում են և ՀՈՊ-ի մնացած աղդանչաններից խիստ տարբերվում են իրենց ձայնի բնույթով:

Քիմիական տաղնապի աղդանչանով, թունաւորված ռայոնում գտնվածները բոլորն ել անմիջապես հակաքիմիական պաշտպանութեան համապատասխան միջոցներ են ձեռք առնում:

ՀՈՊ-ի զորախմբերը և ինքնապաշտպանութեան խմբերն առաջին լսկ հնարավորութեան դեպքում անցնում են քիմիական հարձակման հետեւանքները վերացնելու դործին:

Հրդեհային տաղնապի («ՀՏ») աղդանչանը, ինչպես և «ՔՏ» աղդանչանը, տեղական աղդանչան է: Այդ աղդանչանը տրվում է հրդեհ առաջացած վայրերում կամ յերբ այրվող հարեան շենքերից կրակի տարածման վտանգ է սպառնում: Աղդանչանը

Նկ. 5. Քիմիական և հրդեհային տաղնապի աղդանչանները: Վերեւ՝ բուֆեր, ներքեւ՝ զանգ (ձախից) և սիրենա (աջից):

ցել և կամ առհասարակ տեղ չի հասել և ողային հարձակման անմիջական սպառնալիքն անցել է, քաղաքի ՀՈՊ-ի հրամանատարութեան կարգադրութեամբ տրվում է «ավարտ» («ԱՎ») աղդանչանը:

Եթե քաղաքը ողային հարձակումից չի տուժել, նորմալ

տալու համար ողտագործվում են նախորդ պայմանաւորված ձայնային միջոցները, որինակի դանդերը (նկ. 5):

«ՀՏ» աղդանչանով տները, հիմնարկները և այլն ՀՈՊ-ի պետերը անմիջապես միջոցներ են ձեռնարկում հրդեհը հանգցնելու համար, առանց սպասելու տեղամասային հրշեջ խմբերի գալուն:

«Ողային տաղնապի ավարտը»: Երբ ողային հակառակորդը հետ է մղվել կամ վոչ ընչացվել է ավիաշենքի վայրէջքի պաշտպանութեան կողմից, յերբ նա թռել հեռացել է կամ առհասարակ տեղ չի հասել և ողային հարձակման անմիջական սպառնալիքն անցել է, քաղաքի ՀՈՊ-ի հրամանատարութեան կարգադրութեամբ տրվում է «ավարտ» («ԱՎ») աղդանչանը:

կյանքը «ԱՎ» աղղանշանով վերսկսվում է ամբողջ քաղաքում: Իսկ յեթե թշնամուն հաջողվել է հարձակումն իրադրվել, այն ժամանակ «ԱՎ» աղղանշանն ընդունում են միայն այն ռայոնները, վորոնք հարձակումից չեն տուժել: Գիշերն արտաքին և ներքին լուսավորությունը «ԱՎ» աղղանշանով միացվում է ամբողջ քաղաքում:

«Ավարտի» կարգադրությունն այն տեղամասերի համար, վորտեղ ողալին հարձակման հետևանքները վերացնելու աշխատանք է կատարվում, տալիս է այն պետք, վորն այդ աշխատանքները ղեկավարում է, և այն ժամանակ, յերբ այդ աշխատանքներն ավարտված կլինեն:

ԹԵՄԱ 4

ՔԱՂԱՔԱՅԻՆ ԲՆԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԱՆԵԼԻՖՆԵՐԻ ԿԱՆՈՆՆԵՐԸ ՀԱԿԱՈՂԱՅԻՆ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐՈՒՄ:

Տեղական կանոններն ուսումնասիրելու անխաճեշտությամբ: Բնակչության՝ ՀՈՊ-ի աղղանշաններով զործելու կարգը, ինչպես և աղղանշաններ տալու կարգը բոլոր բնակավայրերի համար, միասնական կանոններով մանրամասնորեն վորոշել չի կարելի: Այդ կարգը ղդայի չափով կախված կլինի տվյալ բնակավայրի տեղական պայմաններից:

Ուստի «Պատրաստ եմ ՀՈՊ-ի համար» նորմաները հանձնելուն պատրաստվելիս, պետք է անպայման ուսումնասիրել խորհրդային իշխանության տեղական որդանների ՀՈՊ-ի վերաբերյալ հրահանգներն ու պարտադիր վորոշումները և ՀՈՊ-ի տեղական որդանների (նորման հանձնողների բնակավայրի և աշխատանքի վայրի) հատուկ ցուցումները: Ստորև բերված ենք մի քանի տիպային կանոններ, վորպեսզի ընդհանուր հասկացողություն տանք բնակչության պարտականությունների մասին ՀՈՊ-ի պայմաններում:

«Սպառնալից դրություն»

Բնակավայրում սպառնալից դրություն մտցնելուն պես բոլոր տներում, հիմնարկներում, ձեռնարկություններում, ուսումնական հիմնարկներում պետք է սահմանել ամբողջ ու զիշեր

առողջ հերթապահություն ՀՈՊ-ի դժուր: Այդ անհրաժեշտ է հասարակական կարգի պահպանումը ուժեղացնելու, լուսաբերական մասն կանոնների կատարմանը հետևելու և ողալին հարձակման մասին ժամանակին նախազգուշացնելու համար: ՀՈՊ-ի դժուր յեղած պատասխանատու հերթապահի տրամադրության առաջ պետք է դրվի տան մեջ գտնված հեռախոսներից վորեւ մեկը:

Յեթե ողալին տաղնապի ղեկավար արտաքին ու ներքին ելեքտրական ամբողջ լուսավորությունը յերեկոյան և գիշեր ժամանակ յենթակա յե մարման, ապա այդ ժամանակի ընթացքում ընդհանուր անջատիչների մոտ նույնպես հերթապահություն է սահմանվում:

Բարձրախոսներն ու ռադիո-տրանսյացիոն սարքավորումները պետք է ամբողջ ու զիշերվա աշխատանքի անցկացնելու վորովհետև ռադիոյով հաղորդվելու յեն ՀՈՊ-ի որդանների կարգադրություններն ու ողալին տաղնապի ու «ավարտի» աղղանշանները:

Սպառնալից դրություն մտցնելու կապակցությամբ բոլոր քաղաքացիները պետք է պահպանեն հետևյալ կանոնները.

1. Իրենց հակադարձ, ինչպես և առաջին ողղություն անհատական վիրակապական ծրարը և հակաբխական ծրարը պետք է միշտ իրենց հետ կրեն:

2. Ուշադրությամբ պետք է հետևեն ՀՈՊ-ի որդաններին հայտարարություններին, կարգադրություններին ու աղղանշաններին և ճշտությամբ պետք է կատարեն այն կարգադրությունները, վորոնք վերաբերում են ամբողջ բնակչությանը: Պետք է հիշեն ՀՈՊ-ի աղղանշանները:

3. Նրանք, ովքեր գտնվում են ինքնապաշտպանության խմբերում կամ ՀՈՊ-ի զորախմբերում, պետք է արտաբառ լինեն ամեն մի բռնի ողալին տաղնապի աղղանշանով ներկայառաջ խմբի (զորախմբի) հավաքավայրը:

4. Յերեկոյան, իրենց բնակարանում լույս վառելիս, լուսամուտներն անպայման վարադուրել լույս բաց չթողնող վարադույրներով և ստուգել, թե արդյոք լույսը վորոքից չի յերվում: Բնակարանից հեռանալիս պետք է անպայման լույսը հանգցնել:

5. Բոլոր լուսամուտների ապակիներին խաչաձև իմացնող թիա թղթի շերտեր, վորպեսզի մի վտր թուլացվի արդյունքին

աղային բաղխական ալիքի ներդրածությունը և ճարճելով առաջադիմները թափելը կանխվի:

6. Զրի պաշար տեսնել (դուլլերով, ցնցուղներով և այլն) հրդեհները հանգցնելու համար և խստագույն ձեռով պահպանել բոլոր հակահրդեհային կանոնները: Խմելու ջուրը պահել փակ ամանի մեջ և ամեն ուր փոխել:

Սպառնալից դրուժյուն մտցնելու կապակցությամբ յուրաքանչյուր տան մեջ մի անդամ ևս պետք է խնամքով ստուգվեն ՀՈՊ-ի բոլոր միջոցների առկայությունը և սարքին լինելը, պետք է լրացվեն պակասող նյութերն ու դուլքը, ինչպես և պետք է ստուգվի լուսաքողարկումը, դադապաշտպան շենքերի, ապաստարանների և ամենահասարակ թաղստոցների պատրաստակամությունը:

«Ողային տագնապ»

Առաջին և հիմնական բանը հանգստություն պահպանելն է, խուճապ թույլ չտալն է: Խուճապը ողային տագնապի ժամանակ ամենավտանգավոր թշնամին է:

Պետք է աչալուրջ լինել: Պետք է հայտարարել խուճապային լուրերի չարամիտ տարածողներին, դրդիչներին: Սրանց նկատմամբ պետք է ձեռք առնել անհրաժեշտ միջոցներ, սրանց պետք է հանձնել կարգ պահպանող ուղեւորներին:

Պետք է առանձնապես կայուն և աչալուրջ լինել դիշերը (յերեկոյան), յերբ ողային տագնապի աղղանջանով ամեն տեղ ձեռք են առնվում լուսաքողարկման միջոցներ:

Սրտաբխն և ներքին լուսավորությունը հանգցվում է, չեն անջատվում լույսի միայն այն կետերը (նախորդը նշված), վորոնք ունեն հատուկ այնպիսի սարքավորում, վորը թույլ չի տալիս նրանց ողից հայտարարել (կապույտ լույս, հատուկ լուսամուկներ և այլն, չենքերում՝ անպայման լույս չթողնող վաղառյույններ):

Յեթե Բեկն ու մեկին ողային տագնապը բռնեց փողոցում, բացի այն անձերը, վորոնք ՀՈՊ-ի հետ կապված հատուկ պարտականություններ են կատարում, անհապաղ թաղնում և հանրային ոգտադրածման համար դոյություն ունեցող աղաւաւարաններում և թաղստոցներում կամ այլ այնպիսի վայրեր:

Ըստ, վոր ցույց կտան միլիցիան և կարգ պահպանող պոստերը: Հակադադերն ամենուրեք առանց բացառության փոխադրվում են «պատրաստ» դրության:

ՀՈՊ-ի զորավարներում և ինքնապաշտպանության խմբերում յեղած անձերը պետք է անմիջապես մեկնեն իրենց հավաքավայրերը և, պատրաստվելով մարտական աշխատանքի համար, զրաւեն իրենց տեղերը դիտողական, հրդեհային և այլ պոստերում:

Տներում նախորդ կազմված պլանի համաձայն ոգտադրածվում են յեղած ապաստարանները, թաղստոցները, դադապաշտպան շենքերը: Առաջին հերթին դրանց մեջ տեղավորվում են յերեկոյանը, հիվանդները և բոլոր նրանք, ովքեր չեն կարող ոգտվել հակադադերից:

Բնակարաններում մնացողները պետք է.

— Պիտք լիակեն դուրս տանող բոլոր դռները, պատուհանի փակոցակեղկերը, պատուհանները և հետագայում նրանց չմոտենան:

— Ստուգեն և, անհրաժեշտության դեպքում, լրացնեն խմելու և կերակուր պատրաստելու ջրի պաշարները. մթերքներն ու ջուրը պետք է խնամքով ծածկեն:

— Դադարեցնեն վառարաններն ու պլիտաները վառելուց հրակը հանգցնեն. դադի ծորակներն ու ելքերով ճեղքիչ դործիքներն անջատեն. պրիմուսներն ու կերոսինիաները հանգցնեն:

— Գիշերը (յերեկոյան) լույսը հանգցնեն բոլոր անյակներում, բացի այն սենյակներից, վորտեղ կան լույսի համար անթափանցիկ վարագույրներ կամ լուսաքողարկման ալմիջոցներ են անցկացված (որինակ, կապույտ դուլլի լամպեր են դրված), պետք է ստուգեն լուսաքողարկման ճշտությունը:

Ձեռնարկուրթյուններում, հիմնարկներում, բուհերում աշխատանքը չի ընդհատվում: Բոլորը խստորեն կատարում են տվյալ ձեռնարկության (հիմնարկի, բուհի) մեջ ողային տագնապի դեպքում անելիքի սահմանված կանոնները:

Միջնակարգ և տարրական դպրոցներում պարապմունքներն ընդհատվում են: Սովորողները տեղավորվում են հատկապես հարմարեցված դադապաշտպան շենքերում, ապաստարաններում և թաղստոցներում:

Այն անձները, վորոնց ողային տաղնապի աղղանշանը վրայ
յե հասէ առևտրական ձեռնարկութեանն, քաղաքացի-
քում, քաղաքացիքում և սրանց նման վայրերում, պարտաւոր
են առանց ստորագրութեանն իրարեւել վարչութեան կարգ-
դրութեանն աղղանշանի վայրերի համար «ՈՏ» աղղանշանի
դեպքում սահմանված ներքին կարգ ու կանոնի համապատաս-
խան: Այդ կարգ ու կանոնը մատնանշվում է հատուկ հրահանգ-
ներով, վորոնք վաղորդ կախվում են ընդհանուր տեղեկութեան
համար:

Տրամվայի ու տրամվայային շարժումն ընդհատվում է:
Նրանց լուսավորութեանն անջատվում է, ուղևորները իջեցվում
են և թաղնվում են այն անձերի հետ միասին, վորոնց փողո-
ցում վրայ յե հասէ ողային տաղնապի աղղանշանը:

Ավտոմոբիլային տրամվայային շարժումն ընդհատվում է քա-
ղաքի կենտրոնում և կարևորագույն մագիստրալներում կատա-
ցելիք շարժումը: Գիշերն ավտոմոբիլային շարժումը դադա-
րեցվում է, ընդվորում մեքենաները կանգնեցվում են մոտիկ
նրբափողոցներում կարգ սահմանող որդանների ցուցումներին
համաձայն:

Գույնակային տրամվայային շարժումն ընդհատվում է հաշի-
վում է նրբափողոցները, վորտեղ կարգը սահմանող որդանների
ցուցումներով շարժանակում է շարժումը կամ կանգ է առնում:

ՀՈՊ-ի գործառնական, հրդեհային, բժշկական և տեխնիկա-
կան շտապ ուղևորության, ինչպես և հատուկ անցագիր ունեցող
տրանսպորտն իրավունք ունի անարգել շարժվել իրեն հարկա-
վոր բոլոր ուղղութեաններով:

Ամեն մի քաղաքացի պետք է առանց առարկութեան կա-
տարի ՀՈՊ-ի որդանների ներկայացուցիչների կարգադրութեան-
ները:

Փուլային յեկ բեկորավոր ավտոմոբիլների վնասման ոգտիներում

«Վնասման ոգտիներ» կոչվում են ավտոմոբիլների պայթ-
ման և սալառնակների շաղ տրվող թն կաթիլներ ընկած ու-
յոնները: Այս կամ այն ոգտիներում անեկիքի կանոններն ամե-
նից առաջ կախված են այն բանից, թե ողային հարձակման

ինչպիսի միջոցներ և դործադրում հակառակորդը և ինչ աղղե-
ցութեան են նրանք դործում:

Փուլային կամ բեկորավոր ավտոմոբիլների անկման և
պայթման ժամանակ ամեն վոք մնում է այն վայրում, վոր նա
դրավել էր ողային տաղնապի աղղանշան տալիս (պատուհան-
ներին հետ): Վիրավորվելու դեպքում ընդունվում են ող-
նեկության և ինքնուղևորության միջոցներ, ողտագործվում են ան-
հատական վիրակապական ծրարները: Տուժածներն առաջին իսկ
հնարավորութեան դեպքում ուղարկվում են բժշկական ուղևո-
րության մոտակա կայանները:

Ինքնապաշտպանութեան խմբերը և ՀՈՊ-ի գործառնական
ձեռնարկում են փրկարար աշխատանքները, ավերված վայրե-
րում կատարված ինքնապաշտպանության և ջրմուղի, կոյուղու և
այլ կարևորագույն վնասվածքները վերացնելուն: Անհրաժեշ-
տութեան դեպքում այս աշխատանքներին մասնակից է դարձ-
վում մոտակա տների աշխատանքային բնակչութեանը:

Հնարավոր է, վոր հակառակորդի ինքնաթիռներից նետած
միքանի ավտոմոբիլներ իրենց անկումից հետո անմիջապես չեն
պայթի: Աղղանշանի ուղևորները կարող են լինել Փուլային ուղևո-
րեր, վորոնք պայթում են մեծ հապաղումով (տես եջ 10):

Չպայթած ավտոմոբիլների անկման բոլոր վայրերը պետք
է ճիշտ նշված լինեն: Դրանք հատուկ նշաններով շրջափակվում
են ՀՈՊ-ի գործառնական և ինքնապաշտպանութեան խմբերի մար-
տիկների կողմից, ցույց տալով շուրջանցի ուղիները: Անհրա-
ժեշտութեան դեպքում չպայթած ավտոմոբիլներ ընկած ուղիներից
բնակչութեանը դուրս է բերվում կազմակերպված կարգով:
Չպայթած ավտոմոբիլների հավաքումն ու վոչնչացումը կատա-
րում են ՀՈՊ-ի հատուկ գործառնական:

«Բիմիական հագնապ»

Լսելով քիմիական տաղնապի աղղանշանը, դադապաշտպան
չենքերից դուրս գտնվող բոլոր անձերը պետք է անհապաղ հագ-
նեն հակադադեր (այդ հակադադերը փոխադրեն «մարտական
դրութեան») և չպետք է դրանք հանեն, քանի դեռ ՀՈՊ-ի որ-
դանները չեն հաղորդել քիմիական վտանգը անցնելու մասին:
Քիմիական տաղնապի աղղանշանով դադապաշտպան չենքե-

լում դռները հերմետիկորեն փակվում են: Այդ չենքերում յե-
ղած Ֆիլտրա-վենտիլացիոն սարքավորումները (ներանք նախա-
տեսվում են չենքի մեջ թՆ մաքրված ող ներս տալու համար)
դործի յեն դրվում:

Յերբ քիմիական տաղնապի աղբանշանը տրված է, դադա-
պաշտպան չենքերը մտնելը և այնտեղից դուրս դալը, վորպես
կանոն, դադարեցվում են և կարող են թույլ տրվել միայն
բացառիկ դեպքերում այդ չենքերի համար պատասխանատու
անձերի թույլտվությամբ:

Գաղապաշտպան այն չենքերում, վորոնք հատկապես սար-
քավորված են թունավոր նյութերից վնասված մարդկանց ըն-
դունելու համար (սանիտարական ասպատարաններ), կան հա-
տուկ բաժանմունքներ, վորտեղ թՆ վնասվածները նախքան ա-
պաստարանի հիմնական չենքերն ընկնելը, յենթարկվում են
սանիտարական-քիմիական մշակման:

Յուրաքանչյուր վոր, ով ողի մեջ հայտարերել է թունա-
վոր կամ հոտի տեսակետից կասկածելի նյութեր, պետք է ան-
հապաղ կիրառի հակաքիմիական պաշտպանության այս կամ
այն միջոցը, անկախ այն բանից, թե քիմիական տաղնապի աղ-
բանշան տրվել է, թե վոչ: Միաժամանակ նկատածի մասին
պետք է իրազեկ պահել ինքնապաշտպանության խմբի կամ
ՀՈՊ-ի ղորախմբի մոտակա պոստը: Այս պոստը, յեթե թՆ
հայտարերողը չի սխալվել, քիմիական տաղնապի աղբանշան
կտա:

Յեթե մարդը յենթարկվել է թՆ աղբեցության (չնչել է
թունավորված ող, վրան թՆ է չաղ տրվել, անցել է վարակված
տեղանքով, չոչափել է վարակված առարկաներ և այլն), նա
պետք է անհապաղ ինքնողնության միջոցներ ձեռք առնի, ող-
տրվելով անհատական հակաքիմիական ծրարից: Ամեն վորք վո-
խաղարձ ողնության կարգով պարտավոր է ողնել թՆ տուժած
բնկերոջը և առաջին հնարավորության դեպքում միջոցներ պետք
է ձեռք առնի նրան մոտակա բժշկական կամ լվացման կայանը
ուղարկելու համար:

ՀՈՊ-ի ղորախմբերի և ինքնապաշտպանության խմբերի
հատկապես վարժված մարտիկները կատարում են քիմիական ա-
վիառումների պայթույթների և թՆ կաթիլների անկման ուսույնի
հետախուզություն, ճշտելով պայթույթի վայրերը, վարակված

տեղամասերի սահմանները և պարզելով վարակման բնույթը =
կայուն թՆ վարակված տեղամասերը չընկալալում են հատուկ
ցուցիչներով, վորոնք ունեն «վարակված է» մակագրությունը,
կամ դուռավոր, որինակ՝ դեղին դույնի դրոշակներով: Այս
նշաններից այն կողմն առանց պաշտպանության միջոցների
(պաշտպանական զգեստի) անցնելը կատեգորիկ կերպով արգել-
վում է:

Կայուն թՆ վարակված տեղամասերը պետք է չընկնել
ՀՈՊ-ի ղորախմբերի կազմին պատկանող հերթապահ անձերի
ցուցումով: Բացի այդ, այս տեղամասերի չընկնման ուղիները
նշվում են հատուկ սլաք-ցուցիչներով:

Վարակված տեղանքից մարդկանց չտալ անվտանգ տեղ
դուրս բերելու անհրաժեշտության դեպքում ինքնապաշտպանու-
թյան խմբերն անցըր դադահանում են հատուկ նյութերով կամ
կառուցում են ժամանակավոր մայթեր տախտակներից, վայտից
և այլն: Դուրս հանելը պետք է կատարվի խիստ կազմակերպ-
ված ձևով: Յուրաքանչյուրը պարտավոր է ճշտորեն պահպանել
վեկավարների բոլոր ցուցումները:

Տեղանքի լիակատար դադահանումը կատարում են ՀՈՊ-ի
հատուկ ղորախմբեր:

«Հրդեհային սագնապ»

Յուրաքանչյուրը, ով կնկատի հրդեհիչ ալիառումների ան-
կումը կամ այս կամ այն պատճառներից հրդեհ առաջանալը,
պետք է անհապաղ այս մասին հայտնի ինքնապաշտպանության
խմբի կամ ՀՈՊ-ի ղորախմբի մոտակա պոստին և պետք է թե-
կուղ ամենապարզ միջոցները ձեռք առնի առաջացած հրդեհը
հանդցնելու համար, թույլ չտալով, վոր այդ հրդեհը տարած-
վի:

Հրդեհային տաղնապը հնչելուն պես ինքնապաշտպանու-
թյան խմբի կամ ՀՈՊ-ի ղորախմբի պետը խմբի (ղորախմբի)
աղատ մարտիկների հետ միասին անհապաղ հավաքվում են հըր-
դեհի ոջախի մոտ և ձեռնարկում են այդ հրդեհը հանդցնելուն,
ալիառելով հրդեհը լիվիլիդացիայի յենթարկել իրենց միջոց-
ներով: Յեթե այդ չի հաջողվում, ողնություն են պահանջում
ՀՈՊ-ի տեղամասից:

Այն տան բնակիչները, վորտեղ հրդեհ է առաջացել, պետք է լիակատար կարգապահութիւն և կազմակերպւածութիւն ցուցաբերեն, չպետք է խուճապի յենթարկւին և ամեն կերպ պետք է անհետաքննաբերութեամբ խմբին՝ հրդեհը հանգցնելու և վերակարար աշխատանքներ տանելու գործում:

Յեթե կրակն սպառնում է տարածւել և ընդգրկել չըջատուող տներն ու կառուցվածքները, հրդեհի դեմ պայքարելու պետք է մասնակից դարձնել հարեան տների ամբողջ աշխատունակ բնակչութիւնը նրանց ինքնապաշտպանութեան խմբերի հետ միասին:

«Ավար» ազդանշանի դեպքում անելիքների կանոնները

Հրդեհների և ողբային հարձակման այլ հետեւանքների դեմ մղած պայքարի աշխատանքների վարումը աշխատունակ բնակչութիւնը պետք է առանց առարկութեան և ակտիվորեն կատարի ՀՈՊ-ի որդանների բոլոր առաջադրանքները:

Աշխատանքին մասնակից չդարձվող բնակչութիւնը մնում է իր տեղերում, սպասելով աշխատանքն ավարտելուն կամ կազմակերպված ձևով դուրս ելնելուն: Վնասման ոջախներից, ճիւղ և արագ կերպով կատարելով դուրս բերումը կազմակերպող ղեկավարների բոլոր ցուցումները:

Վնասման ոջախները չըջատուում են միլիցիան և ՀՈՊ-ի կարգ պահպանող որդանները և կողմնակի մարդկանցից այնտեղ մտնելու և վրէժ չի թույլատրւում:

Հայտաբերվում են ողբային հարձակման ժամանակ բոլոր տուժածները և նրանց ցույց է տրվում անհրաժեշտ բժշկական օգնութիւն:

Այն ուսուցիչների բնակչութիւնը, վորոնց վերաբերմամբ ողբային հակառակորդը հարձակման միջոցներ չի գործադրել, նորմալ կյանքը վերսկսում է, չմտնալով ողբային նոր հարձակումների հնարավորութեան մասին և լիովին պահպանելով աշխատի հարձակումները հետ մղելու պատրաստակամութիւնը:

ՀԱՎԱԲԻՄԻԱԿԱՆ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

ԹԵՄԱ 5

ՀԱՎԱԳԱՋԵՐ

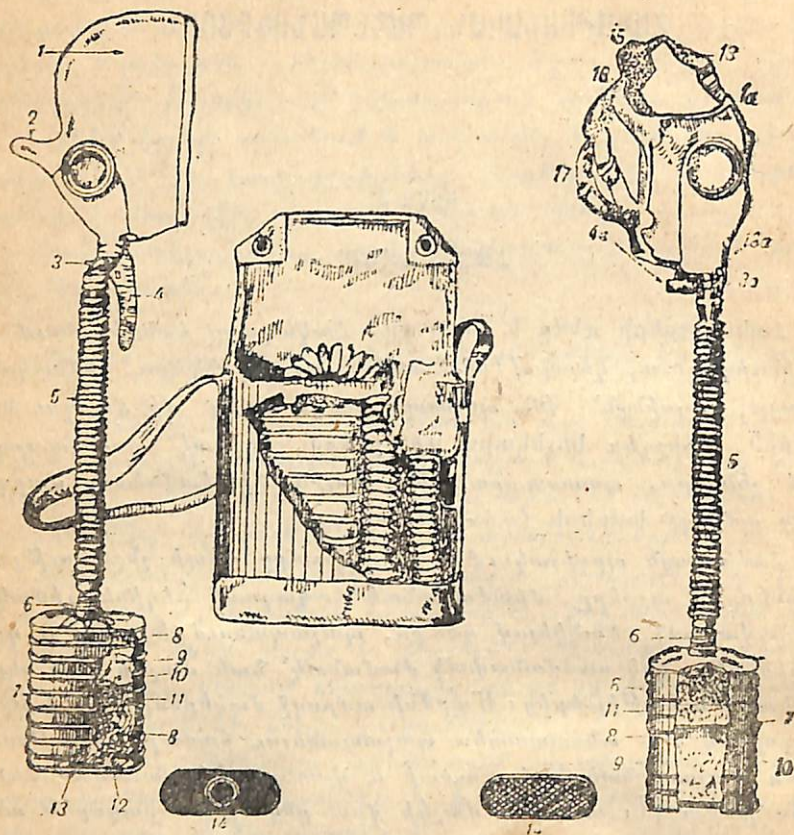
Հակազգազերի դերը և տիպերը: Հակազգազը հանդիսանում է թ՛ն ինդիվիդուալ կերպով (անձնապես) պաշտպանւելու հիմնական միջոցը, այսինքն՝ թ՛ն պաշտպանում է ամեն մի մարդու առանձին, մինչդեռ կոլեկտիվ միջոցները, որինակ՝ դադապաշտպան չենքերը, պատասխարան են տալիս միաժամանակ մարդկանց ամբողջ խմբերի (տես թեմա 6):

Հակազգազն արգելակում է թ՛ն մուտքը դեպի շնչառութեան ուղիները և աչքերը, միաժամանակ հակազգազի ռեզինե դիմակը (սաղավարտը), ծածկելով դեմքը, պաշտպանում է դա թ՛ն գոլորշիներից, իսկ սահմանափակ ժամանակ՝ նաև մաշկի վրա ներգործող թ՛ն կաթիլներից: Մարմնի ամբողջ մակերեսը մաշկի վրա ներգործող թ՛ն անհատապես պաշտպանելու համար գոյութիւն ունեն պաշտպանական հագուստի և վստամանի գանաղան ձևեր (տես թեմա 7): Այս թ՛ն մաշկի վրա ընկնելիս արագորեն անմիապ դարձնելու համար կիրառվում են անհատական հակաքիմիական ծրարներ (տես թեմա 10):

Կան յերկու տիպի հակազգազեր. մեկուսիչ և ֆիլտրող (քամիչ): Մեկուսիչ հակազգազը մարդու շնչառութեան որդաններն ու աչքերը միանգամայն բաժանում (մեկուսացնում) է արտաքին ողից. մարդու շնչառութեան համար անհրաժեշտ մաքուր ողը ստացվում է բուն իսկ հակազգազի մեջ, վորտեղ դրա համար կա թթվածնի պաշար: Ֆիլտրող հակազգազի ներգործութիւնը հիմնված է թունավորված ողը թ՛ն-ից մաքրելու վրա. զտումը տեղի յե ունենում հակազգազի մեջ հակազգազից ողտվող մարդու ամեն մի ներշնչման ժամանակ:

Ամենից ավելի տարածված են ֆիլտրող հակազգազերը: Մեզ

Մոտ լայն դորժածութիւն ունեն «ԲՆ» մարկայի զանազան տի-
պարների Ֆիլտրող հակազագիւրը:

Նկ. 6. ԲՆ հակազագը սաղաթարտով (կորդակով) ու Տ-5 տուփով (մախից)
և ԲՆ հակազագը դիմակով ու Տ2 տուփով (ալից):

1—սաղաթարտ, 1a—դիմակ, 2—մատնենման պտուկ ահնոցը սրբելու համար,
3—ձուլածո յեռածոնիկ փողակ, 3a—թիթեղյա փողակ, 4—արտաշնչման կա-
փույրը պաշտպանական շրջանակի մեջ, 4a—արտաշնչման կափույրը պաշտպա-
նական տուփի մեջ, 5—միացման ծալավոր փողակ, 6—հակազագային տուփի
պտուկով ձախ միացումը միացման ծալավոր փողակի հետ, 7—տուփի
կորպուսը փորատներով, 8—ակտիվացված ածուխ, 9—հակաձխային Ֆիլտր,
10—զսպանակ, 11—քիմիական կլանիչ, 12—ստորին դմբեթաձև ցանցը, 13—
ներշնչման կափույրը, 13a—ներշնչման կափույրը բաշխիչ կափույրային կա-
մերայում, 14—հակազագային տուփի հատակը, 15—բռնելի ժապավենաթել-
բը, 16—«ծոճրակա», 17—ստորին ժապավենաթելեր, 18—ճակատի ժապավե-
նաթել: Մեջտեղում հակազագը պայուսակի մեջ (ակնառու լինելու համար
պայուսակը ցույց է տրված բաց):

ԲՆ հակազագի կառուցվածքը

ԲՆ հակազագը (նկ. 6), ինչպես և ամեն մի Ֆիլտրող հա-
կազագի, հիմնական մասն է հակազագային (ռեսպիրատորային)
տուփը, վորը միացման ծալավոր փողակով միացած է դիմակի
կամ սաղաթարտի (կորդակի) հետ: Դիմակը հազած մարդու
շնչառության ժամանակ, նախքան դիմակի մեջ, իսկ այնտեղից
եւ շնչառության ուղիներն ընկնելը, արտաքին ողը մաքրվում
է տուփի մեջ ԹՆ-ից, կարծես թե քամվելով (Ֆիլտրացիայի
յենթարկվելով) այդ նյութերից:

Հակազագային տուփը պատրաստված է թիթեղից և ամրու-
թյան համար ունի մի շարք լայնակի ուղուցիկ փորատներ
(վաքեր): Տուփի հատակում կա մի անցք, վորը ծածկված է
ներշնչման կափույրով (Տ-5 տուփի) կամ մի շարք ծակեր (Տ2
տուփի), վորոնց միջից տուփի մեջ մտնում է թունավորված
ողը:

Տուփը լցված է ԹՆ կլանիչներով և հակաձխային Ֆիլտրով:
ԹՆ կարեւորագույն կլանիչ հանդիսանում է հատուկ մշակված
(ակտիվացված) ածուխը, վորը լավ պահում է ԹՆ շնորհիվ իր
հատուկ ծակոտկենության: Ածուխը տուփի մեջ դնելուց
մանր կտորների ձևով: Այդ ածուխը պահում է թունավոր նյու-
թերի մեծ մասը, բայց զանազան չափով:

Ածուխը լրացնելու համար տուփի մեջ տեղավորում են
մանր հատիկների ձև ունեցող հատուկ քիմիական կլանիչներ,
վորոնք քիմիական անխնայ են դարձնում միջանի ԹՆ, վորոնք
համեմատաբար թույլ են պահվում ածուխով:

Ակտիվացված ածուխը և քիմիական կլանիչը ողը մաք-
րում են միայն դադանման (դուրըչխանման) ԹՆ-ից: Թունա-
վոր ծխերի դեմ, այսինքն ծխանման դրոթյան մեջ դնելով
ԹՆ դեմ այդպիսի կլանիչները չեն ներդրում: Այդ պատճա-
ռով տուփի մեջ տեղավորվում են նաև հակաձխային Ֆիլտր:
ԲՆ հակազագի մեջ այդպիսի Ֆիլտր հանդիսանում է թելանման,
բամբակի պես մի նյութի հաստ շերտը:

Տուփի մեջ դրված են զսպանակներ, վորոնք կլանիչները
պահպանում են տեղից շարժվելուց:

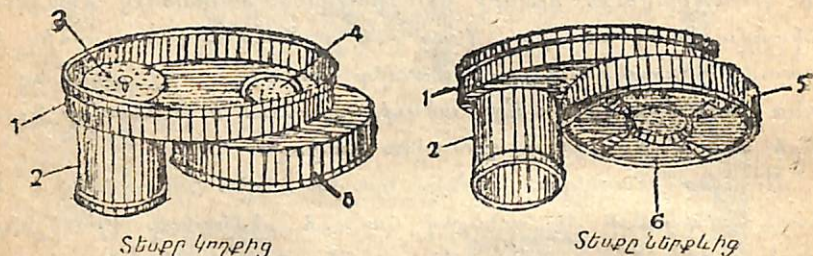
Տուփի ձիտը պտուտակված է, նրան պտուտակվում է մի-
ացման ծալավոր փողակը, վորը, հետևաբար, անհրաժեշտու-

թյան դեպքում կարելի չէ հեշտությամբ բաժանել տուփից: Հավաքված հակադադրի մեջ փողակը պետք է պտտուտակված լինի ճախն չափազանց պինդ, մինչև վերջը:

Միացման ծալավոր փողակը պատրաստված է տրիկոտաթուփ ծածկված ռեզինից: Ծալքավորությունը (գարմոշկայի ձևով) փողակին ձևուցություն է հաղորդում և նրան թույլ է չի տալիս վրակվել ծալվելու ժամանակ:

Միացման ծալավոր փողակը կիս միացված է դիմակին՝ բաշխիչ կափույրային կամերայի թիթեղյա փողակով (յերբեմն կամերան էլ կոչում են փողակ): Յեթե ԲՆ հակադադրն առնի վոչ թե դիմակ, այլ սաղավարտ (կորդակ), ապա միացման ծալավոր փողակը ամրացվում է նրան ձուլածո յեռածունի փողակի համապատասխան ճյուղի միջոցով:

Բաշխիչ կափույրային կամերան (դիմակով ԲՆ հակադադր մոտ) ամրացված է դիմակի ստորին մասում: Այն պատրաստված է, ինչպես և փողակը, թիթեղից և ունի յերկու անցք՝ մեկը ներքնաման և մեկն արտաքին (նկ. 7):

Նկ. 7. Բաշխիչ կափույրային կամերան.

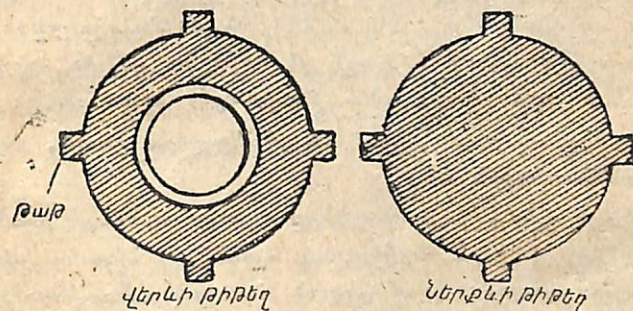
1—կամերայի կորդուրը, 2—կամերան միացման ծալավոր փողակի հետ միացնող փողը, 3—ներքնաման կափույրը, 4—արտաքին անցքը, 5—արտաքին կափույրի պաշտպանական տուփը, 6—արտաքին կափույրի պաշտպանական տուփի հատակը:

Ներքնաման կափույրն իրենից ներկայացնում է մի ռեզինե շրջանակ, վորը ներքնաման ժամանակ բարձրանում է վեր և ողի համար ճանապարհ է բանում ծալավոր փողակից փողի միջով դիմակի տակ, իսկ արտաքին կամերան ժամանակ՝ լինում է վար և փակում է փողը:

Արտաքին կափույրը ներքնաման ժամանակ փակվում է, իսկ արտաքին կամերան ժամանակ բացվում է: Այս կափույրը ներկա-

յացնում է յերկու կլոր թիթեղներ, վորոնք միացած են շրջանակում միջանի տեղերից ռեզինե թաթերով (նկ. 8): Վերին թիթեղը մեջտեղում ունի ճեղ, վորի միջով էլ կափույրն ամրանում է կամերային ատամնավոր ալյումինե վռանի միջոցով:

Վնասվածքներից պաշտպանելու համար արտաքին կափույրը տեղավորված է թիթեղյա տուփի (գավաթի) մեջ, վորը նույնպես ամրացած է կամերային: Ներքևից պաշտպանական տուփն ունի մի հատակ՝ մեջ տեղի անցքով: Հատակը ամրացրած է թիթեղյա թաթերով տուփին այն հաշվով, վոր հատակի յեղրի և պաշտպանական տուփի ստորին կտրվածքի միջև մի փոքրիկ ճեղք (բացակ) լինի:

Նկ. 8. Արտաքին կափույրի ռեզինե թիթեղները:

Արտաքին կամերան ողը, ընկնելով արտաքին կափույրի ներսը նրա ճախի միջոցով, ճնշում է նրա ներքևի ռեզինե թիթեղի վրա, հեռացնում է այն վերին թիթեղից և դուրս է դալիս կափույրի պաշտպանական տուփի մեջ և ապա դուրս տուփի հատակում յեղած անցքից և տուփի հատակի յեղրի ու ներքևի կտրվածքի միջև յեղած բացակից:

Այսպիսով, շնորհիվ կափույրների առկայության, արտաքին կամերան ողը դիմակի տակից դուրս է դալիս, մի կողմ թողնելով ծալավոր փողակը և հակադադրային տուփը: Այդ պատիվ կերպով հեշտացնում է շնչառությունը և կլանիչները պահպանում է արտաքին կամերան ողից փանալուց:

Յեթե կափույրները չլինեյին, ապա ողը, ինչպես ներքնաման ժամանակ, այնպես էլ արտաքին կամերան ժամանակ, կանցներ նույն

Ճանապարհով, այսինքն՝ հակադադային. տուփի և ծալավոր փողակի միջով: Արտաշնչումների ժամանակ արտաշնչված ((փչացած) ողի մի մասը չեր կարողանա դուրս դալ ծալավոր փողակից ու տուփից դուրս և ներշնչումների ժամանակ կը-խառնվեր ներշնչվող ողին: Հետևանքն այն կլիներ, վոր ստիպ-ված կլինեյինք շնչել ածխածխով և խոնավության ավելի մեծ պարունակություն ունեցող ող: Կափույրային սխտեմի առկա-յության պայմաններում արտաշնչվող ողի միայն մի աննշան մասն է մնում դիմակի տակ:

Դիմակը պատրաստված է ռեզինից և ունի ալակե ափսոց-ներ՝ մետաղե շրջանակի (պահանակի) մեջ: Դիմակը պահպան-վում է դլխի վրա հինգ ժապավենաթելերով, վորոնք ունեն չարժական ճարմանդներ (пряжки), և «ծոծրակալով»: Դի-մակը շատ պինդ պետք է կպչի յերեսին ու դլխին, վորպեսզի թունավորված ողը չկարողանա թափանցել նրա տակը:

Դիմակները պատրաստվում են յերեք-չորս չափի, վորոնցից առաջինն ամենափոքրն է:

Վորպեսզի դիմակի ափսոցները պահպանենք քրտնելուց, այդ ափսոցները (մինչև հակադադը հաղնելը) ներսից չփում են հակադադային պայուսակում յեղած հատուկ «մատիտով» (տես նկ. 10, էջ 52): «Մատիտը» սապնանման դանդաղածից կաղմված մի փայտիկ է. սա պահվում է փայտե կամ թղթե պոտյանում:

Կարդակով (սաղավարտով) ԲՆ հակադադի կառուցվածքի առանձնահատկությունները: Միջանի ԲՆ հակադադերում դիմա-կի փոխարեն կա այսպես կոչված կարդակ (տես նկ. 6): Այս կորդակը պատրաստված է նույնպես ռեզինից, բայց յերեսի հետ միասին ծածկում է նաև դլխի մի մասը: Կորդակը պինդ հպվում է դլխին և այդ պատճառով դիմակում յեղած ժա-պավենաթելերը և «ծոծրակալը» այստեղ չեն պահանջվում: Կորդակները պատրաստվում են չորս չափի: Կորդակում ափսոց-ներից վեր կա մատնենման մի պտուկ, վորի ողնությամբ կա-րելի յե սրբել ափսոցների ներսի կողմը քրտնելիս:

Կորդակ ունեցող ԲՆ (Տ-5) հակադադում կափույրային սխտեմն այլ կերպ է կառուցված: Ներշնչման կափույրը (կլոր ռեզինե թիթեղ) դտնվում է հակադադային տուփի ստորին անցքում: Արտաշնչման կափույրն ամրացված է մետաղե յեռա-

ծունկ փողի ճյուղերից մեկին, մի փող, վորի միջոցով կորդա-կը միանում է միացման ծալավոր փողին:

Արտաշնչման կափույրը մի տափակ ռեզինե պարկ է յեր-կու անցքերով (կարվածքներով) ներքևի մասում: Ներշնչման ժամանակ պարկի պատերը պինդ սեղմվում են իրար, այսինքն՝ կափույրը փակվում է, իսկ արտաշնչման ժամանակ նրանք բաժանվում են և արտաշնչվող ողը կորդակի տակից դուրս է դալիս կափույրի անցքերով: Վնասվածքներից պահպանելու համար արտաշնչման կափույրը տեղավորված է մետաղե շր-ջանակի մեջ: Ձմեռն այս շրջանակի վրա հադցնում են մահու-դե պարկ, վորպեսզի մահուդի մեջ կուտակվող խոնավությունը ռուչելուց պահպանվի:

Հակադադը կրելու և պահելու պայմանները պատրաստվում է բրեզենտից կամ մի այլ ամուր կտորից: Պայուսակն ունի յերկու բաժանմունք. մեկը յերկաթալարե տակակալով՝ հակա-դադային տուփի համար, մյուսը՝ դիմակի (կորդակի) և միաց-ման փողակի համար: Հակադադը հաղնելիս պարկից տուփը չի հանվում:

Պայուսակների միջանի տեսակներում կա մի լրացուցիչ բաժանմունք պաշտպանական թիկնոցի համար և գրպանիկներ՝ անհատական հակաթիփական ծրարի ու ափսոցները քրտնելուց պահպանելու հատուկ «մատիտ» համար:

Պայուսակը փակվում է մի կափույրով, վորը կոճկվում է կամ կնոպեաների միջոցով, կամ ճարմանդ ունեցող փոկով և կամ կոճակի ու մերքի միջոցով:

Պայուսակը կրում են ուսից՝ չարժական ճարմանդ ունեցող յայն ժապավենաթելով: Կողքերից պայուսակին ամրացված են յերկու մետաղե ողեր, իսկ բաժանմունքներից մեկի յեղերին կապված է մի քուղ. այս քուղը պետք է անցկացնել մոտակա ողով և դնել պայուսակի մեջ: Թելի և ողերի միջոցով պայու-սակն ամրացնում են իրանին, վորպեսզի քայլելու և հազած հակադադի հետ աշխատելու ժամանակ չչարժվի:

ԲՆ հակադադի պաշտպանական հատկությունները: ԲՆ հա-կադադի մեջ ողը մաքրվում է այժմ հայտնի բոլոր ԹՆ-ից, վորոնք ողի մեջ գտնվում են վորպես դադ (գորրչի): Բացա-ռություն հանդիսանում է ածխածնոքսիդը, վորից պետք է պաշտպանվել մեկուսիչ հակադադերով կամ ունենալ դրա հա-

մար ֆիլտրող հակադադի մեջ հասուել, շատ բարդ քիմիական կլանիչներ:

Ողբ թունավոր ծխերից մաքրելու համար ԲՆ հակադադի մեջ կա, ինչպես արդեն մատնանշվել է, հակաժխային ֆիլտր:

Ինչ վերաբերում է ԲՆ հակադադի պաշտպանական դործողություն տեսակներին, ապա այն կախված է, ինչպես է բոլոր ֆիլտրող հակադադերի մեջ, շատ պատճառներով: Ֆիլտրող հակադադի պաշտպանական հզորությունն ամենից առաջ վորոշվում է նրանով, թե հատկապես ինչ թն-ից է պետք լինում օդը մաքրել և ողի մեջ յեղած նրանց ինչպիսի՞ քանակից: Ձանազան թն հակադադի կլանիչների ու ֆիլտրի միջոցով պահվում են տարբեր չափով: Ողի մեջ վորքան ավելի թն է պարունակվում, հակադադն այնքան ավելի կարող է թն բաց թողնել:

Ընդհանուր առմամբ քիմիական հարձակման սովորական պայմաններում ԲՆ հակադադը պաշտպանում է այնպիսի թն-ից, ինչպես ֆոսֆենը, անընդհատ միջանի ժամ: Իսկաթի դուրընիները ԲՆ հակադադի միջոցով պահվում են նույնպես շատ լավ:

ԲՆ հակադադի սեանալն ու հավաքելը

Գործածության մեջ չեղած հակադադային տուփերի մեջ ներքևի անցքն ամուր փակված է սովորաբար թղթով, իսկ ճաթ վրա պտուտակված է մետաղե թասակ: Վերջինս կլանիչները վրա պտուտակված է մետաղե թասակ: Հակադադը պահեստում պահած ժամանակ: Հակադադը ստանալիս անհրաժեշտ է սովորաբար թղթը և թասակը հեռացնել:

Տուփը ծալավոր փողակի հետ միացնելու համար հարկավոր է փողակի վրադիր պտուտակամերը դնել տուփի ճաթ վրա և մյուս ձեռքով պտտելով, պտուտակամերը պտուտակել մինչև և մերջն այն հաշվով, վորպեսզի ազատ դեպի վայր թողած ծալվոր փողակի և սրա հետ յեղած դիմակի (կորդակի) պայմանավոր փողակի և սրա հետ յեղած դիմակի (կորդակի) տուփի ներքև արտաշնչման կափույրը նայի հակադադային տուփի կարը դարձած կողմին հակառակ կողմը: Ստուգելու համար հակադադային տուփը հատակը դեպի վեր պետք է վերցնել աջ ձեռքը և ծալավոր փողակը դիմակի (կորդակի) հետ միասին ազատ բաց թողնել դեպի ցած:

Տուփը դրվում է պայուսակի ճախ բաժանմունքի մեջ կարը դեպի միջնորմը կամ դեպի պայուսակի աջ պատը դարձրած, յեթե տուփը տեղավորվում է պայուսակի աջ բաժանմունքի մեջ (պայուսակների մեծ մասում տուփի բաժանմունքը ճախն է, այսինքն դանվում է պայուսակի ճախ մասում՝ դա ճախ կողմում կրելու կապակցությամբ):

Նոր դիմակների (կորդակների) ներսից շաղ է տրված տալի, վորը ռեզինը պահպանում է պտուկելու պատճառով փշառակ: Հարկավոր է նոր հակադադը հավաքելու ժամանակ դիմակի (կորդակի) ներքին յերեսը զգուշությամբ շփել մաքուր շորով կամ բամբակով: Հակառակ դեպքում տալիի մասնիկները կընկնեն աչքերի մեջ և նրանց կգրգռեն:

Յեթե հակադադն արդեն գործածության մեջ է յեղել, պետք է պարզել, թե դիմակը (կորդակը) դեզինֆեկցիայի յենթարկվե՞լ է, թե վոչ: Դեզինֆեկցիայի յենթարկելու համար դիմակի (կորդակի) և կափույրային կամերայի ներքին յերեսը

Նկ. 9. Գլխի չափումը դիմակի (կորդակի) պահանջված չափը վորոշելու համար:

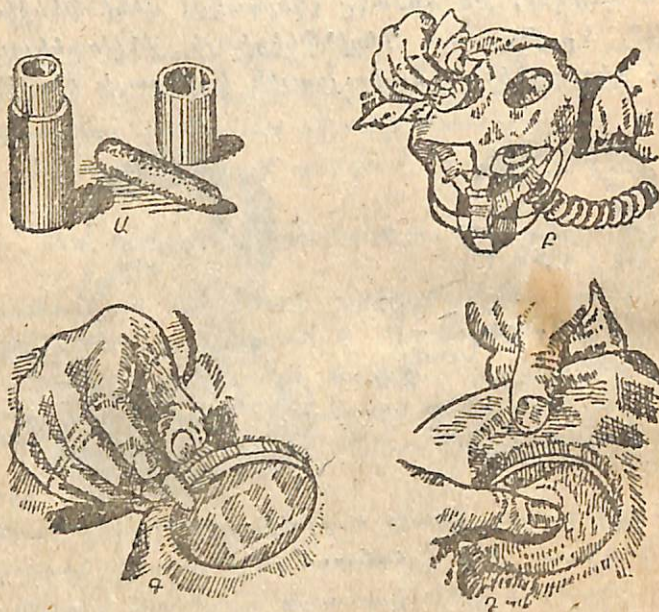
չիվում է դենատուրատ սպիրտի մեջ թրջված բամբակով:

Հակադադը ստանալիս պետք է ընտրել համապատասխան չափի կորդակ կամ դիմակ: Չափը ցույց է տրված հենց կորդակի վրա, իսկ դիմակի վրա նրա հավելամասի վրա քոլնքի ժապավենաթելի մոտ: Պահանջված չափն իմանալու համար նախապես գլուխը չափում են յերկու դժով (նկ. 9). 1) կղակի յեղքով, այտերով և գլխի վերին կետով անցնող չրջադժով, և

2) ականջների անցքերը միացնող և հոնքերի վրայով անցնող դժով: Ստացված թվերը դումարում են, և յեթե նրանց գումարը հավասար է 95 սանտիմետրի կամ մի փոքր ավել կամ պակաս է, ապա հարկավոր է առաջին չափի դիմակ: 95,5-ից մինչև 103,5 սանտիմետր դումարի դեպքում պահանջվում է յերկրորդ չափը և սկսած 104 սանտիմետրից՝ յերրորդ չափը:

Յեթե հակադաշն ունի վոչ թե դիմակ այլ կորդակ, ապա առաջին չափի կորդակ վերցվում է 95 սանտիմետրի դեպքում, յերկրորդ չափի՝ 95,5 մինչև 99 սանտիմետր, յերրորդ չափի՝ 99,5 մինչև 103,5 սանտիմետր և չորրորդ չափի՝ սկսած 104 սանտիմետրից: Նույն կերպ են վարվում, յեթե կան չորս չափի դիմակներ:

Ընտրելով դիմակի համապատասխան չափ, պետք է այն

Նկ. 10. Դիմակի ապակիները քրտնելուց պաշտպանելու համար մշակելը: Ա—«մատիտը» և նրա պատյանը, Բ—ապակին շփելը, Գ—քսուքը անցկացնելը Դ—քսուքը քսելը:

լավ հարմարեցնել դեմքին ու դիմին, դրա համար շարժելով ժապավենաթելերի ճարմանդները: Դիմակը պետք է պինդ կաշի իր յեղբերով դեմքին, բայց առանց խիստ ճնշման: Յեթե ընտ-

րած չափի դիմակը հնարավոր չէ անհրաժեշտ խտուրթամբ բնդհուպ նստեցնել, ապա պետք է ընտրել ուրիշ չափի դիմակ: Դիմակի հարդարման ճշտությունն ամենից լավ է ստուգել դա-
վային կամերայում (կամերայի ծխահարման մասին տես ևՋ 65):

Դիմակի ակնոցը ներսի կողմից հարկավոր է մշակել «մա-
տիտով», նախապես այդ ակնոցները շփելով մաքուր շորով կամ
թաշկինակով մինչև լիակատար թափանցիկությունը (նկ. 10):
«Մատիտը» դործադրում են հետեյալ ձևով. «մատիտի» ծայրով
առանց խստորեն սեղմելու անց են կացնում մի շարք վոչ լայն
շտրիկներ յուրաքանչյուր ապակու ներսի յերեսի վրա (որինակ
հինգ շտրիկս հոմեական 3 թվանշանի նման) և զդուլով ծայր
այդ շտրիկները Ֆլանելի մի կտորով կամ մաքուր մատի կա-
կուղ մատով քսում են ապակուն: Ապակու վրա պետք է կազմվի
թափանցիկ բարակ փառ, վորը հավասարաչափ ծածկում է նրա
ամբողջ մակերեսը: Դրանից հետո ապակու վրա թեթև արտա-
շնչում են կատարում:

Կորդակի մեջ յեղած մատնաման հայելվածը, վորը նա-
խատեսվում է քրտնած ակնոցը շփելու համար, պետք է մըտ-
ցնել կորդակի ներսը:

Վերջապես հակադաշնային պայուսակի ժապավենաթելը
(փոկը) հարկավոր է հարմարեցնել հասակին: Սրա համար, փո-
կը անցկացնելով աջ դասովը (պայուսակը դռնվում է ձախ կող-
քին՝ կախույրը դեպի դուրս դարձած), հարկավոր է կարճացնել
կամ յերկարացնել այն, ողտվելով ճարմանդից, այնպես, վոր-
պեսզի պայուսակի վերին յեղրը միևնույն մակարդակին լինի,
ինչ վոր դռնեփոկը:

Հակադաշնի պահպանումը յեվ խնամքը

Հակադաշն պետք է պահել խնամքով, վորովհետև թՆ-ից
հուսալի պաշտպանություն կարող է տալ միայն միանգամայն
սարքին հակադաշնը:

Հարկավոր է հակադաշն պահպանել խիստ հարվածներից ու
ցնցումներից, այլապես կարող են ծովել հակադաշնի մետաղե
մասերը, կտորվել ակնոցը և տեղահան լինել կլանիչները:

Հակադաշն փչանում է խոնավությունից և բարձր կամ

ցած ջերմաստիճանից: Խոնավությունից հակադադարյին տեսիլը և հակադադրի մետաղե այլ մասերը ժանդոտում են, իսկ ծալավոր փողակը ծածկվում է բորբոսով: Կլանիչների մեջ ընկած խոնավությունը նվազեցնում է նրանց պաշտպանական դրոշմությունը: Յած կամ բարձր ջերմաստիճանի դեպքում փչանում են հակադադրի ռեզինն ու կլանիչները: Ուստի հակադադրը պետք է պահել չոր տեղում, բայց վոչ կենտրոնական ջերմության մարտկոցի կամ վառարանի մոտ: Պահելու համար հակադադրը պետք է կախել մեխից փողի միջոցով կամ դնել դարակի վրա օդդաճիկ ձևով— հատակը դեպի վար:

Յեթե պայուսակը վորևե պատճառով թրջվել է (որինակ՝ անձրևի տակ է մնացել) կամ խոնավացել է, ապա պետք է նրա միջից հակադադրը հանել և չորացնել: Ձմեռը հակադադրով փողոցից տաք շենքի մեջ մտնելիս հակադադրը պետք է պայուսակից հանել և թողնել, վոր հակադադարյին տուփը և հակադադրի մետաղե այլ մասերը քրտենան. այնուհետև խնամքով պետք է սրբել հակադադրը և միայն դրանից հետո դնել պայուսակի մեջ:

Հակադադարյին պայուսակի մեջ վոչ մի կողմնակի տաքիս չի կարելի դնել, վորովհետև գրանք կարող են փչացնել հակադադրը, մասնավորապես դիմակը: Մասնավորապես պայուսակի մեջ չպետք է դնել մետաղե այն թասակը, վոր պտուտակվել եր նոր տուփի ճտի վրա: Այդ թասակն այլևս հարկավոր չէ, վորովհետև մեկի ձեռքը հանձնած հակադադրը միշտ պետք է հավաքած վիճակում լինի:

ՔՆ Խակագագը կրելու, հագնելու և քանդելու կանոնները

Հակադադրը կրում են հետևյալ յերեք դրուժյուններից մեկն ու մեկում. «յերթային» դրուժյամբ— յերբ բնակելի վայրում պառնալից դրուժյուն է մտցվում, բայց անմիջական օդային վտանգ դեռ չկա, «պատրաստ» դրուժյամբ— յերբ այս վտանգն առկա չէ, և «նարտական» դրուժյամբ— հակառակորդի քիմիական հարձակման պայմաններում (նկ. 11):

Հակադադրը յերթային դրուժյամբ կրելու համար հակադադարյին պայուսակի ուսի ժապավենաթելը պետք է անցկացնել աջ ուսովը հադուստի վրայից. հակադադրով պայուսակը պետք

է ձախ կողքի վրա լինի՝ կափույրը դեպի դուրս դարձած. պայուսակի կափույրը մեր դեմքած. պայուսակի վերևի յեղրը դուրս կափուկի վերևի յեղրի մակարդակի վրա չէ դնվում (սրա հա-

Նկ. 11. Հակադադր «պատրաստ» դրուժյամբ (ձախից) և «մարտական» դրուժյամբ (աջից—դիմակով, մեջտեղը—կորդակով):

մար պետք է ուսի ժապավենաթելի յերկարությունը հարմարեցնել ճարմանդի միջոցով, յեթե այդ առաջ չի կատարվել):

«Պատրաստ» դրուժյամբ հակադադրը փոխադրվում է ոդային տաղնալի աղղանշանով: Այս աղղանշանի համաձայն հարկավոր է՝ 1) արձակել հակադադարյին պայուսակի կափույրը, 2) պայուսակից հանել թելը, այն փաթաթել իրանի շուրջը և ամրացնել աջ ողին, 3) գլխակը պատրաստել արագ հանելու համար, մասնավորապես քանդել ականջակալների կապերը. 4) պատրաստել դիմակի ակնոցները («մատիտով» մշտել), յեթե այդ առաջուց չի արվել (եջ 52):

Մարտական դրուժյամբ հակադադրը փոխադրվում է քիմիական տաղնալի աղղանշանով, «Գադեր» հրամանով կամ ինքնուրույնաբար ԹՆ հայտարարելիս: Հակադադրը հաղնելու համար հարկավոր է (նկ. 12). 1) շունչը պահել, 2) բանալով պայուսակի կափույրը, վերցնել դիմակը (կորդակը) հաստացրած յեղրերից ծնոտային կարի մոտից այնպես, վորպեսզի բուժ մատերը լինեն դրսից, իսկ մյուսները դիմակի (կորդակի) ներսում, 3) հանել դիմակը (կորդակը) պայուսակից, այն մոտեցնել դեմքին, միաժամանակ կզակը մի փոքր առաջ դեցնել և, մատերի դրուժյունը չփոխելով, դիմակի (կորդակի) կզակային մասը

ներսի կողմով կայցնել ծնոտին, 4) դիմակը (կորդակը) հագնել, մատերը ներքևի ժապավենաթելերի տակ (կորդակի յեղբերով) չարժեքով ներքևից վերև. յերբ մատերը կմոտենան գլխարկին, հարկավոր է բարձրացնել գլխարկը, բռնելով չբոցիկից (КОЗЫ-РЕК) բռնի մատերով ու ցուցամատերով, իսկ մնացած մատերով քաշել գլխի վրա ժապավենաթելերը ծոծրակալի (կորդակի) հետ միասին. յեթե գլխարկը չբոցիկ չունի, ապա հակադադր հաղ-նելուց առաջ այն պետք է արադորեն հանել և դնել իր կողքը կամ կոխել պայուսակի ժապավենաթելի հետևը, սեղմել ծնկերի միջև և այլն, 5) ցած իջնցնել (հագնել) գլխարկը, 6) կատարել կտրուկ արտաշնչում (կորդակով հակադադում ձեռքով նախա-պես սեղմել միացման փողակը յեռածունկ փողակի մոտ) և վերսկսել շնչառությունը:

Յերթական դրությունից անմիջապես հակադադր հաղն-վում է նույն հաջորդականությամբ, վերջին պրիմով ամ-բացվում է ժապավենաթելը:

Ճիշտ հաղած դիմակի (կորդակի) պայմաններում ակնոցը պետք է դա ուղղակի աչքերի դիմացը: Ակնոցի չբժանակները ու ռեզինը չպետք է ուժեղ սեղմեն, կորդակի վրա մեծ ծալքեր չպետք է լինեն, դիմակը չուռ տրված ու չձգած ժապավենաթե-լեր չպետք է ունենա:

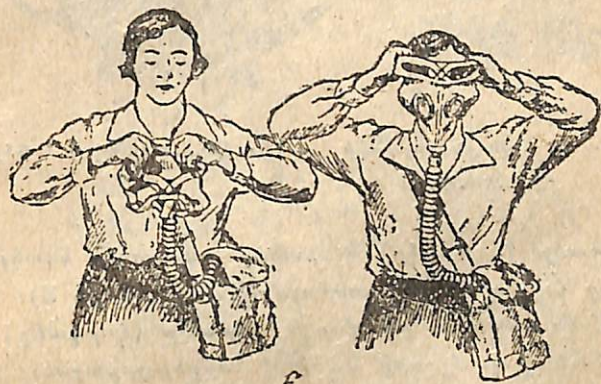
Պետք է սովորել հակադադր հագնել արագ, վոչ ավել քան 5 վայրկյանում, բայց վոչ մի դեպքում վոչ ի վնաս ճիշտ հաղ-նելուն: Միատեմատիկ մարզանքի միջոցով պետք է իրեն սովո-րեցնել յերկարատև աշխատանքի հակադադրի մեջ:

Հակադադրի մեջ պետք է շնչել քթով, հանդիսա, համաչափ, խորը: Թեթև (հաճախակի) շնչելը կարող է առաջացնել շնչառ-դելություն և սրտի բաբախում: Իսկ խորը շնչառությունը հան-դըստացնում է և մարդու վստահություն և ներշնչում: Միայն միջանի դեպքերում հանձնարարվում է շատ կարճ ժամանակով շնչել մակերեսորեն, յերբ, որինակ՝ մոտերքը պայթել և քիմիա-կան ավիառումք և թ՛ն պարունակությունն ողում պարզվել է, վոք շատ մեծ է. այդ դեպքում թեթև շնչառությունը, թեկուդ կես բոլեյի ընթացքում, կարող է կանխել թ՛ն հակադադրի մեջ անցնելը:

Յեթե կորդակի մեջ ակնոցը ներսից քրտնել է, ապա հար-կավոր է կորդակի մեջ մտցրած մատնաման հավելվածի մեջ

4

5

6

Նկ. 12. Հակադադր հագնելը.

Ա—դիմակը (կորդակը) հանելը, Բ—դիմակը հագնելը, Գ—կորդակը հագնելը.

Վոխել ձախ (աջ) ձեռքի բռնք մատը և շփել աջ (ձախ) ապակին, մյուս ձեռքով պահելով ակնոցի պահակը (նկ. 13):

Հակազդադր հանվում է միայն ՀՈՊ-ի դեկավարների կարգադրությամբ հետևյալ պրիմներով (նկ. 14). 1) աջ ձեռքով բարձրացնել գլխարկը, իսկ ձախ ձեռքով վերցնել դիմակի (կորդակի) յեռածունկ փողակը ախպես, փորպեսզի բռնք մատն ու ցուցամատը բռնեն դիմակի (կորդակի) ճիտը. 2) թեթեակի ցած

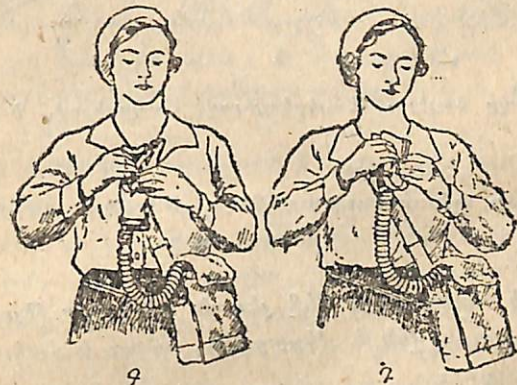

Նկ. 13. Քրտնած ակնոցը կորդակի մեջ շփելը:

Նկ. 14. Հակազդադր հանելը:

բաշխելով դիմակը (կորդակը), նրանից անջատել կզակը և ախ դիմի վրայից հանել ձեռքի շարժումով դեպի վեր. 3) ծածկել գլխարկը: Այնուհետև հարկավոր է դիմակը (կորդակը) թարսել, թաշկինակով կամ շորի կտորով սրբել-չորացնել դիմակը (կորդակը) և մի առ ժամանակ թողնել այդ ձևով վերջնականապես չորանալու համար:

Հանած հակազդադր ծալվում է հետևյալ կերպ (նկ. 15 և 16). 1) վերցնել դիմակը (կորդակը) աջ ձեռքով ակնոցից, իսկ ձախ ձեռքով՝ ծոծրակալը (կորդակը՝ վերևը յեղած հաստացրած յեղրից) կամ դիմակը դնել ձախ ձեռքի բռնք վրա. 2) դիմակը (կորդակը) ծռել նախ յերկայնքով, փակելով աջ ապակին, ապա լայնքով, փակելով ձախ ապակին (դիմակի մոտ ծոծրակալով), և վերջապես դիմակի (կորդակի) ճտի մոտ դեպի դաշտը (դեպի դուրս). 3) ծալված դիմակը (կորդակը), աջ ձեռքով սեղմելով յեռածունկ փողակին, ձախ ձեռքով վերցնել ծալավոր փողակը մեջ տեղից և մոցնել ախ պայտաակի մեջ՝ հասցնելով մինչև հատակը, վերևից տեղավորել դիմակը (կորդակը) ախպես, փոր արտաշնչման կափույրը դարձված լինի

Նկ. 15. Դիմակով հակազդադր ծալելը. Ա—ինչպես է դիմակը վերցվում ծալելու համար (կարելի յե նաև դիմակը դնել ձախ ձեռքի բռնք վրա), Բ—դիմակը յերկայնքով ծալելը, Գ—դիմակը լայնքով ծալելը, Դ—դիմակը դաշտի կողմը ծալելը, ՅԵ—ծալավոր փողակը և դիմակը պայտաակի մեջ դնելը:

դեպի ճախ, իսկ դիմակի (կորդակի)՝ կղակալին մասը գտնվել վերևից. այդ թույլ կտա դիմակը (կորդակը) արագ և հեշտ կերպով հանել պայտսակից հակադարձ հաղնելու ժամանակ:

Նկ. 16. Կորդակը ծախելը. Ա—յերկայնքով, Բ—լայնքով, Գ—դեպի դաշտը:

Հակազագի անսարքությունները յեվ նրա ամենապարզ նորոգումը

Վորպեսզի հակազագի մեջ յեղած անսարքությունները ժամանակին հայտարարվեն և վերացվեն, պետք է հակադարձ պարբերաբար ստուգել:

Դիմակը (կորդակը) ստուգելիս պետք է ուշադրություն դարձնել, վոր ակնոցի ապակիներն անվնաս լինեն, վոր չըջանակները հերմետիկ կերպով մացրած լինեն դիմակի (կորդակի) մեջ, վոր դիմակը (կորդակը) ամուր միացած լինի բաշխիչ կափույրային կամերայի (յեռածունկ փողակի) հետ, վոր ռեզինը, ժապավենաթելերը և ծոծրակալը անվնաս լինեն: Ռեզինի անվնաս լինելը վորոշելու համար դիմակը (կորդակը) ուշադրությամբ նայում են յերկու կողմից ել, ապա նայում են լույսին բռնած, մատերով ռեզինը մի թեթև ձգելով, վորպեսզի պարզեն, թե դիմակի մեջ արդյոք ծակեր չկան: Վնասվածքների տեղերը պետք է քիմիական մատիտով չըջագծել, վորպեսզի այդ տեղերը նորոգման ժամանակ գտնելը հեշտ լինի:

Դիմակի (կորդակի) նորոգումը, վորպես կանոն, կատար-

վում է հատուկ նորոգման արհեստանոցներում (կան Պաշտպանության միջոցներ): Իր միջոցներով կարելի չէ նորոգել ժապավենաթելերի և ծոծրակալի աննշան վնասվածքները, իսկ յեթե նորոգողը հեծանվի շինքը սոսնձելու փորձ ունի, ապա կարող է նորոգել և ռեզինի աննշան վնասվածքները (ծակերը):

Բաշխիչ կափույրային կամերան ստուգելու ժամանակ պետք է զգուշությամբ թարսել դիմակը, վորպեսզի կամերայի ամբողջ ներսի մասը լավ տեսանելի լինի: Պետք է խնամքով նայել, թե կամերայի պատերը հո ծոված չեն, թե արդյոք ներշնչման ու արտաշնչման կափույրները պատռված չեն: Նույնպիսի խնամքով պետք է նայել կամերան արտաքուստ, հատուկ ուշադրությամբ դարձնելով արտաշնչման կափույրի պաշտպանական տուփը սարքին լինելու վրա: Բաշխիչ կամերան պետք է նորոգել անպայման արհեստանոցում: Կորդակով հակազագի արտաշնչման կափույրը դիմակիս պետք է ուշադրությամբ դարձնել, թե արդյոք պաշտպանական շրջանակը սարքին է և կափույրի ռեզինն անվնաս է:

Ծախված փողակը ստուգվում է զգուշորեն ձգելով և ուշադրությամբ դիտելով, ըստ վորում պարզում են, թե արդյոք նրա վրա ճեղքվածքներ և ծակեր չկան, թե ճղմված չէ՞ դա արդյոք, թե տրիկոտաժը պոկ չի՞ դալիս, թե այն ամուր է արդյոք միացած բաշխիչ կամերայի փողակի (կորդակի յեռածունկ փողակի) և հակազագային տուփի հետ: Վրադիր պտուտակամերը պետք է անպայման ներսում ունենա ռեզինե տակակալ, վորը զննչն ու փոխելը կարելի չէ կատարել իր միջոցներով: Բուն փողակի նորոգումը կատարվում է արհեստանոցում:

Հակազագային տուփը չպետք է ունենա ճեղքեր, զգալի ծովածքներ և ժանդ: Նրա մեջից չպետք է դուրս թափվի կշիռ հատիկներից առաջացող փոշին: Ժանդը հարկավոր է հեռացնել, իսկ մաքրված տեղը խնամքով ներկել: Մնացած անսարքությունները վերացվում են արհեստանոցներում:

Պայուսակի անսարքությունները (բրեզնտի ծակերը, ուսի կտրված ժապավենաթելը, կնոպեաների, ճարմանդների, ողակների և այլ անսարքությունները) կարող են վերացվել իր միջոցներով:

Հնարավոր են դեպքեր, յերբ հակազազը հանկարծ կնիշա-
նա նրանից թռնավորված մթնոլորտում ողտվելիս, որինսակ՝
կառավարի կորդակը, կլարդվի ակնոցը, պայթած ուռմբի փոք-
րիկ բեկորը կծակի տուփը և այլն: Իրադրությունը միշտ չէ,
վոր թույլ կտա հակազազը փոխել սարքին հակազազով կամ
մանել պատասպարանը: Այսպիսի դեպքերում պետք է ողտվել հե-
տևյալ պրիմներով:

Յեք-ե պատուվել և դիմակը (կորդակը), պետք է մատներով
հուշ տալ կամ ձեռքի ափով պինդ սեղմել յերեսին պատուված
տեղը (նկ. 17, Ա):

Իսկ յեք-ե դիմակը (կորդակը) այնպես և պատուվել, վոր
պատուված տեղը ձեռքով սեղմել չի կարելի, կամ յեք-ե ակնոցը
ջարդվել և, ապա հարկավոր և շնչառությունը պահել, հանել
հակազազային տուփը պայուսակից, այն հետ պտուտակել մի-
ացման ծալավոր փողակից, հանել դիմակը (կորդակը), միաժա-
մանակ կիցեղով աչքերը, վերցնել տուփի ճիտը բերանը և,
ձեռքով փակելով քիթը, հանգիստ կերպով շնչել բերնով (նկ. 17,
Բ):

Ընդամին, յեթե տուփը ստորին անցքում ունի ներշնչման
կափույր, պետք է կտրույրի ռեզինե չըջանակը բարձրաց-
նել տուփը պահող ձեռքի մատներից մեկով և չըջանակն այս
դիրքում պահել տուփից հետազայում ողտվելիս: Շըջանակը
մատով բարձրացնելու փոխարեն հանձնարարվում է, յեթե հնա-
րավորություն կա, չըջանակը բարձրացնել, նրա տակը վորեն
փայտի կտոր, որինսակ՝ լուցկի կոխելով: Ամեն մի արտաշնչու-
մը կարելի յե նաև անել բերնի անկյուններից:

Կորդակը վնասվելիս կարելի յե դիմել պաշտպանության
նաև այլ միջոցի. շնչառությունը պահել, աչքերը կիցեղել, արագ
հանել կորդակը, հետ ծռել յեռածուռի փողակի ռեզինը, այդ
փողակը բերանն առնել կամ այն սեղմել բերնին, մատներով
սեղմել քիթը և վերսկսել շնչառությունը (նկ. 17, Գ):

Միացման ծալավոր փողակը փչանալիս կիրառում են ան-
միջապես տուփի միջոցով շնչելու արդեն նկարագրված պրի-
մը:

Ա

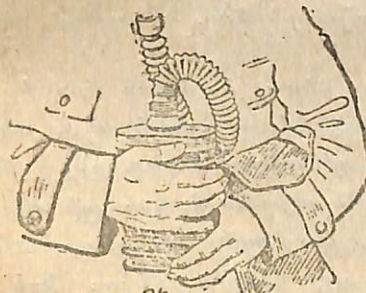
Բ

Գ

Դ

Ե

Նկ. 17. Անսարք հակազազից
ողտվելը.

Ա—կորդակում յեղած անցքը սեղ-
մելը, Բ—անմիջապես տուփի մի-
ջով շնչելը, Գ—ձեռքով փողակի
միջով շնչելը, Դ—արտաշնչման
անսարք կափարիչով հակազազից
ողտվելը, Ե—անսարք տուփով
հակազազից ողտվելը:

Յեթե կորդակով հակագազի արտաշնչման կափույրը թն է բաց քողում, պետք է շունչը պահել, բուժ մատով սեղմել յեռածունկ այն փողակի հավելամասի անցքը, վորի վրա ամբողջված է կափույրը, խորը կերպով արտաշնչել և շարունակել հանգիստ չնչելը. արտաշնչված ողբ կորդակի տակից դուրս կգա աղանջների մոտ (նկ. 17, Դ): Ամեն մի արտաշնչման ժամանակ կարելի չէ նաև մատը վերցնել կափույրի վրայից:

Յեթե թն է բաց քողում դիմակով հակագազի արտաշնչման կափույրը, ամենից լավն է ուղղվել անմիջական հակազազային տուփի միջոցով չնչելու պրիոմից:

Յեթե ծակված է տուփը, պետք է տուփը պայուսակից հանել և անցքը ձեռքի ափով սեղմել. առաջին խակ հնարավորությամբ ղեպքում ծակը փակել կավով, ճմռած հացով և այլն (նկ. 17, Յե):

Յեթե հակազազը փչանալու բուն մոմենտին չի հաջողվել միանգամից նկատել, թե հատկապես ինչի՞ մեջ է կայանում վնասվածքը, ապա դիմում են հետևյալ պրիոմներին.

1. Ստուգել, թե արդյոք դիմակի (կորդակի) տակ թն անցնելու պատճառն այն չէ՞, վոր դիմակը քիմի չի դրկում դեմքը կամ ծալալոր փողակը բավականաչափ պինդ չե միացված տուփի ճախն: Ուղղել դիմակը (կորդակը), պտուտակել վրադիր պտուտակամբը: Յեթե այդ չի ողնում և թն շարունակում է անցնել դիմակի (կորդակի) տակ, պետք է կատարել արտաշնչում, պինդ սեղմել ծալալոր փողակը վրադիր պտուտակամբի մոտ և զգուշությամբ ներշնչում կատարել: Յեթե ընդամին թն պարունակող ողբ չի անցնում, կնշանակի տուփը սարքին չէ: Ծնչառությունը պահելով, տուփը պայուսակից հանել, այն դիմակ և անսարքություն հայտարարելու ղեպքում սեղմել (ծեփել) ծակը:

2. Յեթե տուփը անջատելուց հետո (ծալալոր փողակը սեղմելու միջոցով) թն այնուամենայնիվ շարունակում է անցնել, հարկավոր է ձեռքով շոշափել դիմակը (կորդակը), զննել և շոշափել փողակը, ստուգելով, թե արդյոք հակազազի այդ մասերը վնասված չեն: Վնասվածք հայտարարելու ղեպքում պետք է կիրառել վերը ցույց տված պրիոմներից մեկը: Խակ յեթե վնասված տեղը վորոշել չի հաջողվել, պետք է յետ պտուտակել ծալալոր փողակը և բերանով չնչել անմիջապես տուփի միջով:

3. Կորդակով հակազազի մեջ կարելի չէ համեմատաբար թեթեւ և արագ կերպով վորոշել արտաշնչման կափույրի վնասվածքը. պետք է կատարել արտաշնչում և անջատել արտաշնչման կափույրը, այն սեղմելով բուժ մատով (նկ. 17, Դ): Յեթե դրան հաջորդող ներշնչման ղեպքում թն կորդակի տակ չի անցնում, ապա կափույրը սարքին չէ: Այս ղեպքում պետք է չնչել կափույրը շարունակ անջատած:

Թուեմոված մթնոլորտում անսարք հակազազը սարքին հակազազով փոխելը

Յեթե հնարավորություն կա թն պարունակող մթնոլորտում վնասված հակազազը փոխարինել սարքին հակազազով, պետք է ուղղվել հետևյալ պրիոմներով. ա) չնչառությունը պահել, բ) նոր հակազազի դիմակը (կորդակը) պայուսակից հանել, գ) աչքերը կկոցել և սովորական պրիոմով հանել վնասված հակազազի դիմակը (կորդակը), դ) առանց աչքերը բանալու հաշնել սարքին հակազազի դիմակը (կորդակը) և, ուժեղ արտաշնչում կատարելով (կորդակով հակազազում նախապես միացնող փողակը սեղմել յեռածունկ փողակի մոտ), վերսկսել չնչառությունը, ե) հանել վնասված հակազազի պայուսակը, զ) հաշնել նոր պայուսակը և այն փոխադրել «պատրաստ» դրության (պայուսակը հանելու փոխարեն կարելի չէ նոր հակազազի տուփը պարզապես դնել անսարք հակազազի հազած պայուսակը, հանելով սրա միջից հին տուփը):

Մարզվելիս հանձնարարվում է հակազազը հաշնելով, չնչառությունը պահել, աչքերը կկոցել, արագորեն հանել դիմակը (կորդակը), այն նորից հաշնել, արտաշնչում կատարել և միայն դրանից հետո աչքերը բանալ և վերսկսել չնչառությունը:

Այս պրիոմները կատարելու հմտությունն ստուգվում է այսպես կոչված կամերային ծխախարման ժամանակ, վորին պիտի յենթարկվեն բոլոր նրանք, ովքեր հանձնում են «Պատրաստ եմ ՀՈՒՊ-ի համար» նորմաները: Ծխահարումը կատարվում է վորեւե թն-ով, սովորաբար քլորալիլրինով, դադաանթափանցիկ հատուկ չնչքում (կամերայում): Կամերայի ողին խառնվում է թն գոլորչիների փոքրիկ քանակություն և ծխահարվողները

հաղած հակադադերով մտցվում են ներս: Ծխահարումը թույլ է տալիս անխալ կերպով վորոշել, թե դիմակը (կորդակը) վորքան ճիշտ է հարմարեցված դեմքին:

ԹԵՄԱ 6

ՊԱՇՏՊԱՆԱԿԱՆ ՍԵՆՅԱԿՆԵՐ ՈՒ ԱՊԱՍՏԱՐԱՆՆԵՐ

Գաղապաշտպան շենքերի դերը և տիպերը: Վորոշ մարդիկ իրենց առողջական դրուժյան կամ հասակի պատճառով (ծե-րունիներ, փոքրիկ յերեխաներ) չեն կարող հակադադերից ոգտվել, միջանիսն ել կարող են հակադադ չունենալ: Այդպիսի դեպքերում թ՛ն պաշտպանվելու միակ միջոցը հանդիսանում են հատուկ սարքավորված թ՛ն համար անթափանցելի շենքերը: Այս «գաղապաշտպան» շենքերը («գաղապատարաններ») անհրա-ժեշտ են նաև բժշկական առաջին ողնության կայանների համար և մի շարք այլ դեպքերում: Այդպիսի շենքերի ամենա-լայն կարելի կարող է առաջանալ այնպիսի թ՛ն դուրըշխներով մաշկը մասսաճարար վնասվելու վտանգի դեպքում, ինչպիսին է իպրիտը:

Հալվի առնելով, վոր թշնամին կարող է միաժամանակ դործադրել ողային հարձակման քիմիական ու ֆուզասային մի-ջոցներ, սովորաբար ձգտում են թ՛ն-ից գաղապաշտպան շեն-քերում կուլեկտիվորեն պաշտպանվել միավորել ֆուզասային ու բեկորային ներդործության ավիառումբերից պաշտպանվե-լու հետ: Առաջին իսկ հնարավորության դեպքում սարքվում են ապաստարաններ:

Ապաստարան կոչվում են այն հատուկ, թ՛ն համար անթա-փանցելի շենքերը, վորոնք ֆուզասային ավիառումբերի՝ իրենց վրա կամ մոտակայքում տեղի ունեցող պայթյունների ժամա-նակ չեն քանդվում կամ չեն ծակվում բեկորներից (իսկ շատ ամուր ծածկերի դեպքում չեն ծակվում նաև բուն իսկ այս կամ այն քաշի ուումբերից) և պաշտպանված են արագ բուժնկվե-լուց: Սովորաբար վորպես ապաստարաններ հարմարեցվում են դանազան նիւղներ և ստորերկրյա շենքեր, կամ այդ ապաստա-րանները հատուկ կերպով շինվում են դեմնի մեջ:

Բնակավայրերում ապաստարաններ վոչ միշտ և վոչ ամեն

տեղ կարելի չէ սարքել: Այս պատճառով թ՛ն-ից կուլեկտիվ կեր-պով պաշտպանվելու համար պետք էլինի ոգտվել նաև սովորա-կան շենքերից, այդ շենքերը հարմարեցնելով պաշտպանվելու վոչ միայն թ՛ն-ից, այլև ըստ հնարավորության բեկորների ու պայթյունի ողային հարվածական ալիքի ներդործությունից:

Պաշտպանական սենյակը յեվ այդ սենյակից ոգտվելու կանոնները

Պաշտպանական սենյակներ կոչվում են սովորական բնա-կելի շենքերը, վորոնք հարմարեցվել են թ՛ն-ից կուլեկտիվ կեր-պով պաշտպանվելու համար: Այս սենյակները, բացի այդ, կա-րող են վորոշ չափով մարդկանց պաշտպանել ավիառումբերի բեկորային ներդործությունից և ողային պայթման ալիքից:

Սենյակը հարմարեցնել թ՛ն պաշտպանվելու համար, այդ նշանակում է այն սարքավորել այնպես, վորպեսզի դրսի թու-նավորված ողը չթափանցի սենյակի ներսը:

Հայտնի չէ, վոր թ՛ն ողի հետ միասին հեշտությամբ թա-փանցում է շենքերի մեջ անցքերի ու ճեղքերի միջոցով: Ուս-տի պաշտպանական սենյակի սարքավորումն ամենից առաջ պետք է կայանա այդ սենյակը հերմետիկ կերպով փակելու մեջ, այսինքն՝ սենյակում յեղած բոլոր անցքերն ու ճեղքերը այնպես խնամքով փակելու մեջ, վորպեսզի դրսի ողը չկարո-ղանա այնտեղ թափանցել:

Վորքան ավելի քիչ անցքեր ու ճեղքեր կան սենյակում, այնքան ավելի շուտ և պարզ կերպով կարելի չէ այն սարքավորել թ՛ն պաշտպանվելու համար: Հետևաբար պաշտպանական սեն-յակի համար պետք է ընտրել պինդ ու ամուր հատակ ու առաս-տաղ, սվաղած պատեր, վորքան կարելի չէ քիչ պատուհաններ, դռներ ու վառարաններ ունեցող շենքերը: Բնակարանի մուտքի դռան և պաշտպանական սենյակի միջև պետք է անպայման ու-նենալ միջակա սենյակ:

Պաշտպանական սենյակում պատերի ու առաստաղի մեջ յեղած բոլոր ճեղքերն ու պատումքները լցվում են կրի կամ ցեմենտի լուծույթով: Պատերը ներկվում են յուղաներկով կամ սոսնձաներկով: Ներկելու փոխարեն պատերին կարելի չէ պա-տառ քաշել: Հատակը պետք է ծեփել և ներկել կամ ծածկել

լինուեալով: Բացի ծնփը, ճեղքերը լցնելու համար կարելի չե ուղտադործել խծուծը, Թաղիքը, չորի կտորտանքը և նման նյութերը: Խոշոր ճեղքերը նախապես փակվում են փայտե քանոններով:

Հատուկ ուշադրութիւն ե դարձվում պատերի ու հատակի միջև (պլինտանների տակ) յեղած անկյունների, պատուհանների և դռների շրջանակների և հենց պատուհանների ու դռների ճեղքերը փակելու վրա:

Դեպի պաշտպանական սենյակը տանող դուռը պետք է փակվի հերմետիկորեն: Դռան փեղկի և նրա շրջանակի միջև յեղած բացակը հերմետիկորեն փակվում է ռեզինե և այլ մեկուսիչ շերտեր դնելու միջոցով: Բացի այդ, դռանը պետք է կապնել հատուկ կողպելու հարմարանք, վորը դռան փեղկը ամուր կերպով սեղմում է շրջանակին: Յեթե յեղած դուռը հերմետիկորեն փակել հնարավոր չէ, այն պետք է փոխել հատուկ սարքոված դռնով:

Պաշտպանական սենյակում պատուհանները պատրաստում են այնպես, վոր դադանթափանցիկ լինեն: Սրա համար ինչպես ամառվա, այնպես ել ձմեռվա շրջանակներում յեղած բոլոր ճեղքերը խնամքով փակվում են մածիկով (замазка) և 2—3 շերտ թղթով են սոսնձվում: Բացի այդ, ուղտակար ե պատուհանները հերմետիկորեն փակել ներսից հատուկ դադանթափանցիկ փեղկերով կամ վարադուլներով, իսկ դրսի կողմից, պատուհանի ապակիները պայթուցիկ ալիքի հարվածներից պաշտպանելու համար, կախել թեկուղ փայտե փեղկեր կամ վահաններ: Պատուհանի ապակիներին պետք է պինդ թղթի շերտեր խաչաձև փակցնել:

Բացի այդ, պետք է հերմետիկ կերպով փակել սենյակում յեղած ողափոխիչ անցքերը, ինչպես և ծխնելուղիների դռները և վառարանի կափարիչները:

Վենտիլացիայի անցքերը փակվում են պինդ վահաններով և հատուկ չարվածքներով: Ծխնելուղի դռնակին փակցվում է 2—3 շերտ թուղթ: Վառարանի վառարանի կափարիչը ծածկվում է 4—5 սանտիմետր հաստութեամբ մոխիրով:

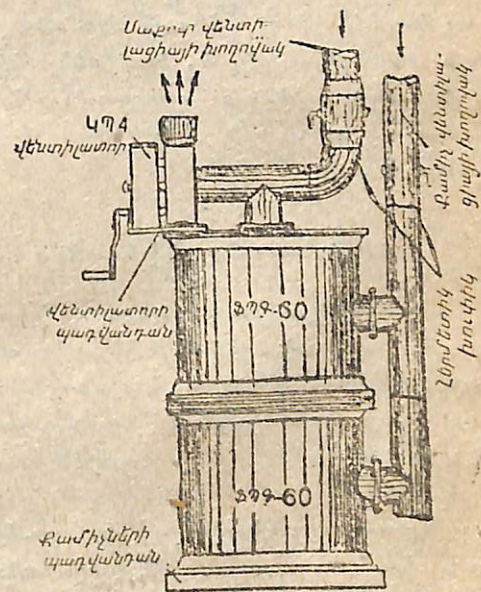
Պաշտպանական սենյակին մաքուր ող մատակարարելու համար այնտեղ սարքավորվում է հատուկ վենտիլացիա: Այսպիսի սարք ունեցող սենյակի մեջ ողը ներծծվում է հատուկ վենտի-

լատրի միջոցով, այսպես կոչված՝ Ֆիլտր-կլանիչի միջով, վորտեղ ողը ԹՆ մաքրվում է, ինչպես այդ տեղի յե ունենում հակազազային տուփի մեջ (նկ. 18): Ողը սենյակից դուրս կղա մանրադուլն, դերմետիզացիայի ժամանակ աննկատելի մնացած անցքերից, իսկ դա կուժեղացնի սենյակի դերմետիկութիւնը:

Յեթե պաշտպանական սենյակում հատուկ վենտիլացիա չի սարքվում, ապա անհրաժեշտ է չափազանց խնամքով այդ սենյակը դերմետիզացիայի յենթարկել: Բացի այդ, պաշտպանական սենյակից ողափելու ժամանակ պետք է խստով հաշվի առնել թե վորքան ժամանակի ընթացքում և վորքան մարդ կարող է այդ սենյակում տեղավորվել (միջին հաշվով մի մարդու համար մի ժամում հարկավոր է վոչ պակաս քան 1—2 խորանարդ մետր ող): Պաշտպանական սենյակը սահմանված նորմայից ափելի մարդկանցով լցնել վոչ մի դեպքում չի թույլատրվում:

Բաղաքում սպառնալից դրութիւն հայտարարելու հետ մեկտեղ պաշտպանական սենյակի սարքավորումը պետք է լիովին ավարտված լինի: Սրա համար պատասխանատու յե պաշտպանական սենյակի նախորդ նշանակված վարիչը:

Ողային տաքնապի աղդանշանով պաշտպանական սենյակին կցված բոլոր բնակիչները գալիս են այնտեղ և տեղավորվում են սենյակի վարիչի ցուցումների համաձայն: Յեթե պաշտպանական սենյակում ֆիլտրա-վենտիլացիոն սարքավորում կա, ապա սենյակին ող ե մատակարարվում ֆիլտր-կլանիչից անկախ, մաքուր վենտիլացիայի խողովակի միջոցով (նկ. 18): Քիմիական տաքնապի աղդանշանով պաշտպանական սենյակի դուռը հերմե-

Նկ. 18. Քիմիչ-վենտիլացիոն հաստման կառուցվածքի սխեման:

տաքնապի աղդանշանով պաշտպանական սենյակի դուռը հերմե-

տիկորեն փակվում ե, սենյակում յեղած Փիլիսոս (քամիչ)-վեն-
տիլացիոն հաստումը գործի յե դրվում:

Պաշտպանական սենյակում պատսպարվողները բոլորն ել
պարտավոր են ճշտիվ կատարել սենյակի վարիչի կարգադրու-
թյունները: Սենյակում անհրաժեշտ ե հանդատություն պահպա-
նել, առանց հատուկ անհրաժեշտության ման չգալ, չաղմկել և
չծխել: Հանձնարարվում են զրույցներ, ընթերցանություն, դո-
մինո, շախմատ խաղալը և այլն:

Տան ինքնապաշտպանության խմբի (կամ ՀՈՊ-ի զորախմբի)
հետ կապ պահպանելու համար ցանկալի յե ունենալ հեռախոս.
պաշտպանական սենյակը տանող դռան մոտ դռնից անհրաժեշտ
ե պոստ կանգնեցնել: Բացի այդ, ցանկալի յե պաշտպանական
սենյակում ունենալ ուղիղ-հարթ դռան կետ, վորը անպայման
պետք ե միացնել ողալին տաղնապի աղանչանից հետո:

Պաշտպանական սենյակի դուռը բանալ և այնտեղից դուրս
գալ կարելի յե միայն այն ժամանակ, յերբ ողալին ու քիմիա-
կան վտանգն անցել ե, կամ սենյակի մոտ հրդեհ, փրկածք և
այլն տեղի ունեցած դեպքում: Պաշտպանական սենյակներից
դուրս գալու մասին կարգադրություն անում ե տան ՀՈՊ-ի
պետը:

Ապաստարանը յեվ ցրանից ոգսվելու կանոնները

Տան մեջ ապաստարանը, սովորաբար, կառուցվում ե նկու-
ղային հարկում և նկատի յե առնվում զգալի թվով մարդկանց
համար (50—250 մարդ, նայած շենքի տարածությանը): Այդ
պատսպարանում կարելի յե պաշտպանվել ինչպես ԹՆ, այնպես
և այս կամ այն չափով ողալին հարձակման այլ միջոցներից
ևս:

Առաստաղը (ծածկերը) և պատերը ապաստարանում պատ-
րաստվում են հնարավորին չափ ամուր, վորպեսզի նրանք ֆու-
գասային ումբերի պայթման ժամանակ չքանդվեն: Բացի այդ
նրանք պետք ե պահպանեն նաև հրդեհներից:

ԹՆ պաշտպանվելու համար ապաստարանը հերմետիկ կեր-
պով փակվում ե և սարքավորվում ե Փիլիսոս-վենտիլացիոն
հաստումով (տես նկ. 18):

Ապաստարանի մուտքը կառուցվում ե փոքրիկ միջանցքի

(տամբուրի) ձևով, հատուկ դռներով: Դռները պետք ե պաշտ-
պանեն ԹՆ ապաստարանի ներսը թափանցելուց և բացի այդ
պաշտպանեն բեկորներից, հրդեհից և պայթման ալիքների հար-
վածներից:

Միջանի ապաստարաններում մուտքի մոտ սարքվում ե սա-
նիտարական անցաթողիկ, վորի խնդիրն ե քիմիական տաղնապի
աղբանջանից հետո ապաստարան մտնող մարդկանց սանիտարա-
կան-քիմիական մշակումը:

Ամեն մի ապաստարանում անպայման սարքվում ե պահես-
տի յեղք, մուտքից վորքան կարելի յե հեռու:

Յեթե այն շենքը, վորտեղ սարքվում ե ապաստարան, մեծ
տարածություն ունի, ապա այն հատուկ դռներ ունեցող ամուր
պատերով բաժանվում ե միջանի առանձին շենքերի (ոտսեկ-
ների):

Ապաստարանից ողալում են խիստ կազմակերպված կար-
գով: Կարգին հետևում են ապաստարանի պետը և նրան ոգնելու
համար ջոկված հերթապահները (տան բնակիչներից):

Ապաստարանից ողալվելու կանոնները.

1. Ստալի պահպանել ապաստարան մտնելու և ապա հեր-
թապահների ցուցումով այս կամ այն բաժանմունքը դնալու
կարգը:

2. Կատարել ապաստարանի պետի բոլոր կարգադրություն-
ները և հերթապահների՝ ապաստարանում անելիքների վերա-
բերյալ ցուցումները, այդ հերթապահներին ոգնելություն ցույց
տալ ապաստարանը սպասարկելու գործում:

3. Ման չգալ ապաստարանում, մեկ բաժանմունքից մյու-
սը չանցնել առանց հատուկ անհրաժեշտության:

4. Կերակուր ընդունել միայն սահմանված վայրում, վոր-
պեսզի ապաստարանը չկեղտոտել. սեղաններն ու կերակրի մնա-
ցորդները կերակուրն ընդունելուց հետո հավաքել:

5. Լույսը հանկարծակի անջատելու դեպքում մնալ իրենց
տեղերում, պահպանելով լուրթյուն ու հանդատություն, սպասե-
լով ապաստարանի պետի կարգադրություններին:

6. Ապաստարանում արդելվում ե ծխել, աղմկել, մոմ վա-
ռել:

7. Ապաստարանից դուրս գալ թույլատրվում ե միայն

կազմակերպված ձևով ըստ ապաստարանի պետի թույլտվությամբ:

ԹԵՄԱ 7

ՄԱՇԿԸ ԹՆ ՆԵՐԳՈՐԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՑ ՊԱՇՏՊԱՆՆԵԼԸ

Պաշտպանության հիմնական միջոցներն ու յեղանակները: Անհատական հատուկ միջոցներից՝ մաշկը խորտախ է սրա նման թն ներգործութունից ամենից ավելի լրիվ պաշտպանում է, այսպես կոչված՝ պաշտպանական կոմբինեզոնը (նկ. 19): Այդ կոմբինեզոնը կարված է հատուկ կտորից, վորը անթափանցելի յե ժաշկի վրա ներգործող թն կաթիլների ու դոլորշիների համար, և մարմնի ամբողջ մակերեսը (բացի ձեռներից ու դեմքից)

լիովին մեկուսացնում է արտաքին ոդից: Ձեռքերը պաշտպանվում են ռեզինե ձեռնոցներով, դեմքը պաշտպանված է հակազազի ռեզինե դիմակով (կորզակով), վոտքերին հագնում են ռեզինե սապոգներ:

Պաշտպանական կոմբինեզոններ, ռեզինե կոշիկներ և ձեռնոցներ կամ պաշտպանական զգեստի ու վոտնամանի ավելի հասարակ տեսակներ տրվում են ինքնապաշտպանության խմբերի և ՀՈՊ-ի զորախմբերի մարտիկներին, վորոնք ստիպված են աշխատել վարակված տեղանքում և գործ ունենալ վարակված առարկաների հետ: Մնացած բնակչության համար թն մաշկային ներգործութունից պաշտպանվելու հիմնական միջոցներ կարող են լինել միայն կոլեկտիվ միջոցները՝ ապաստարանները և այլն:

Ամեն մի փակ շինք կապանի ինքնաթիռներից շաղ աղբ-

վող խորտախ ու այլ թն կաթիլներ անմիջապես ընկնելուց: Յեթե թն կաթիլները վորեւ պայմաններում աշուտամենայնիվ

Նկ. 19. Պաշտպանական կոմբինեզոն:

ընկնեն մաշկի վրա, ապա սրանց անմիջապես դարձնելու համար կիրառվում են հակաքիմիական ծրարները (տ. թեմա 10):

Թն գոլորշիների ներգործութունից մաշկի վրա պաշտպանում են ապաստարաններն ու այլ դադապաշտպան շինքերը:

Պաշտպանության ոճանգակ միջոցների կիրառումը Թն-ով վարակված տեղամասերից անցնելու ժամանակ

Կարող են դեպքեր լինել, յերբ բնակչության վորոշ մասը հակառակորդի ոդային հարձակումից հետո ստիպված կլինի թողնել իր տներն ու ապաստարանները, որինակ՝ հրդեհների, փլվածքների և ֆուդասային ավիառումներից առաջացող քայրայումների ժամանակ և այլն: Ընդամեն կարող է անհրաժեշտ լինել թն վարակված տեղամասերով անցնելը: Այսպիսի դեպքերում մաշկը պաշտպանելու համար պետք է լայն կերպով ոգտագործվեն զանազան ոճանգակ միջոցներ և պետք է խստիվ պահպանվեն վարակված տեղամասերով անցնելու համար սահմանված կանոնները:

Բնակչությանը դուրս է բերվում վնասման ոջախներից կազմակերպված ձևով ինքնապաշտպանության խմբերի կամ ՀՈՊ-ի զորախմբերի անձնակազմի ղեկավարութամբ: Այս խմբերը (զորախմբերը) վնասված տեղանքում նախորոք հատուկ անցքեր են սարքում, վորպեսզի մարդիկ իրենց վոտնամանով վարակված մայթերին, սայահատակներին և այլն չդիպչեն:

Անցնելու համար ընտրված տեղերում սարքվում են որինակ՝ տախտակներից, ֆաներայի թերթերից և ձեռքի տակ յեղած այլ նյութերից փվածքներ (նկ. 20):

Փվածքների փոխարեն կարելի յե սարքել ճանապարհների չվարակված ավաղից, թեփից, կամ այլ ոտոււն նյութերից (ձրմեւը՝ ձյունից), վորոնք լցվում են բավական հաստ շերտով: Վերջապես անցքերը կարող են դադահանվել (անմիջապես դարձվել) հատուկ նյութերով, որինակ՝ քլորակրով (տ. թեմա 9):

Յուրաքանչյուր վոք, ով պետք է անցնի մաշկային ներգործութայն կայուն թն վարակված տեղամասով, պետք է անձնական նախազգուշութայն հետեյալ միջոցները ձեռք առնի.

1. Անպայման հագնել հակազազը, յեթե այն առաջուց չի հագել:

Նկ. 20. Վարակված տեղամասից վտվածքի վրայով անցնելը:

2. Հազնեկ կրկնակողիկներ, ռեզինե բոտեր (ռեզինե կոշիկներ): Յեթե այդպիսին չկա, ներբաններին կապել փայտե (Փաներային) տախտակներ կամ վոտնամանը փաթաթել վորեւե մատերիայով (պարկի կտորով, շորով) և ամրացնել պարանով, քուշով:

3. Հազնեկ ռեզինով պատած թիկնոց, կաշվե վերարկու կամ վորեւե այլ վերնազգեստ: Կանանց համար ողտակար ե հազնեկ դահուկային կոստյում (տ. նկ. 20): Ոձիքը բարձրացնել և այն կապել շարֆով, յերեսաբրեժով կամ վորեւե այլ բանով: Ձեռքերին անցկացնել ձեռնոցներ կամ թաթմաններ:

Վարակված տեղամասից անցկենալու ժամանակ անխոս կերպով կատարել այն անձերի կարգադրություններն ու ցուցումները, վորոնք ղեկավարում են բնակչության անցումը: Խստիվ պահպանել սահմանված հերթն ու զիտտանցիան: Շարժվել առաջ, բայց վոչ վազքով: Անցքի սահմաններից դուրս չգալ: Հետեւել, վորպեսզի հազուապատ չդիպչի շենքերի պատերին, ցանկապատերին, թփերին և այլն:

Վարակված տեղամասից դուրս դալուց հետո.

— համաձայն ղեկավարի ցուցումի հանել կրկնակողիկները և վոտքերը. պաշտպանելու այլ ոժանդակ միջոցները, առանց զիպչելու նրանց չպաշտպանված ձեռքերով,

— վոտնամանը խնամքով սրբել անցքի սահմաններին ցանած քլորակրին քսելով, իսկ քլորակրի բացակայության դեպքում, թեկուպ հողին քսելով,

— հանել վրայից թիկնոցը և այլ վերնազգեստը և վոտքերը պաշտպանելու ոժանդակ միջոցներից ջուկ դարձել,

— հանել ձեռնոցները (թաթմանները), հանել հակադաղը, ձեռքերը մշակել հակաքիմիական ծրարի համապատասխան նյութերով կամ լվանալ կերոսինով, ծայրահեղ դեպքում՝ սուպոնով ու ջրով:

Յեթե ղեկավարը ցուցում տա, պետք ե դնալ լվացման կետը սանիտարական-քիմիական մշակման համար: Մինչև ձեռքերի մշակումը չի կարելի ձեռքերը քսել դեմքին, աչքերին և մարմնի այլ մասերին:

Քաղաքացիների կողմից թողած հազուապատ ու վոտնամանը վարակված տեղամասից դուրս դալուց հետո հավաքվում և դադահանման են յենթարկվում ՀՈԳ-ի հատուկ զորախմբերի կողմից, վորից հետո վերադարձվում են տերերին:

ԹԵՄԱ 8

ՍՆՆԴԱՄԹԵՐԻԲԸ, ԶՈՒՐԸ ՅԵՎ ՏՆԱՅԻՆ ԿԵՆՑԱՂԻ ԱՌԱՐԿԱՆԵՐԸ ԹՆ ՎԱՐԱԿՎԵԼՈՒՑ ՊԱՇՏՊԱՆԵԼԸ

Մենդամթերքը, ջուրը, ինչպես և տնային կենցաղի զանազան առարկաները քիմիական հարձակման ժամանակ կարող են վարակվել թն, մանավանդ յեթե թն ընկնեն նրանց վրա կաթիլների ձևով: Այսպիսի առարկաներից, առավել ևս մթերքներից ու ջրից ողտվելը կարող ե լուրջ վնասվածքներ պատճառել (տ. որինակ, իսրիտի ու լյուիդիտի հատկությունները, եջ 17): Հետևաբար այս բոլոր մթերքներն ու առարկաները պետք ե հատուկ մաքրման (դադահանման) միջոցով նախապես անվնաս դարձնել. վորոչ դեպքերում այդ իրերն ու մթերքները պետք կլինի պարզապես վոչնչացնել:

Մինչդեռ սննդամթերքները, ջուրն ու տնային զործածության

առարկաները պաշտօնական ավելի հեշտ և պաշտպանել վարակու-
մից, քան վարակումից հետո նրանց դադարանելը: Ուստի հենց
վոր բնակավայրը կհայտարարվի սպառնալից դրուժյան մեջ,
անհրաժեշտ և այս բոլոր միջոցների ու առարկաների նկատմամբ
համապատասխան պաշտպանական միջոցներ ձեռք առնել, ոգ-
տադործելով զանազան ոժանդակ միջոցներ:

Սննդամթերքն ու ջուրը ԹՆ վարակվելուց պաշտպանելու մի-
ջոցներ կարող են լինել ամուր փակվող մետաղե և ապակե ա-
մանեղենի բոլոր տեսակները, որինակ շշերը, տեքոմոները, բիդոն-
ները, հուրանները (графины) և այլն: Սովորական խցանները
պետք է պատել մազաղաթե կամ յուղած թղթով, իսկ ավելի
ևս լավ և փոխարինել ուղիղ խցանով: Ապակե բանկաները և
թիթեղից շինած բաքերը ուտինե կամ մազաղաթե կամ յուղած
թղթի միջանի շերտից կաղմված տակակալով կախարիչ պետք է
ունենան:

Կարելի չէ նաև ողտադործել մազաղաթե կամ ձեթած թղթ-
թից ծրարներ և փայտե տարա (արկղեր), վորոնք ճեղքեր չու-
նեն և ունեն պինդ փակվող տակակալներով կախարիչներ:

Վորպես կանոն, սպառնալից դրուժյուն մտցնելուց հետո
սննդամթերքը և ջուրը չի կարելի բաց ձևով սեղանների, պա-
տուհանների վրա և այլ բաց տեղերում թողնել. անհրաժեշտ և
դրանք ծածկել պինդ փակվող պահարաններում և արկղներում:

Այլուրը, ձախարը և այլ սուրան միջոցները պետք է պահել
պինդ կտորից կարած պարկերում և դնել փակ արկղների մեջ:
Կենդանական յուղերը պետք է պահել փակ անոթի մեջ: Հում
միջոցները (միսը, բանջարեղենը, մրգեղենը) պետք է նույնպես
ամուր փակված արկղներում պահել: Կենդանական յուղը պետք
է պահել փակ ամանների մեջ:

Քիմիական հարձակումից հետո սննդամթերքներից ողտը-
վելիս պետք է պահպանել հետևյալ կանոնները.

1. Կայուն ԹՆ վարակված բոլոր միջոցները պետք է համար-
վեն դործածության համար անպետք: Մի շարք դեպքերում սա-
նիտարական հսկողության ցուցումով նրանց պետք է լվինի վոչըն-
չացնել, այսինքն՝ այրել կամ թաղել հողի մեջ:

2. Բոլոր այն միջոցները, վորոնք յենթարկվել են կայուն
կամ անկայուն ԹՆ դրուժինների ներդործությանը, սանիտարա-

կան հսկողության անձերի կողմից նույնպես պետք է ստուգվեն
և միայն նրանց թույլտվությունից հետո կարող են դործածվել
սննդի համար:

Վարակված միջոցների դադարանման կամ վոչնչացման աշ-
խատանքները կատարում են ինքնապաշտպանության խմբերի
և ՀՈՊ-ի ղորախմբերի մարտիկները:

Տնային կենցաղի առարկաները ԹՆ վարակվելուց կարող են
պաշտպանվել հետևյալ միջոցներով, վորոնք կիրառվում են
բնակելի կետում՝ սպառնալից դրուժյուն հայտարարելու մոմեն-
տից.

1. Փափուկ կահ-կարասին հանձնարարվում է պահել պինդ
կտորից կարած շաղկիների մեջ:

2. Բաղում, բաղկոններում, չերդակներում և այլն դիշերը
սպիտակեղեն և հաղնելու շոր չթողնել: Յերեկը ողային տաղ-
նապի աղդանչանով այդ բոլորն անմիջապես հավաքել:

3. Թեյի, ճաշսեղանի և խոհանոցի ամանեղենը բաց տեղե-
րում (սեղանների, դարակների վրա և այլն) չթողնել, այլ պա-
հել փակ պահարաններում, արկղներում և այլն:

4. Վերնազգեստը, հագուստն ու վոտնամանը պահել շորե-
րի պահարանում, դարդերոններում և այլն: Սպիտակեղենը
պահել փակ արկղներում:

Կայուն ԹՆ կաթիլներով կամ մշուշով վարակված հագուս-
տը, վոտնամանը և հագնելու շորն ու առարկաները հավաքում
են ինքնապաշտպանության խմբերի կամ ՀՈՊ-ի ղորախմբերի
մարտիկները և ուղարկում են դադարանելու հատուկ կամերա-
ններում:

Տնային դործածության իրերն ու առարկաները, վորոնք
պտնվել են ԹՆ միայն դրուժինների մեջ, կարող են անմիապ դարձ-
վել առանձնապես հատկացված վայրերում հողմահարելու մի-
ջոցով: Հողմահարումը կատարվում է ինքնապաշտպանության
խմբերի և ՀՈՊ-ի ղորախմբերի մարտիկների հսկողության տակ
(տնային դործածության իրերի դադարանման մասին ավելի
մանրամասն տես թեմա 9-ը):

ԴԱԶԱՀԱՆՄԱՆ (ԴԵԳԱԶԱՑՄԱՆ) ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐՆ ՈՒ ՅԵՂԱՆԱԿՆԵՐԸ

Ի՞նչ է գաղափարումը (դեգաղացումը)։ Իսկապես տիպի կա-
յուն թունավոր նյութերը վարակում են տեղանքը, առարկաներն
ու կառուցումները յերկար ժամանակով—ժամերով, օրերով և
նույնիսկ տասնյակ օրերով։ Անկայուն թ՛ն ավիառումբի պայ-
թերուց հետո սովորաբար արագորեն դուրջլանում են, կազմե-
լով թունավորված մթնոլորտ, վորն աստիճանաբար ցրվում է.
քաղաքային պայմաններում անկայուն թ՛ն կարող են յերկար
ժամանակով մնալ ողի հետ միասին փակ տեղերում, որինսակ՝
այսպես կոչված՝ ջրհորի նման բակերում, նկուղներում և այլն։

Սպասել, վոր թունավորված ողի «լճացման» բոլոր տեղե-
րը և կայուն թ՛ն վարակված բոլոր տեղամասերը, առարկաներն
ու կառուցվածքներն իրենք կմաքրվեն թ՛ն, այդ նշանակում է
հաշտվել այն բանի հետ, վոր բնակավայրի նորմալ կյանքը յեր-
կար ժամանակով խախտվի, վոր բնակչութունն ամբողջ օրե-
րով գտնվի հակազդերի, պաշտպանական հազուստի կամ ա-
պաստարանների մեջ, իսկ ավելի ճիշտ՝ ստիպված լինի քաղա-
քից հեռանալ (եվակուացիայի յենթարկվել)։

Այս պատճառով քիմիական հարձակումը վերջանալուց հե-
տո այն բոլոր վայրերում, վորտեղ թ՛ն շարունակում են գոր-
ծել, պետք է անմիջապես միջոցներ՝ ձեռք առնվեն այդ նյու-
թերն անվնաս դարձնելու կամ հեռացնելու։

Չանադան տեսակ թունավոր նյութերն անվնաս դարձնե-
լու կամ հեռացնելու համար կատարվող բոլոր միջոցառումները
կոչվում են դադահանում (դեգաղացում)։ Գաղահանման միջոց-
ներ են հանգիստնում համապատասխան նյութերն ու գործիք-
ները։

Գաղահանման (դեգաղացման) աշխատանքները, վորպես
կանոն, կատարում են ՀՈԳ-ի հատուկ զորախմբերը. ամենահա-
սարակ դադահանող միջոցառումները կատարելու համար ինք-
նապաշտպանության խմբերի կազմի մեջ պետք է լինեն քիմիա-
կան ողակներ։ Ամբողջ բնակչութունը պետք է պատկերացում
ունենա դադահանման հիմնական միջոցների ու յեղանակների

մասին, վորպեսզի անհրաժեշտ աջակցություն ցույց տա ինքնա-
պաշտպանության խմբերին և ՀՈԳ-ի զորախմբերին։

Գաղահանման (դեգաղացման) համար կիրառվող նյութերը

Գաղահանող (դեգաղացող) նյութերը լինում են փոշիանման
(օրինակ՝ քլորակիրը) կամ հեղուկ (օրինակ՝ ամոնյակի ջրային
լուծույթը)։ Բացի հատուկ նյութերը, գործադրվում են յե-
ռացրած ջուր և գոլորշի, զանազան վառվող նյութեր ու լու-
ծիչներ։

Քլորակիրը սպիտակ փոշի յե, վորն ունի քլորի հոտ։ Քլո-
րակիրն ամենատարածված և եժան դադահանող նյութն է կա-
յուն թ՛ն, օրինակ իսկրիտը, անվնաս դարձնելու համար։

Թ՛ն հետ շփվելիս քլորակիրը քիմիական ռեակցիայի (փո-
խազդեցության) մեջ է մտնում նրա հետ, վորի հետևանքով
թ՛ն կորցնում է իր թունավոր հատկությունները։

Քլորակիրը գործադրվում է դադահանելու համար ինչպես
չոր ձևով, այնպես էլ խլուրի ձևով։ Անհրաժեշտ է հաշվի առ-
նել, վոր այդ քլորակիրը մետաղների վրա ներգործում է, այդ-
մետաղներն ուտելով։ Քլորակիրը հազուստի վրա բնկնելով,
գործվածքը քայքայում է և փչացնում է նաև վտանամանը։
Այս բոլորը պահանջում է քլորակիրի հետ աշխատելիս ճշտապա-
հություն և նախազուշական միջոցների կիրառում։

Ամոնիակը սովորաբար վաճառքի մեջ լինում է վորպես
ջրային լուծույթ, վորը կոչվում է նաշատիրի սպիրտ։ Ամո-
նիակը գործադրվում է, օրինակ, այնպիսի թ՛ն անվնաս դարձ-
նելու համար, ինչպիսին են քլորը և ֆոսգենը, մեկ տոկոսանի-
ջրային լուծույթ շաղ տալու միջոցով։

Յեռացող ջուրը կամ գոլորշին լավ միջոցներ են կայուն
թ՛ն վարակված զանազան առարկաները դադահանելու համար։

Ջրի մեջ յեռացնելու միջոցով կարելի յե դադահանել բամ-
բակե գործվածքը։ Հատուկ կամերաներում գոլորշին գործա-
դրվում է բրդե գործվածքները դադահանելու համար։ Գա-
ղահանման կամերաներում գործադրվում է նաև շատ տաք
ուլը։

Վառելանյութերը (սովորաբար նավթի, կերոսինի, բենզի-
նի խառնուրդները) գործադրվում են տեղանքը և զանազան

չբողալաւոյն առարկաներ ու նյութեր դադաճանելու համար: Վառելանյութերը չաղ են տրվում դադաճանման յենթակա վայրերում և ապա հրդեհվում են: Գոյացող բարձր ջերմաստիճանը թէ՛ անվնաս է դարձնում:

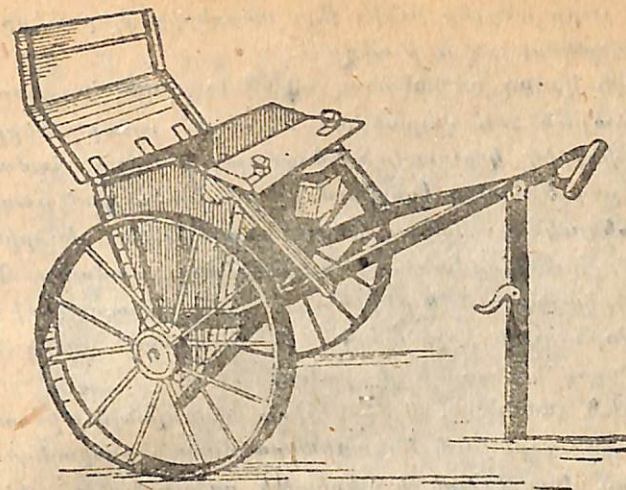
Մետաղե շինվածքները, բետոնը, աղյուսը և այլ չբողալաւոյն առարկաներ դադաճանելու համար կարելի չէ ողտաւործել զոգման լամպերի բոցը:

Թէ (խորիտի, լյուդիտի և այլն) լուծիչներ հանդիսանում են կերոսինը, բենզոլինը, սպիրտը և միջանի այլ նյութեր: Թէ ալյուսի նյութերի մեջ լուծվելու հատկութիւնն ողտաւործվում է թէ իրենց վարակած առարկաներից հանելու ու հեռացնելու համար: Անհրաժեշտ է հաշիւ առնել, վոր լուծիչները թէ անվնաս չեն դարձնում, այլ միայն լուծում են ալյուսները և իրենք ել թունաւոր հատկութիւններ են ձեռք բերում: Ուստի ողտաւործված լուծիչները յենթակա յեն վոչընչացման ալրելու կամ հողի մեջ թաղելու միջոցով:

Գազահանման (գեզագացման) գործիքներ

Կան մի շարք գործիքներ, վորոնց ոգնութեամբ գործաւորվում են թէ՛ անվնաս դարձնող կամ հեռացնող նյութերը: Այս գործիքներից միջանիսը սարքվում են մեքենաների վրա (որինակ՝ «ՊԴ-1» գործիքը), մյուսները կրում են կամ քաշում են իրենք դադաճանողները, այսինքն դադաճանում կատարող մարդիկ (որինակ՝ «ՎԴՊ-1», «ՌԴՊ-1» գործիքները, մաղ-պատ-դարակները): Բացի հատուկ գործիքները դադաճանման աշխատանքների համար ողտաւործվում են զոգման լամպերը, պարտեզային ջրցանները, սրակիչները և մի շարք այլ գործիքներ ու ապարատներ, վորոնք գործաւորվում են արտադրութեան ու հոմունալ տնտեսութեան մեջ:

«ՊԴ-1» ավտոմոբիլային կախովի գազահանման գործիքը նախատեսված է կայուն թէ՛ վարակված փողոցները, անցքերը և հրապարակները սորուն նյութերով (որինակ՝ քլորակրով) դադաճանելու համար: Կոմունալ տնտեսութեան մեջ այս գործիքը կարող է ողտաւործվել փողոցներում գետնի վրա գոյացած սառուկի (բարակ սառցաշերտի) վրա ավաղ չաղ տալու համար:

Նկ. 21. Ձեռքով քաշվող՝ «ՎԴՊ-1» գեզագացիոն գործիքը:

«ՊԴ-1»-ը իրենից ներկայացնում է մետաղե մի բունկեր (արկղ), վորն ամրացվում է «ԳԱ2-ԱԱ» կամ «2ԻՍ-5» նշանն ունեցող ամեն մի բնոնատար մեքենայի: Գադաճանող նյութը, վորը լցվում է ավտոմեքենայի կուզովի մեջ, թիկրով թափվում է բունկերի մեջ և ալյուսից ցանվում է տեղանքի վրա:

Ձեռքով քաշվող «ՎԴՊ-1» գազահանող գործիքը (Նկ. 21) ծառայում է տեղանքի փոքր տեղամասերը, մայթերն ու անցքերը քլորակրով դադաճանելու համար: Այս գործիքը մի մետաղե տուփ է, վորը զրված է յերկանիվ քարչի վրա, վորին ամրացված է ծալվոր թմբուկ: Տուփի մեջ լցվում է չոր, կոշտը չունեցող քլորակիր: Գործիքը չարժվելու ժամանակ քլորակիրը բռնվում է թմբուկի յերկաններով և գործիքի ստորին մասում յեղած ցանիչ ճեղքից թափվում է ներքև:

Մաղ-պատդարակը (Նկ. 22) նախատեսված է տեղանքի (առավելապես անհարթ տեղանքի) փոքրիկ տեղամասեր դադաճանելու համար, ինչպես և ձաղարները և այն տեղերը՝ դադաճանելու համար, վորոնք բաց են թողնվել դադաճանող այլ գործիքների աշխատանքի ժամանակ:

Մաղ-պատդարակը մի փայտե արկղ է, վորն ունի ծալովի կոթեր: Հատակը պատրաստված է յերկաթաթիթեղից և մաղի

նման մի շարք անցքեր ունի: Այս անցքերից ջրորակիւրը ցնցվելու ժամանակ դուրս եւ թափվում:

Մեջքին կրվող գազահանող «ՌԴ-1» գործիքը գործադրվում է կայուն թն վարակված մետաղե առարկաները և առանձին փոքրիկ կառուցվածքները զաղահանելու համար: Այս գործիքը շաղ և տալիս (ցնցում եւ) լուծիչներ կամ զաղահանող հատուկ հեղուկներ: Կարող եւ նաեւ գործադրվել փոքրիկ փակ շենքերում թունավորված ողը զաղահանելու համար: Գործիքը իրենից ներկայացնում է մեջքի վրա կրվող մետաղե մի ուղեք-վուար, վորն ունի փոշիացնող հարմարանքով շանդ և կոթ, վորի միջոցով նա գործի յե դրվում:

Զոդման լամպերը, 0,5—1 լիտր վառելանյութի տարողությամբ, ոգտադործվում են ամենարադմաղան չրոցավառվող առարկաների վրա (քարե և յերկաթե սանդուխքներ, ծեփ, մետաղե շինվածքներ և այլն) յեղած կայուն թն այրելու համար:

Թվարկած գործիքների հետ միասին զաղահանման նպատակով կիրառվում են զգալիորեն ավելի բարդ ապարատներ ու մեքենաներ: Դրա հետ միասին հարկավոր եւ և պետք ե ոգտագործել ձեռքի տակ յեղած դանազան միջոցները. ջրորակիւրը շաղ տալու թիեր, ցինկով պատած դուլլեր, կառուցվածքները ջրորակիւրի խյուսով զաղահանելու համար ներկարարի վրձիւներ կամ ճիւղպե խոզանակներ, պարտեզի ջրցաններ և բանջարանոցային սրտկիչներ՝ լուծիչներ շաղ տալու համար և այլն:

Գազահանման յեղանակները

Տեղանքը գազահանելու յեղանակները: Փողոցներն ու բակերը զաղահանվում են չոր ջրորակիւրով: Այս կամ այն գործիքով ջրորակիւրը շաղ տալուց առաջ վարակված մակերեսին նախապես թեթեւ կերպով ջուր են շաղ տալիս, վորպեսզի ասպնովեն ջրորակիւրի և թն ավելի լրիվ փոխադրեցուցնեն:

Քարով պատած փողոցներն ու բակերը զաղահանելը կատարվում է վառելանյութերի խառնուրդով, վորոնք պետք ե վառել, նախադուրչական միջոցներ ձեռք առնելով: Այս յեղանակը թույլատրելի յե, իհարկե, միայն այնտեղ, վորտեղ կարելի յե ասպնովել հրդեհային անվտանգությունը:

Նկ. 22. Մաղ-պատգարակ:

Կայուն թն պարունակող քիմիական ավիառումբերի պայթելուց առաջացած ձագարները ծածկվում են ջրորակիւրի հետ խառնած հողով (ավազով): Անկայուն թն պարունակող քիմիական ավիառումբերից առաջացած ձագարները ծածկվում են խոնավ հողով:

Զյունով ծածկված տեղանքը զաղահանվում է վարակված շերտը մինչև 20—30 սանտիմետր խորությամբ թիերի միջոցով հեռացնելով: Վարակված ձյունը դուրս ե բերվում բնակավայրի սահմաններից հեռու ՀՈՊ-ի որդանների մատնանշած տեղերը: Կարելի յե նաեւ ոգտադործել սովորական ձյունահալիչներ, ջուրը բաց թողնելով կոյուղու դռնակներից ներս և նրանց մեջ ժամանակ առ ժամանակ ջրորակիւր ցանելով:

Կառուցումների գազահանման յեղանակները: Աղյուսե, բետոնե և սվաղած մակերեսները զաղահանվում են ջրորակիւրի խյուսով, վորը շարվում է (լցվում է) մակերեսը հավասար շերտով:

Փայտե մակերեսները զաղահանվում են նույնպես ջրորակիւրի խյուսով, բայց նրանց մշակումը կատարվում է առնվազն

2—3 անգամ: Թարմ խյուս ցնեւիս ջրով սրբւում ե առաջ լըց-
րած խյուսը:

Բնակելի այն շենքերում, վորոնք վարակվել են
հեղուկ թն, պատահները պոկվում ե այրվում են. սվաղը
վարակված տեղերում պետք ե պոկել: Պատերն ու առաստաղը
դազահանվում են քլորակրի խյուսով ե յեթե սվաղը պոկվել ե,
ասլա նորից սվաղվում ե:

Ուժեղ վարակման ժամանակ (կայուն թն պարունակող
քիմիական ամիառումքի պայթյուն) փայտե հատակները վա-
րակված տեղերում պետք ե կտրվեն հանվեն: Մնացած դեպքե-
րում կատարվում ե հատակի առանձնապես խնամքով դազահա-
նում՝ քլորակրի խյուսով:

Այն շենքերը, ուր թափանցել ե թունավորված ող, պետք
ե հողմահարվեն, մինչե վոր թն հոտը բոլորովին անհայտա-
նա: Սրա համար այդ շենքերում սարքում են միջանցուկ քա-
մի, բաց անելով բոլոր պատուհաններն ու դռները: Շենքի մեջ
կարելի յե չաղ տալ (փոշիացնել) դազահանող համապատաս-
խան հեղուկներ կամ ծայրահեղ դեպքում ջուր (ավելի լավ ե
տաք ջուր): Շենքերում ողի դազահանում կատարվում ե միայն
այն ժամանակ, յերբ մաքրվում ե կամ կմաքրվի արտաքին
ողը:

Թն «լնացման» վայրերում արտաքին ողը դազահանվում ե
փոքրիկ խարույկների ուղնությամբ, վորոնք ստիպում են, վոր
ողը բարձրանա վերե, կամ դազահանող հեղուկ ե ջուր ցնծղե-
լու միջոցով:

Կայուն թն վարակված սննդամթերքների ու
քրի գազահանումը պահանջում ե շատ բարդ պրիումներ: Մի
չարք դեպքերում այդպիսի մթերքները պետք կլինի վոչնչաց-
նել: Ուստի, ինչպես արդեն առաջ մատնանշվել ե (տ. թե-
մա 8), պետք ե հատուկ ուշադրություն դարձնել սննդամթերքն
ու ջուրը կայուն թն վարակվելուց պաշտպանելու վրա:

Ուղտվել թունավորված մթնոլորտում գտնված կերակրով
ու ջրով, առանց այդպիսիները պանիտարական վերահսկողու-
թյան կողմից նախապես դիտելու, չի կարելի:

Շորմ ու վոտնամանը, գլխարկները, անկողնային պարա-
գաները ե տնային գործածության այլ առարկաներն այն դեպ-
քում, յերբ սրանք վարակվել են մաշկի վրա ներգործող կա-

յուն թն կաթիլներով կամ մառախուղով, պետք ե դրվեն հա-
տուկ պարկերի մեջ ե ուղարկվեն դազահանման կամերաները
տաք ողով, զոլորչիով կամ յեռման ջրով մշակելու համար:

Յեթե զգեստը վարակված ե թն միայն զոլորչիներով, ապա
այն պարզապես հողմահարվում ե այնքան, մինչե հոտը միան-
գամայն չքանա: Հողմահարման համար սարքվում են կտուրնե-
րում ու չերդակներում հրապարակներ, վորտեղ պետք ե ամ-
րացվեն չորսուներ կամ ձողեր զգեստը փռելու համար:

Մետաղե, հալսնապակե ե ապակե ամանները խնամքով
լվացվում են լուծիչներով, ապա յեռման ջրով ե սրբվում,
լավ չորացվում են:

Վարակված փայտե իրերը ե այլ սակավարժեք, բայց
դժվարությամբ դազահանվող առարկաները չեն դազահանվում
ե յենթակա յեն վոչնչացման:

Դազահանման աշխատանք կատարող բոլոր մարդիկ պետք
ե ունենան համապատասխան միջոցներ մաշկը պաշտպանելու
համար:

ԲԺՇԿԱՎԱՆԻՏԱՐԱԿԱՆ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

ԹԵՄԱ 10

ԻՆՔՆՈՂՆՈՒԹՅՈՒՆՆԸ ՈՒ ՓՈԽՈՒՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ԹՆ
ՎՆԱՍՎԵԼԻՍ

Ինքնագնութեան ու փոխագնութեան անհրաժեշտութիւնն ու նշանակութիւնը: Ողային հարձակման ժամանակ տուժածներին ողնութիւնն ցույց տալու վերաբերյալ բժշկա-սանիտարական միջոցառումներն այն հաշիւով են ձեռք առնուում, վորպէսզի այս ողնութիւնը վորքան կարելի յէ արագ ցույց տրվի: Սրա համար կազմավորվում են հատուկ բժշկա-սանիտարական դո-րախմբեր, ալելացվում է բժշկական կայանների թիվը և նը-րանց թողունակութիւնը, կազմակերպվում են հատուկ լվաց-ման կայաններ և այլն: Սակայն հատուկ բժշկա-սանիտարա-կան կազմակերպութիւնը շատ դեպքերում չի կարողանա բա-վականաչափ արագ ապահովել անհրաժեշտ ողնութիւնն ողային հարձակման ժամանակ բոլոր տուժածներին: Այնինչ ժամանա-կին ողնութիւնն ցույց տալուց և հաճախ կախված տուժածի կյանքը: Այս պատճառով անհրաժեշտ է, վորպէսզի բժշկա-սանիտարական հատուկ կազմակերպութիւնն ծավալելու հետ միասին, ինքը բնակչութիւնը պատրաստվի բժշկա-սանիտա-րական պաշտպանութեան համար, ինչպէս որինակ, նա պատ-րաստվում է հակաբժիշկական պաշտպանութեան համար:

Յուրաքանչյուր տան մէջ ինքնապաշտպանութեան խմբի կազմում պետք է կազմակերպվի սանիտարական ողակ, վորը պիտի ապահովված լինի համապատասխան միջոցներով: Իր աշխատանքը ծավալելով ողային տաղնապի աղանջանով, սա-նիտարական ողակը կկարողանա ալելի արագ, քան բժշկա-սա-նիտարական հատուկ կազմակերպութիւնները, առաջին ողնու-թիւնը ցույց տալ տուժածներին:

Այնուամենայնիւ սանիտարական ողակներին առկայութեան դեպքում ևս առաջին ողնութիւնը կարող է ուշացած դուրս

գալ, վորովհետեւ ողային հարձակման պայմանները միշտ չեն, վոր տուժածին թույլ կտան այս ողնութիւնն ստանալ անմի-ջապես: Այս պատճառով անհրաժեշտ է կազմակերպել ինքնուղ-նութիւնն և փոխողնութիւնն:

Ինքնողնութիւնն կոչվում է առաջին այն ողնութիւնը, վոր ցույց է տալիս ինքն իրեն՝ վիրավորվելու, թունավոր նյութերից վնասվելու և վնասաւն ալ գտնաւոր դեպքերում իսկ ընկերովը ցույց տրվող ողնութիւնը կոչվում է փոխող-նութիւնն:

Հատուկ նշանակութիւնն ունի ժամանակին և ճիշտ կեր-պով ցույց տրված ինքնողնութիւնն ու փոխողնութիւնը, յե-թե թշնամին դործադրում է թն, վորովհետեւ ամեն մարդ, վորը չնչել է թունավորված ող, առանց պաշտպանութեան միջոցի անցել է կայուն թն վարակված տեղամասերով, շոշափել է վարակված առարկաներ կամ վորի վրա թն է շաղ տրվել, պետք է այս կամ այն չափով տուժած համարվի: Պետք է միշտ հիշել, վոր միքանի թն սկզբում վորեւէ հիվանդաղին յե-րեույթ չեն առաջացնում, կամ սկզբում թույլ այդ յերեույթ-ներն արագ անցնում են, բայց միտոժամանակ անց վերսկզբում են սպառնալից ուժով (տ. որինակ, իպրիտի ու ֆոսֆենի հա-տ-կութիւնները, էջ 17 և 20):

Ուստի թունավորվելու վերաբերյալ բոլոր կասկածելի դեպ-քերում, անկախ այն բանից, թե վնասվելու նշաններ յերեւում են թե վոչ, անհրաժեշտ է իսկույն և և՛ ինքնողնութեան և փոխողնութեան այս կամ այն միջոցները ձեռք առնել: Այս միջոցները թույլ են տալիս վոչ միայն վերացնել կամ համե-նայն դեպս նվազեցնել վնասվածքի վարդացումը, այլ յերբեմն կարող են և նախապաշտպանել այդ վնասվածքից:

ԻՆԳՆՈՂՆՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ՓՈԽՈՂՆՈՒԹՅԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ
ՄԻՋՈՑՆԵՐԸ ԹՆ ՎՆԱՍՎԵԼԻՍ

Անկախ այն բանից, թե հակառակորդն ինչ թունավոր նյութեր է դործադրել, պետք է ամենեց առաջ, յեթե տուժածը թունավորված մթնոլորտում է գտնվում, ընդհատել թն թա-փանցելն որդանիզմի մեջ: Սրա համար տուժածին պետք է ան-հապաղ հակադաղ հաղցնել, և առաջին իսկ հնարավորութեան

դեպքում տուժածը պետք է հեռանա կամ նրան պետք է փոխադրել թունավորված մթնոլորտից մաքուր ոդ (գազապաշտպան շենք) :

Յեթե տուժածը հակադադ է հազած և հեռեւարար թունավորումը տեղի յե ունեցել հակադադից ոդտվել չկարողանալու կամ այդ հակադադի անսարքության հետեանքով, հարկավոր է խնամքով հարմարեցնել հակադադը, կիրառել անսարք հակադադից ոդտվելու համապատասխան արիտմներ կամ այդ հակադադը փոխարինել սարքին հակադադով (եջ 62—64) :

Ծանր թունավորվածին (և ծանր վիրավորվածին) հակադադ հազցնելը : Տուժածը պառկած է : Հակադադային պայուսակից հանել դիմակը և պայուսակը դնել տուժածի կողքին, իսկ դիմակը՝ նրա կրծքին : Տուժածի գլուխն զգուշությամբ բարձրացնել և այն դնել իր (ոգնողի) ծնկերի վրա՝ տուժածի գլխից նախապես հանելով գլխարկը : Վերցնել դիմակը օդորակի արիտմով և այն քաշել տուժածի յերեսին, հազցնել նրա գլխարկը : Պայուսակից հանած քուղի ոգնությամբ հակադադը տուժածի վրա այնպես ամրացնել, վորպեսզի ծալավոր փողակը ձգված լինի ամբողջ յերկարությամբ :

Յեթե թՆ վարակվածը չի կարող հակադադ հազնել (փրկող, անդսպելի փուչտոց և այլն), նրան հարկավոր է անհապաղ դուրս բերել (հանել) թունավորված մթնոլորտից մոտակա գազապաշտպան շենքը կամ օանիտարական ապաստարանը :

Տուժածի վրայից հագուստը հանելը : Տուժածին թունավորված մթնոլորտից կամ թՆ վարակված տեղանքից դուրս բերելուց (հանելուց) հետո հարկավոր է տուժածի վրայից հանել զգեստը, յեթե այն ներծծել է իր մեջ թՆ : Այլապես զգեստի մեջ մնացած թՆ կթունավորի մաքուր ոդը, իսկ յեթե այդ կայուն թՆ է, ինչպես որինակ իսկիտը, ապա անցնելով տուժածի զգեստի միջով, նա կներգործի նրա մաշկի վրա : Վերջինս վերաբերում է նաև սովորական վոտնամանին : Վարակված զգեստն ու կոշիկը պետք է հանել զգուշությամբ, վորպեսզի մարմնի չպաշտպանված մասերը չվարակվեն : Հանած զգեստն ու վոտնամանը գազահանվում են :

ԻճԳՈՂԳՈՒՔՅՈՒՆՈՒ ՈՒ ՓՈԽՈՂԳՈՒՔՅՈՒՆԸ ՄԱՇԿԻ ՎՐԱ ԿԱՅՈՒՆ ԹՆ ԸՆԿՆԵԼՈՒ ԳԵԱՐՈՒՄ

Հարկավոր է հիշել, վոր հեղուկ իսկիտը սպիտակեղենի միջով անցնում է 30—40 վայրկյանում, բարակ մահուդի զգեստի միջով՝ 1—2 րոպեյում, հաստ բրդե դործվածքների (վերարկելու, շինել) միջոցով՝ 4—5 րոպեյում, սապոնների ճաքերի միջոցով՝ 5—7 րոպեյում, կաշվե ներբանի միջոցով՝ 15—20 րոպեյում : Իսկիտի դուրրչիններ ծծած զգեստը նույնպես կարող է մաշկային վնասվածքներ առաջացնել : Հիշելով այս մասին և ժամանակին հանելով վարակված զգեստն ու կոշիկը, կարելի յե կանխել կաշվի վնասվելը կամ համենայն դեպս նվազեցնել կաշվային վնասվածքը :

Արդեն մաշկի վրա ընկած կայուն թՆ անհրաժեշտ է վորքան կարելի յե արագ կերպով հեռացնել կամ անմիառ դարձնել ըստ հնարավորին ալելի առաջ, քան նրանք կներծծվեն մաշկի խորքը (լավագույնն է վնասվելուց հետո առաջին 10—15 րոպեյում) :

Մաշկի վրա ընկած կայուն թՆ ամենալրիվ հեռացումը և անմիառ դարձնելը կատարվում է լվացման կետերում, ուր և հարկավոր է ուղարկել մաշկային ներգործության թՆ տուժած բոլոր մարդկանց : Սակայն հաշվի առնելով մաշկի վորքան կարելի յե արագ մշակման կարևորությունը, հարկավոր է այն թեկուզ նախապես կատարել ինքնողնություն և փոխողնություն ցույց տալու միջոցով, մանավանդ յեթե թՆ կաթիլներն ընկել են մարմնի բաց մասերի վրա :

Մաշկի վրայից թՆ հեռացնելու համար մաշկի վնասված մասերի վրա պետք է դնել զիզրոսկոպիկ մարլայի տամպոններ (բարձիկներ) առանց այդ թՆ մաշկին քսմելու և ներշնչելու : Դրանից հետո վնասված մակերեսը խնամքով մաքրում են լուծիչի (կերոսինի, բենզինի) մեջ թրջած մարլայի կամ բամբակե տամպոնով, ժամանակ առ ժամանակ ծախսված տամպոնները փոխելով թարմ տամպոններով : Մաշկի այսպիսի մշակումը պետք է շարունակվի 20 րոպեյի չափ, վորից հետո մշակված մասերը լվանում են դու ջրով և օսպոնով : Ոգտագործված տամպոնները վոջնացվում են (այրվում են) :

Վնասված մաշկի մշակումը կարող է նույնպես կատարվել

մանգանաթթու կալիումի լուծույթով, վորն անմիառ է դարձնում իայրիտն ու նրա նման թն:

Վորովհետև անհրաժեշտ միջոցները կարող են հարկ յեղած բույսերին ձեռքի տակ չդնուիլ, ապա թն վարակված մաշկի անհատական մշակման համար պատրաստվում են հատուկ հակաքիմիական ծրարներ, վորոնցով կարող են լայն կերպով ոգտվել բոլոր քաղաքացիները:

Ամենապարզ տիպի անհատական հակաքիմիական ծրարը մի փոքրիկ տուփ է, վորը պարունակում է բամբակե-մարլայե տամպոններ, վորոնք խմված են լուծիչով: Տամպոններն անց են կացված մի ընդհանուր թելի վրա, վորը կարելի չէ կտրել տուփի վերին մասին ամրացված յերկաթե հատուկ թիթեղով: Տու-

Նկ. 23. Անհատական հակաքիմիական ծրարից ոգտվելը:

Ա-թելը կտրելը, Բ-մաշկի վրայից թն հեռացնելը, Գ-մնասված տեղը տամպոնով լվանալը:

փի կախարչի վրա ներսի կողմից կա մի հայելի. այդ հայելիով պետք է ոգտվել դեմքը մշակելու ժամանակ: Տուփի արտաքին կողմի վրա փակցված է կարճադուռ մի հրահանող ծրարից ոգտվելու մասին (Նկ. 23):

Անհատական հակաքիմիական ծրարի ավելի կատարյալ տի-

պար հանդիսանում է իայրիտն ու լյուիդիտն անմիառ դարձնող հատուկ հեղուկ պարունակող գնդիկներով տուփը: Գնդիկները փաթակված են մարլայով: Գնդիկից հեղուկը հույ տալով դուրս է թափվում մնասված մասի վրա և առա ծծեցվում է մարլայով:

Բացի գնդիկները, նոր տիպի ծրարներում կա մարլա՝ մնասված աչքերը լվանալու համար, և շնչառության վերին ուղիները դրդուելու դեպքում հիվանդագին յերևույթները թեթեացնող քաղադրությամբ խմված բամբակ:

ԹՆ ԵՆԳՈՐԾՈՒՄԻՆ ԵՆՔԱՐԿՎԱԾ ԱՇԽԵՒԻ, ԲՅԻ ԽՈՈՂՅԻ ԵՎ ԿՈԿՈՐԳԻ ՄՇԱԿՈՒՄ

Աշխերը լվանում են խմելու սուղայի 1-2 տոկոսանոց լուծույթով կամ բորակթթվի 2 տոկոսանոց լուծույթով: Աչքերը լվանալիս ձախ ձեռքի յերկու մատներով մնասվածի կողերը պետք է լայն կերպով բաց անել և, յետ դցելով նրա գլուխը, աջ ձեռքով ճգմել նրա աչքի մեջ լուծույթի մեջ թրջված բամբակն այնպես, վոր հեղուկը կաթի աչքի ներքին անկյունը և հոսի դեպի արտաքին անկյունը: Առանձին հոդատարությամբ պետք է լվանալ աչքերի անկյունները: Յեթե լուծույթ չկա, աչքերը լվանում են մաքուր ջրով: Վոչ մի դեպքում աչքերը ձեռքով չտորել և թաշկինակով չսրբել:

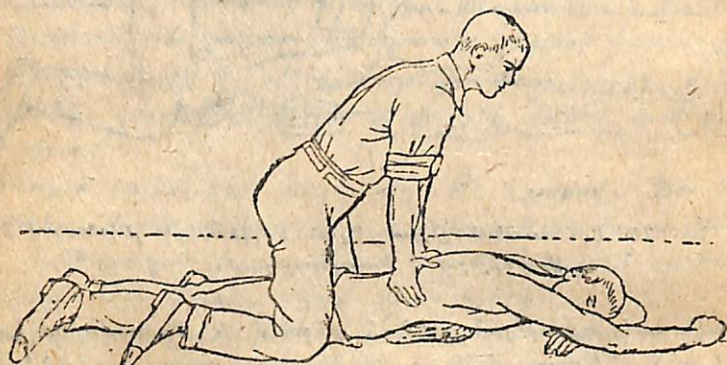
Կոկորդի ու ԲՅԻ ԽՈՈՂՅԻ մշակումը: Սուղայի լուծույթը մի-քանի անգամ հաջորդաբար քթանցքների միջով ներս քաշել քթի մեջ և դուրս թափել բերանի միջով: Այս նույն լուծույթով կամ ջրածնի վերաթթվածնատի լուծույթով (մի բաժակ տաք ջրին մի գդալ) կոկորդը վողողել: Յեթե լուծույթներ չկան, պետք է ոգտվել մաքուր ջրով: Շնչառության վերին ուղիների խիստ դրդուման դեպքում հոտոտել անհատական հակաքիմիական ծրարի մեջ յեղած հատուկ բամբակը:

ՇՆՇԱՌՈՒՄԻՆ ԳՈՐԾԱՐԱՆՆԵՐԸ ՎՃԱՍԿԵԼԻՍ ԽՖՆՈՂՈՐԴՈՒՄԻՆ ԵՎ ՓՈԽՈՂՈՐԴՈՒՄԻՆ ԳՈՂՍ ԵՄԸ

Այնպիսի թն թունավորվածը, ինչպիսին է Փոսգենը, ինքն իրեն ման չալտի դա, յեթե նույնիսկ նա իրեն միանգամայն բավարար է զգում: Անհրաժեշտ է կատարյալ հանդիստ, տաքություն: Առաջին խի հնարավորության դեպքում պետք է ներշնչել թթվածին (թթվածնային բարձից): Խմել տաք թեյ կամ

բայց հետո դուրս ե բաշում ներշնչման ժամանակ և նորից հետ և մտցնում բերանի խոռոչը արտաշնչման ժամանակ: Այդ գզալի չափով մեծացնում ե թիվեցտերի յեղանակի ներգործականությունը: Այս յեղանակի հոգնեցուցիչ բնույթը նվազում ե յերկու մարդու միաժամանակ և խիստ համաձայնեցված կատարվող աշխատանքի դեպքում, մարդիկ, վորոնցից յուրաքանչյուրն աշխատում ե տուժածի մեկ ձեռքով, վերցնելով այն արմունկի և վերնադաստակի մոտից:

Շեֆերի յեղանակը (նկ. 25): Տուժածին դնում են վորի վրա, ծալծլած գզեստ կամ բարձ դնելով արտի գզալի բնագավառի տակ: Գլուխը կիսով չափ պետք ե դարձված լինի մի կողմ, ձեռքերը պետք ե մեկնված լինեն դեպի առաջ: Կարելի յե նախաբազկում ուղիղ անկյունով ծալել ձեռքերից մեկն այն հաշվով, վորպեսզի այն ճակատի համար հենարան ծառայի և

Ա

Բ

Նկ. 25. Արհեստական շնչառություն Շեֆերի յեղանակով. Ա—արտաշնչում, Բ—ներշնչում:

ապահովի ողի անցնելը թից ու բերնից: Ողնություն ցույց տվողը չողում ե տուժածի սրունքները մեկ և մյուս կողմում, ձեռքերով բռնելով կրծքի վանդակի յերկու կողմից, վորնաշարից հաշված մի փոքր դրսից, այնպես, վոր ձեռքերի ձկույթները ամուր կպչեն ցածի կողերի մակերեսին:

Արհեստական արտաշնչում առաջ բերելու համար ողնություն ցույց տվողը հետզհետե, վոչ կտալիտ կերպով սեղմում ե կրծքի վանդակի հիմքը, սուզվող շարժումով իր մեկնած ձեռքերի վրա փոխադրելով իր իրանի ամբողջ քաշը (նկ. 25, Ա): Այս պրիոմը պետք ե տևի 2—3 վայրկյան:

Ապա ողնություն ցույց տվողը դադարեցնում ե սեղմումը, ուղղվում ե և իր ձեռքերը թողնելով աշխատանքի դրուժյան մեջ, 2 վայրկյանով նստում ե տուժածի սրնքամասերին: Ծընշման այս դադարեցումը հենց պայմանավորում ե ներշնչումը (նկար 25, Բ):

Նկարագրված պրիոմներն իրար պետք ե հաջորդեն բուպեն 14—16 անգամ:

Շեֆերի յեղանակն ավելի պարզ և նվազ հոգնեցուցիչ ե, քան Սիլվեստերի յեղանակը, բայց մի փոքր պակաս ներգործիչ ե:

Արհեստական շնչառությունը պետք ե կատարվի մինչև տուժածի մոտ վերսկսվեն ինքնաբերաբար կատարվող շնչառական շարժումները: Հենց վոր այդ շարժումները յերևացին, հարկավոր ե արհեստական շնչառությունը դադարեցնել, վորովհետե այդ շնչառությունը բնական շնչառությանը համակցելը կարող ե նույնիսկ վնաս պատճառել:

Յեթե արհեստական շնչառությունը չի ողնում, ապա այն դադարեցնում են վոչ շուտ քան 2 ժամ հետո և միայն այն դեպքում, յերբ կասկած չկա, վոր տուժածը մեռել ե:

Բացահայտ մահվան նշանները. սիրտը չի լսվում. յեթե բացառելն վառած բուցկի յես մոտեցնում, բիբերը չեն նեղանում, աչքերի յեղջերաթաղանթին թղթի կտոր կպցնելիս կուպել չեն փակվում. ձեռքի պինդ կապած մատը չի կապտում, սառը փայլուն առարկան բերնին և թրին մոտեցնելիս չի զրրտնում:

ԻՆՔՆՈՐՆՈՒԹՅՈՒՆՆ ՈՒ ՓՈԽՈՐՆՈՒԹՅՈՒՆՆ ՎԻՐԱՎՈՐՎԵԼՈՒ ՅԵՎ, ԱՅՐՎԵԼՈՒ ԴԵՊԳԵՐՈՒՄ

Առաջին ոգնուրյան վիրակապական ծրարը: Իր կամ ընկերով վերքը կապելու համար ամեն մի քաղաքացու հանձնարարվում է ունենալ առաջին ոգնության վիրակապական ծրար (այսպես կոչված անհատական ծրար): Այս ծրարը մարլային մի բինտե յերկու մարլային-բամբակե բարձիկներով, վորոնք պինդ ծրարված են թղթե և ռեզինով ծածկված թաղանթների ու կտորեղենից պատրաստված շապիկի մեջ (կարող է լինել նաև ավելի հասարակ ծրարում): Բարձիկներից մեկը կարված է բինտին միջանի սանառիմետր հեռու նրա ծայրից, իսկ մյուսը հագցված է բինտի վրա այնպես, վոր նրան կարելի յե շարժել բինտի վրայով: Բինտն ու բարձիկները ծրարելուց առաջ անվարակ են դարձվում և հետևաբար չեն պարունակում միկրոբներ, վորոնք կարողանային վերքը վարակել:

Վիրակապության անհրաժեշտության դեպքում անհատական ծրարը բանալու համար այն վերցնում են ձախ ձեռքն այնպես, վորպեսզի վերելից ընկնի կտորեղենից պատրաստած շապիկ թելով կարած յեղը: Այնուհետև աջ ձեռքով դուրս են քաշում թելը (նկ. 26, Ա) և կտորե շապիկից հանում են ռեզինապատ թաղանթի մեջ փաթաթած ծրարը:

Ծրարը դնելով ձախ ձեռքի մեջ այնպես, վոր ռեզինապատ թաղանթի յեղրի կտրվածքն ընկնի վերելից և ձախից, աջ ձեռքով պատռում են ռեզինապատ թաղանթը, սկսած կտրվածքից ծրարի ամբողջ յերկարությամբ (նկ. 26, Բ):

Հանելով ռեզինապատ թաղանթից մազաղաթե թղթի մեջ փաթաթած բինտը, հանում են այդ նույն թղթի մեջ դրված անդլիական քորոցը (նկ. 26, Գ), դնում են այն ձախ ձեռքի մեջ, բաց են անում թղթե թաղանթը և բինտը վերցնում են աջ ձեռքի բթամատով, ցրցամատով ու միջին մատով (նկ. 26, Դ): Այնուհետև ձախ ձեռքով բռնում են բինտի ազատ ծայրը և բաց են անում այն մինչև այնտեղ, վորտեղ վերջանում է յերկրորդ բարձիկը (նկ. 26, ՅԵ): Դրանից հետո կարելի յե սկսել վերքի կապումը:

Նկ. 26. Անհատական ծրարից ոգտվելը.
Ա—ծրարը կտորե շապիկից հանելը, Բ—ռեզինապատ թաղանթը բանալը,
Գ—անդլիական քորոցը հանելը, Դ—թղթե թաղանթը բանալը, ՅԵ—բինտը բանալը:

ՎԵՐԻ ՎՐԱ ՎԻՐԱԿԱՊ ԳՆԵԼ

Վերքը կապելու ժամանակ պետք է պահել հետևյալ կանոնները. վերքին ձեռքերով կամ վորևե ատարկայով չդիպել, վերքը վրչնչով չլվանալ, չփորձել վերքից բեկորները հանել: Յեթե անհատական ծրարի բինտը և բարձիկները գետին են ընկել կամ վորևե բանով կեղտոտվել են, այդպիսիները վիրակապու-

թյան համար չպետք է դործադրել. պետք է դործադրել ուրիշ մարզուր ծրար:

Վերակապը դնելուց առաջ (դեռ մինչև անհատական ծրարը բանալը) պետք է մերկացնել վերքը, ընդամեն հագուստը հանելու՝ ախպես, վորպեսզի վերավորին անհանգստություն չպատճառվի: Յեթե զգեստը, կոշիկը կամ սպիտակեղենը հանելը դժվար է, այդպիսիները պետք է պատռել ըստ հնարավորին կարով:

Վերքը մերկացնելուց և անհատական ծրարը բանալուց հետո վարվում են հետևյալ կերպ.

Բինտը բաց չթողնելով աջ ձեռքից և բինտի ծայրը ձախ ձեռքից, աջ ձեռքով տեղափոխում են յերկրորդ բարձիկը առաջինից ախպիսի տարածության վրա, վորպեսզի բինտը դնելիս մի բարձիկն ընկնի վերքի մուտքի, իսկ մյուսը՝ յեղբի անցքերի վրա: Յեթե վերքը միայն մեկ անցք ունի, ապա յերկու բարձիկներն ել դնում են այդ անցքի վրա—մեկը մյուսի վրայից:

Ձեռքերով կամ վորևե առարկաներով բարձիկի՝ անմիջապես վերքի վրա դրվող մակերեսին դիպչել չի կարելի: Հակադիր մակերեսի վրա կա կարմիր թելով զարդակար, վորը և ցույց է տալիս, թե մատներով վոր կողմից պետք է բռնել, վորպեսզի տեղափոխել բարձիկը:

Յերբ յերկրորդ բարձիկը հարկ յեղած չափով առաջինից կհեռացվի (թափանցիկ վերավորման դեպքում), բարձիկներից յուրաքանչուրը դրվում է վերքի համապատասխան անցքի վրա: Բարձիկներն ամրացվում են բինտի շրջանակաձև փաթաթումներով, այդ բինտը գլորելով աջ ձեռքով և բանալով դեպի աջ: Բինտելու ժամանակ բինտը մի ձեռքից դրվում է մյուս ձեռքը:

Բինտը շատ պինդ ձգել հարկավոր չէ, վորովհետև այնպես վերակապը կճնշի վերքը: Վերակապը թույլ դնել ևս հարկավոր չէ. այդ դեպքում այն հեշտությամբ վայր է սողում վերքի վրայից և վերքը կարող է կեղտոտվել: Վերակապն ավելի պինդ է դրվում վերքի վրա միայն այն դեպքում, յերբ վերքը խիստ արյունահոսում է:

Վերքին փաթաթած բինտի ազատ ծայրն ամրացվում է անդլիական քորոցով: Յեթե քորոց չկա, ապա բինտի ծայրը ճղվում է յերկայնքով (10—15 սանտիմետր) և կապվում է սովորական հանդույցով:

Վերակապությունից հետո վերավորվածին ախպես պետք է տեղափոխել, վորպեսզի մարմնի վնասված մասը հանգիստ դրության մեջ լինի. վերավորված ձեռքը կախվում է փոկով կամ գլխաշորով, վերավորված վոտքի և գլխի տակ դրվում է վերարկու կամ վորևե այլ փափուկ առարկա:

Անհատական ծրարի բացակայության դեպքում վերակապության համար կարելի յե դործադրել սովորական բինտ. մարլա կամ բամբակ, վորոնք ծախվում են դեղատներում: Ծայրահեղ դեպքում այդպիսիները կարելի յե վոխարինել մաքուր շապիկի կտորով, յերեսորբիչով և այլն:

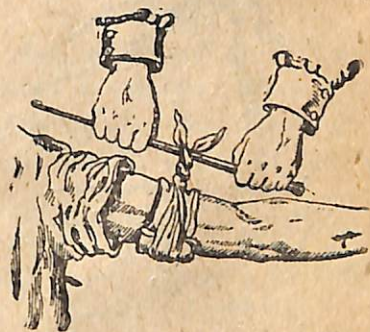
Ուժեղ արյունահոսությունը կանգնեցնելը

Յեթե վերքի միջից դուրս է ցայտում շիթով և զարկերով (պուլսացիայով) ալ կարմիր (զարկերակային) արյուն, ապա նախքան վերակապ դնելը պետք է անպատճառ և վորքան կարելի յե արագ կերպով կանգնեցնել արյունահոսությունը:

Ձեռքից կամ վոտքից հոսող արյունը կանգնեցնելու համար գործադրվում է այսպես կոչված վոլորքը՝ պարանի, թաշկինակի, փոկի, յերեսորբիչի միջոցով և այլն (նկ. 27): Վոլորքով ձեռքը կամ վոտքը պինդ կապվում է վերավորված տեղից վերև, վորը և ընդհատում է արյան շարժումը դեպի վերքը:

Կաշին չճգմթելու համար վոլորքի տակ դրվում է բինտ կամ մի ուրիշ փափուկ դործվածք:

Ձեռքի (վոտքի) վրա դնելով վոլորքի համար ողտադործվող թաշկինակը (փոկը և այլն), դա միջանի անգամ ազատ փաթթոցներով փաթաթում են ձեռքի (վոտքի) շուրջը, ապա ծայրերը կապելով հանդույց են կաղմում, հանդույցի միջից անց են կացնում վորևե փայտ և սկսում են վոլորել դեպի մի կողմը մինչև վոր արյունահոսությունը կանգ առնի: Դրանից հետո վերքի վրա վերակապ է դրվում սովորական պրիտներով: Վո-

Նկ. 27. Վոլորք:

լորքը յերկու ժամից ավելի թողնել չի կարելի, վորովհետև այլապես ձեռքը (վորքը) կարող է անզգայանալ: Վորքը պետք է քանդել շատ զգուշ:

Յեթե վորեն պատճառով վորքը համար անհրաժեշտ նյութեր ձեռքի տակ չկան, պետք է աշխատել մատներով հուպ տալ վոսկրին, վերքից վերև, այն զարկերակը, վորով արյունը հոսում է դեպի վերքը: Զարկերակը յերեսն է բերվում ըստ բարախման (պուլսացիայի): Ուսի մոտ զարկերակը պետք է սեղմել ուսի ներսի կողմից մկանների միջև յեղած դողավորության մեջ (նկ. 28), աղբրի մոտ՝ ներսի կողմից՝ աճուկից վոչ հեռու:

Զարկերակը սեղմելով, պետք է միաժամանակ հոգ տանել վորքի համար պարան, թաշկինակ և նման բաներ պատրաստելու, վորովհետև մատներն արագ հոգնում են:

նկ. 28. Արյունահոսությունը կանգնեցնելու համար զարկերակը սեղմելը:

Իսկ յեթե հնարավորություն չկա վորքը դնելու կամ զարկերակը սեղմելու, անհրաժեշտ է լինում վերքի վրա սովորական, բայց շատ պինդ վիրակապ դնել արյունատար անոթը հենց վերքի մեջ սեղմելու համար: Վիրակապ դնելուց առաջ ողտակար է վիրավորված թեղ կամ վորքը վեր բարձրացնել, նրա տակ վորեն առարկա դնելով: Սրա շնորհիվ վորքիկ արյունահոսությունը յերբինս զգալիորեն նվազում է:

Յեթե վերքից արյունը դանդաղ, հավասարաչափ և առանց զարկերի (պուլսացիայի) յե հոսում, ապա այդպիսի արյունահոսությունը կանգնում է՝ վերքի վրա անհատական ծրարի ողնով յամբ սովորական վիրակապ դնելուց հետո: Հարկավոր է միայն ավելի պինդ, քան այդ սովորաբար կատարվում է, բարձիկները սեղմել վերքին:

Անհրաժեշտ է ամենից առաջ վորքան կարելի յե արագ հանգցնել մարդու վրա վառվող զգեստը: Յեթե մարդուն ընդդերկել է բոցը, պետք է նրա վրա գցել վերմակ (վերարկու, մեծ դրկել է բոցը, պետք է նրա վրա գցել վերմակ (վերարկու, մեծ թաշկինակ և այլն) և, նրան դեպի գլուխը, հանգցնել բոցը:

Յեթե մոտերքը մարդ չկա, ապա բոցով ընդդրկվածը պետք է ինքը արագ պոսկի հատակին (դետին) և, թավալվելով, աշխատի այդպիսով բոցը հանգցնել: Բոցով ընդդրկվածը յերբեք չպետք է վազի, վորովհետև վազելու ժամանակ բոցը կսաստկանա և այրուցքներն ավելի ծանր կլինեն:

Բոցը հանգցնելով, պետք է առժամի վրա ջուր անել և զգուշութամբ նրա շորերը հանել: Յեթե զգեստը կպել է այրված տեղերին, այն չպետք է պոկել, այլ պետք է զգուշութամբ ծալրերից կտրել:

Ծանր այրուցքների դեպքում, յերբ կան անխաղաղ տեղեր, այրված տեղերը պետք է կապել բինտով կամ այլ մաքուր (ստերիլ) կտորով և տուժածին անհապաղ ուղարկել բժշկական կայան:

Յեթե այրուցքը շատ ծանր է և արտահայտվում է կաշվի վրա բշտիկներ յերևալով և կաշին ուռչելով, ապա մինչև բժշկական կայան ուղարկելն այրված տեղերի վրա կարելի յե բժշկական կայան ուղարկելն այրված տեղերի վրա կարելի յե դնել սողալի լուծույթով (մի գդալ խմելու սոդա մի բաժակ ջրին) կամ տանինով, իսկ յեթե այդպիսին չկա, ապա պարզապես միշտ տանին պարունակող թուղ թեյով խմված կոմպես միշտ տանին պարունակող թուղ թեյով խմված կոմպես պրեսներ: Բշտիկները չպետք է վոչ կտրել, և վոչ էլ ծակել: Բշտիկները կարող է բանալ միայն բժշկական պրեսներով:

Թեթև դեպքերում այրուցքն առաջացնում է կարմրություն, ուռուցիկություն, ցավ, վորոնք շուտով անցնում են: Յավր փառաբերում համար այրված տեղերին կարելի յե ճարպ (յուղ) քսել, բայց վոչ աղի ճարպ (յուղ):

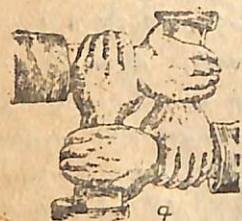
Աչքերի այրուցքի դեպքում պետք է ստորին կողմը ցած քաշել և նրա վրա մղել չաքարի լուծույթով կամ հեղուկ (վոչ աղի) յուղով խմված բամբակ: Դրանից հետո աչքերը պետք է լվանալ բորակով 2 տոկոսանի լուծույթով:

Փոսֆորով այրվելու դեպքում հանձնարարվում է վնասված մասը ջրի տակ պահել կամ յեթե այդ հնարավոր չէ, ջրով կամ

ավելի լավ և մանդանաթթու կալիումի 1 տոկոսանի լուծույթով չատ ջրալի խմված կոմպրեսներ դնել:

Տուժածներին սեղափոխելը

Փոխույնության կարգով պետք է կարողանալ տուժածներին վնասման ոչախնդրից ռզնություն ցույց տալու վայրերը տեղափոխել: Սանիտարական պատգարակներով կոդավեն դիտարկում:

Նկ. 29. Տուժածին ձեռքերով տեղափոխելը:

Ա—առաջին յեղանակը, Բ—յերկրորդ յեղանակը (դիտակցությունը կորցրածին տեղափոխելը), Գ—ձեռքերից կազմված նստատեղ:

Դ—ձեռքերից կազմված նստատեղով տեղափոխելը:

պես սանիտարական ուղակներն ու զորախմբերը: Ինքնապաշտպանության խմբերի ու ՀՈՊ-ի զորախմբերի կազմի մեջ չմտնող քաղաքացիները տուժածներին կտեղափոխեն առավելապես ձեռ-

քերով: Լավագույնն է այդ անել յերկուսով, ոգտվելով հետևյալ յեղանակներից մեկն ու մեկով:

1. Յերկու կրողներն ել կանգնում են գետնի (հատակի) վրա պառկած տուժածի մի կողմից և յուրաքանչյուրը չողում է մեկ ծնկի վրա: Կրողներից մեկը տուժածին ձեռքերով բռնում է մեջքի և նստեյատեղի տակից, մյուսը պահում է վոտքերը ծնկների ու սրնճամսերի տակից: Ինքը տուժածը թեւը դցում է մոտակա կրողի վիզը (նկ. 29, Ա):

2. Կրողներից մեկը կանգնում է տուժածի գլխի մոտ և բռնում է նրա կոնատակերից, առանց սեղմելու կրծքի վանդակը: մյուսը, մեջքը դարձնելով գետնի տուժածը, իր ձեռքերով բռնում է նրա վոտքերը ծնկներից քիչ ցած (նկ. 29, Բ): Այս յեղանակն ամենից ավելի պետքական է դիտակցությունը կորցրածին տեղափոխելու համար:

3. Կրողներն իրենց ձեռքերն այնպես են միացնում, վոտք պես դի կազմվի նստատեղ, վորի վրա և նստեցնում են տուժածին (նկ. 29, Գ և Դ):

ՀԱՎԱՅՐԴԵՀԱՅԻՆ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

ԹԵՄԱ 12

ԻՆՉՊԵՍ ՆԱԿԱՅԵՑՆԵԼ ՀՐԴԵՀԻ ՎՏԱՆԳԸ ՏԱՆԸ ՅԵՎ
ԱՐՏԱԴՐՈՒԹՅԱՆ ՄԵՁ

Բնակչութեան հակահրդեհային ինքնապաշտպանութեան անհրաժեշտութիւնը: Ողբային հարձակման ժամանակ հրդեհների ամենամեծ վտանգն սպառնում է հրդեհիչ ավիառումներից: Սա հայն այդ հրդեհները կարելի չէ կանխել կամ համեմայն դեպս զգալի չափով նվազեցնել նրանց վտանգավորութիւնը, յետե միջոցներ ձեռք առնենք հրդեհիչ ավիառումն անհապաղ հանդգնելու համար ըստ հնարավորին վոչ ուշ, քան նրա անկումից 1—3 րոպե անց:

Քաղաքային և տեղամասային հրչեջ խմբերը չեն կարողանա ժամանակին հասնել հրդեհ առաջացնող բոլոր ոջախները, վորովհետե ողբային հարձակման դեպքում հրդեհներ կարող են ծագել միաժամանակ շատ տեղերում և հրչեջ խմբերն ամենից առաջ կհանդգնեն ամենավտանգավոր ոջախները: Հետևաբար բուն իսկ բնակչութեան կազմակերպւածութիւնից կախւած կլինի հրդեհիչ ավիառումներից առաջացող հրդեհները կանխելու և հրդեհի վտանգը վորքացնելու հնարավորութիւնը:

Հակահրդեհային միջոցառումներ տանը

Յուրաքանչյուր տան մեջ պետք է վաղորոք պատրաստւած և հրդեհի տեսակետից վնասակար տեղերին (չեղդակներ, վերին հարկեր, սանդղավանդակներ, միջանցքներ) մոտիկ դասավորւած լինեն թեկուղ ամենապարզ հակահրդեհային միջոցներն ու հրդեհային ինվենտարը, այն է՝ պարկերով ու արկղերով ավազ, ջրով տակառներ, կրակմարիչներ, հիդրոպուտեր, դուլլեր, բահեր և այլն: Այս բոլոր միջոցները ժամանակին և հմտորեն ողտադործեն ասպհոխելու համար ինքնապաշտպանութեան խմ-

բերի կազմում անհրաժեշտ է ունենալ հատուկ հրդեհային ողակներ:

Ողբային տաղնապի ազդանշանով հրդեհային ողակները պոտտեր են դնում սանդղավանդակների հարթակներում, չեղդակներում և հրդեհի տեսակետից վտանգավոր այլ տեղերում: Հրդեհիչ ավիառումներ ընկնելու դեպքում այս պոտտերը պիտի անմիջապես միջոցներ ձեռնարկեն ուսմբերը հանդգնելու համար: Միաժամանակ հրդեհային տաղնապի ազդանշան է տրվում, վորով առաջացող հրդեհի վայրն և կենտրոնանում ինքնապաշտպանութեան խմբի ամբողջ ազատ կազմը:

Քաղաքացիների պարտականութիւնը: Սակայն չի կարելի հույս ունենալ, թե հրդեհային պոտտերը բոլոր դեպքերում կընկատեն բոլոր հրդեհիչ այն ավիառումները, վորոնք ընկել են տան տեղիտորիայի վրա, և վոր ինքնապաշտպանութեան խումբը կհարողանա մենակ վերացնել հրդեհի վտանգը: Անհրաժեշտ է, վոր տան մնացած բնակչութիւնը ևս սովորած լինի հրդեհիչ ավիառումները հանդգնելու ամենապարզ յեղանակները և առաջացող հրդեհների դեմ պայքարելու ամենապարզ պրիումները:

Այդ առաւել ևս պարտադիր է այն պատճառով, վոր ողբային հարձակման ժամանակ հրդեհներ կարող են առաջանալ վոչ միայն հրդեհիչ և ֆուդասային ավիառումներից, այլ նաև ողբային տաղնապի ազդանշանով չմարած ջեռուցիչ դործիքներից (պրիմուսներից, կերոսինկաներից), վառարաններից և այլն: Չի կարելի մոռանալ և այն, վոր դասակարգային թշնամին կըվործի հրդեհումներ կատարել:

Այս բոլորը պահանջում է անընդհատ աշարջութիւն և ամեն մի քաղաքացու պարտադրում է դեռ խաղաղ ժամանակ սովորել, թե ինչպես պետք է վարվել ամենապարզ հակահրդեհային միջոցները հեռ և խտիւ վերառել հակահրդեհային ուժի միջոցները այն ընդհանուր կանոնները, վոր սահմանել է հրդեհային պահպանութիւնը հրդեհները կանխելու և դրանց վրդեհային պահպանութիւնը համար:

Բնդհանուր հակահրդեհային կանոններ: Հակահրդեհային ուժիմը նախատեսում է առաջին հերթին չեղդակները, միջանցքները, նախասենյակները, սանդղիքներն ու բակերը դանապան տեսակ վառելանյութերից և առհասարակ ամեն տեսակ անպետք իրերից մաքրելու պարտադիր լինելը: Սանդղիքների տակ, մի-

Ջանցքներում ու անցքներում արդելովում ե մարաններ ու քիլար-
ներ սարքելը: Անհրաժեշտ ե հիշել, վոր այս բոլոր միջոցառում-
ները վոչ միայն նվազեցնում են հրդեհ առաջանալու ու զարգա-
նալու վտանգը, այլև հրդեհային պոստերի ու զորավարների հա-
մար հեշտացնում են հրդեհի ոջախներին մոտենալը և աշխա-
տանքի հարմար ծավալվելը, ինչպես և ապահովում են մարդ-
կանց արագ եմակրկնացիան այրվող շենքերից:

Հրդեհի տեսակետից չերդակներն ամենից ավելի վտանգա-
վոր են: Այս պատճառով չերդակների մաքրմանը պետք ե հա-
տուկ ուշադրություն դարձնել: Բացի այդ, չերդակներում պա-
տուհաններին պիտի ապակի դեղել, վորպեսզի հրդեհին նպաստող
միջանցուկ քամի չստեղծվի: Չերդակների դռները պետք ե
պինդ հարմարեցված լինեն շրջանակներին, այդ դռները պետք
ե մշտապես փակ պահել:

Վառարաններն ու ծխնելույզները պետք ե մշտապես սար-
քին լինեն: Անհրաժեշտ ե ապահովել ծխնելույզները մրից կա-
նոնավոր կերպով մաքրելը: Վառարանները վառելիս պահպանել
սահմանված կանոնները: Նույնը պետք ե անել նաև ջեռուցիչ ու
լուսավորող գործիքներից ողավելիս: Տնից դուրս դնալիս չպետք
ե մոռանալ այդ գործիքները հանգցնելը:

Բակարաններում հեղուկ վառելանյութերի՝ կերոսինի, բեն-
զինի մեծ պաշարներ չպահել: Այն, ինչ վոր պահվում ե (հրդ-
եհային պահպանության թույլ տված քանակով), պահել սար-
քին մետաղե ամաններում լավ հարմարեցված խցաններով:

Պահել ելեկտրոլարերը սարքին դրության մեջ, թույլ չտա-
լով շտեպներին բացակայությունը, ցանցին հատուկ պահպա-
նիչի փոխարեն հաստ յերկաթալար, մեխեր և ալյն միացնելը,
մերկացած լարերի առկայությունը, լարերն առանց հախճապա-
կե կոճերի մետաղե մեխերի վրա ամրացնելը այլն:

Յեթե կան հրդեհային ջրի ծորակներ, այդ ծորակները լի-
ովին սարքին և պատրաստ դրության մեջ պահել, ճանապարհը
դեպի այդ ծորակները չփակելով զանազան առարկաներով:
Սանդղավանդակի դռնե ամեն մի հարթակի վրա պետք ե մեկ
կրակմարիչ լինի:

Ամեն մի տան մեջ հրդեհի դեպքի համար սահմանված ե
մարդկանց բռնկված սնից հեռացնելու կարգը: Բոլոր բնակա-
րանները ապրողները պետք ե խմանան, թե ինչ մուտքերից նը-
րանք պիտի ողավեն և վոր դեպքերում:

Հակահրդեհային ընդհանուր կանոնները պահպանելը դպալի
չափով նվազեցնում ե տան մեջ հրդեհի վտանգը: Ողապին հար-
ձակումների սպառնալիք ծագելու բույեյից այս բոլոր կանոննե-
րը պետք ե կենսագործվեն առանձնապես խիստ կերպով, միա-
ժամանակ լիակատար պատրաստության մեջ դնելով հրդեհիչ
ավիառումբերի դեմ պայքարելու բոլոր միջոցները:

Հրդեհներն արագորոշյան մեջ կանխելու միջոցները

Հակահրդեհային ուժիմն արտադրության մեջ պահանջում
ե ամենից առաջ մշտապես մաքուր և կարգին պահել աշխատան-
քի տեղերը և զրուշությամբ վարվել կրակի հետ, ջեռուցիչ գոր-
ծիքների և զանազան դյուրավառ նյութերի հետ:

Աշխատանքի տեղում չի կարելի պահել արտադրական
հումք և վառելիք մեկ որվա պաշարից ավելի քանակությամբ:
Հումքը, կիսաֆարրիկատները, պատրաստի արտադրանքն ու
վառելիքը պետք ե վորոչ կարգով դասավորված լինեն, վոր-
պեսզի գրանը անցքերը, ճանապարհները, միջանցքները, սան-
դղավանդակները և յեղքերը չփակեն:

Արտադրության մնացուկները, առանձնապես մանրացրած
հրկիզվող մասսան, պետք ե վորքան հնարավոր ե հաճախակի
հեռացվեն աշխատանքի տեղից և դարսվեն վորոչ կարգով սահ-
մանված տեղում: Վոչ մի դեպքում չի կարելի այդ մնացուկ-
ներն անկարգ թափել ցետում:

Պետք ե հետևել, վորպեսզի մեքենաների ու աղարատների
տաքացող մասերի վրա հրկիզվող փուշի և աղբ չկուտակվի: Այդ
փուշին ու աղբը պետք ե ժամանակին հավաքել: Խնամքով պետք
փոշին ու աղբը պետք ե ժամանակին հավաքել: Խնամքով պետք
ե հսկել, վոր նավթատար, գաղաղար և յուղատար խողովակ-
ները սարքին լինեն, թույլ չտալ, վոր այդ խողովակները դյու-
րավառ հեղուկներն ու գազերը դուրս տան և աշխատանքի տեղը
կեղտոտեն:

Աշխատանքն ավարտելուց հետո աշխատանքի բոլոր տեղե-
րը պետք ե լիովին կարգի բերվեն: Վառելանյութերը, մանա-
վանդ դյուրավառ նյութերը, պետք ե խնամքով հավաքել և հե-
ռացնել անվտանգ տեղ: Միանգամայն անթույլատրելի յե այդ
ռացնել անվտանգ տեղ: Միանգամայն անթույլատրելի յե այդ
նյութերը վառարանների ու ջեռուցիչ գործիքների մոտ թողնե-
լը: Սրբիչներն ու լաթերը պետք ե հավաքել հատուկ անվտանգ
արկղների մեջ: Ելեկտրական գործիքներն ու լուսավորող կետե-
քը, բացի հերթապահ լուսավորությունից, պետք ե անջատվեն:

Դյուբրավաու հեղուկներ, և այլ վտանգավոր նյութեր պարունակող անոթները, դաղեկոթ բալոնները պետք է հավաքվեն ու դրվեն իբենց մշտական սրահպանման տեղերը և պետք է անխոնջ հրդուլության տակ դանվեն :

Արտադրական հաճախեցողին այս կանոնները պահելը
կողմից կանխել կամ համեմայն դեպի զգալի չափով նվազեցնել
հրդեհի վտանգն արտադրություն մեջ:

Ինչ վերաբերում է արտադրութեան մեջ տպային հարձակումները դեպքում կիրառելիք հակահրդեհային միջոցառումներին, ապա դրանք հիմնականում նույնն են, ինչ և տանը, բայց անց են կացվում ավելի մեծ մասշտաբներով, հաշվի առնելով ամեն մի արտադրութեան առանձնահատկությունները։ Այստեղ կիրառվում են ավելի հզոր հակահրդեհային միջոցներ, ջրի մատակարարումն ապահովվում է, հաշվի առնելով ջրատար մագիստրալները հնարավոր քայքայումը։ Բանվորներին ու ծառայողներին կազմվում են հրեջ զորավմբեր ու պոստեր։ Մեծ ու շաղկապուն է դարձվում հրդեհային սիզնալիզացիային, մատակարարում արտադրությունների մեջ։ Հատուկ նախադրուշական միջոցներ են ձեռք բերվում վառելանյութեր ու կրակի տեսակետից վտանգավոր նյութեր սարունակող պահեստներին նկատմամբ։

ᐅᑦᑦᑦ 13

ՀՐԴԵՀԻԶ ԱՎԻԱՌՈՒՄԲԵՐԸ ՅԵՎ ԱՅԳ ՌՈՒՄԲԵՐԻՑ
ԱՌԱՋԱՑԱԾ ՀՐԴԵՀՆԵՐԸ ՀԱՆԳՑՆԵԼԸ

Հըդեհիչ ավիառումբերը հանգցնելիս անհրաժեշտ է հաշվի առնել այդ ուումբերի մեջ պարունակվող հրդեհիչ նյութերի ու բաղադրությունների հատկությունները: Նրանցից մի քանիսը, որինսկ, տերմիտը և մանավանդ ելեկտրոնը, վորոնք վառվելիս զարգացնում են 3000° և ավելի ջերմաստիճան, վոչ բավականաչափ ջրով անչնորհք հանգցնելու դեպքում կարող են առաջ բերել պայթյուններ: Այս պատճառով հատուկ պատրաստություն չունեցող քաղաքացիներին հանձնարարվում է հրդեհիչ ավիառումբերը հանգցնելու համար ամենից առաջ ուղտվել բոլոր դեպքերում պիտանի միջոցներով: Այդպիսի միջոցներից հիմնականն ամաղն է:

Ավարը պետք է ընել չոր, մանր, առանց կոշտերի և աղբի:

Վերոյվհետեւ շատ մոտենալ բռնկված տերմիտային (եղեկտրոնա-
յին) ռումբին վտանգավոր և (կարող են բռնկվել զգեստն ու վտա-
նամանները), ապա հրդեհիչ նյութերի վրա ավազ ցանելու հա-
մար հանձնարարվում է ոգտվել պարկերով (ամեն մի պարկը
3—5 կիլոգրամ ավազի համար), ամենից լայն և թղթի պարկե-
րով: Նախորոք պատրաստված այդպիսի պարկերով զցելով նախ
ծածկում են ռումբի հիմնական մասսան և ապա ռումբից դուրս
նետված հրդեհիչ նյութերից դոյացած առանձին ոջախները: Ա.
վելի ևս լավ կլինի թե՛ մեկը և թե՛ մյուսը միաժամանակ անել,
յեթե դրա համար մարդիկ բավականացնում են: Ավազ ցանելու
համար ոգտադործվում են նաև բահերը, մանավանդ կրակի
մանր ոջախները հանդցնելիս, ոջախներ, վորոնց կարելի չէ հա-
մարյա քնդհուպ մոտենալ:

Սաւակայն անհրաժեշտ է հաշիւի առնել, վոր այնպիսի հրդեհիչ նյութերի վրա, ինչպիսին է տերմիտը, ավաղ ցանկիւս այրվելը չի դադարում, վորովհետեւ տերմիտը կարող է վառվել նաեւ անոսնց դրսի ողից թթվածին ստանալու: Ավաղը միայն մեկուսացնում է տերմիտը շրջապատող վառելանյութերից ու անարկաներից և պահպանում է սրանց բռնկվելուց: Այս պատճառով անհրաժեշտ է կրակի ոջախի վրա ավաղ ցանել և թարմ ավաղ ավելացնել այն տեղերում, վորտեղ ավաղն սկսում է հալվել:

Յերբ տերմիտն ավազաշերտի տակ կայրվի կվերջանա, գոյացած շաղկը պետք է խնամքով հավաքել սովոկներով կամ բաճկերով դուրս մեջ և դուրս տանել բակը: Մաքրված տեղը պետք է ջուր լցնել:

է ջուր լցնել։

Հատուկ միջոցներ պետք է ձեռք առնել տերմիտային (է-լեկտրոնային) ուսմբը բռնկվելու տեղում հատակն այրվելու հնարավորութեան հետեանքները դեմ։ Հալված տերմիտը կամ էլեկտրոնը կարող է ցած հոսել այրված տեղերից և ստեղծել հրդեհի նոր ոջախ ավելի ցած դասավորված շենքում։ Այդ պատճառով այդպիսի շենքում անհրաժեշտ է խնամքով հետեել առաստաղին և այն այրվելու առաջին իսկ նշանների ժամանակ հատակին այնտեղ, վրտեղ հնարավոր է, վրը հալված տերմիտը (էլեկտրոնը) հոսի, ցանեւ ավաղի հաստ շէրտ, իսկ ավելի ևս լավ է իրար մոտ կիւ շարել միջանի աղյուս և նրանց վրա ավաղ ցանել։ Այսպիսի հրակայուն բարձի վրա ընկած տերմիտի վրա պետք է նույնպես ավաղ ցանել, իսկ առաստաղի այրված

մասերը հանդգնել ջրով կամ կրակմարիչներով: Հրդեհի վտանգը նվազեցնելու համար սպառնալիքի յենթակա շենքից պետք է հեռացվեն բոլոր դժուարավառ առարկաները:

Հրդեհիչ ավիաուժերից առաջացող հրդեհները հանգցնելը, ինչպես և վորեն այլ պատճառներից առաջացած հրդեհները հանգցնելը իրադրությունում է սովորական հակահրդեհային միջոցներով (ջրով, կրակմարիչներով և այլն), հրդեհների դեմ պայքարելու ընդհանուր կանոնների համաձայն: Այս կանոններից ամեն մի քաղաքացի պետք է յուրացնի հետևյալ կանոնները:

Առաջին հերթին պետք է հանդգնել շենքի հիմնական բոլորական մասերը՝ պատերը, հեծանները և այլն, վորպեսզի կանխվի փլվելը: Առաջահերթ է նաև յեղքերն ու միջանցքները հանգցնելը, վորոնցով պետք է շարժվել:

Հանդգնելը պետք է սկսել այն տեղից (այն «դիրքից»), վորտեղից ամենից ավելի հարմար է կրակի տարածմանն արդեւք հանդիսանալը, — ըստ հնարավորին, այդ կրակին ընդառաջ գնալով: Միաժամանակ պետք է նահանջի ադառ ճանապարհ ունենալ իր համար:

Թույլ չտալ և համենայն դեպս չուժեղացնել թարմ ոդի հոսանքն այրվող շենքի մեջ, թարմ ոդ, վորը նպաստում է հրդեհի տարածմանը:

Ելեկտրական հոսանքով և դադով միասվելուց խուսափելու համար (յեթե կա ելեկտրական լուսավորություն և դադային պլիտա), վորքան կարելի յե չուտ այդպիսիները պետք է անջատել:

Յեթե այրվող շենքում կամ մոտերքը կա շխնդով ու փողով հրչեջ ծորակ, ապա պետք է կարենալ նրանից ճիշտ կերպով ոդտվել:

Հրչեջ ծորակը ջրատար խողովակի մի ճյուղավորումն է, վորն ունի փակիչ վենտիլ և մանեկ. այս մանեկի միջոցով ծորակին միացվում է շխնդը: Շխնդի ծայրին ամրացված է փողը: Հրչեջ ծորակից ոդտվելու կանոնները շատ պարզ են. մի մարդ փողը վերցնում և գնում է դեպի կրակը, իսկ մյուսը վենտիլը պտտելով ջուրը բաց է թողնում շխնդի մեջ: Զրի հոսանքը հեռու տարածությունից բաց թողնելը նպատակահարմար չէ, այս պատճառով կրակին պետք է վորքան կարելի յե մոտենալ և ջուրն ընդհուպ բաց թողնել: Զրի հոսանքով կրակը պետք է մարել այրվող առարկայի վերեւից, վորովհետեւ ջուրը

վայր հոսելով, կընդգրկի այրվող ավելի մեծ տարածություն:

Բացի հրչեջ ծորակը, ջրով հրդեհ հանդգնելու համար ոդտվում են ձեռքի և ավտոմատիկ ջրհաններով: Դրանցից ամենապարզերը (հիդրոպուլտ-դույլ, հիդրոպուլտ-անթացուպ) սովորաբար հրչեջ ողակների տրամադրության տակ կլինեն: Ծայրահեղ դեպքում հրդեհը ջրով մարելու համար կարելի յե ոդտվել սովորական դույլերով, ապահովելով ջուրը դեպի կրակի ոջախը «չղթայով» մատուցել:

Միջանի դեպքերում հրդեհները հանդգնելու համար կարելի յե դործադրել ավազ, հոդ և գանազան ծածկոցներ: Ավազով ու հոդով, որինակ, ծածկում են փոքրիկ տարածության վրա բողավառված հեղուկ վառելանյութերը (կերոսին, բենզին և այլն): Այս դեպքերում կրակի վրա կարելի յե դցել նաև թաղիքե ծածկոցներ կամ վերմակներ և դանազան պինդ դործվածքներ, վորոնք արդեւք են հանդիսանում, վոր ոդը հոսի դեպի կրակի ոջախը: Ծածկոցները կարող են դործադրվել նաև վորպես փոքրիկ վառվող իրերը հանդգնելու միջոց:

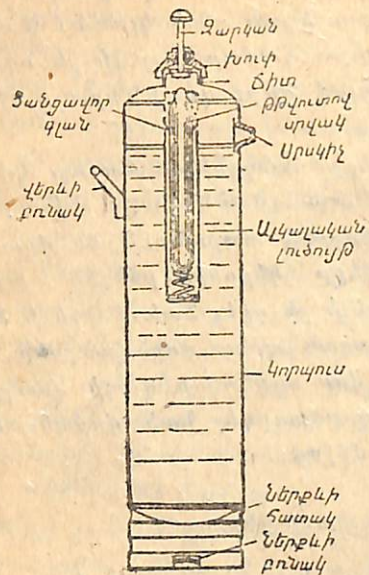
Ձեռքի կրակմարիչներ

Ձեռքի կրակմարիչները նրանով են լավ, վոր կարող են իսկույն դործի դրվել և թույլ են տալիս արագորեն հանդգնել կրակի վորքիկ ոջախները, դուրս նետելով կամ կրակմարիչ փրփուր կամ կրակմարիչ փոշի:

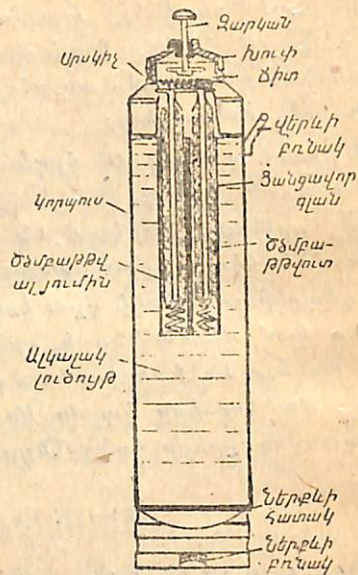
Փրփրավոր կրակմարիչներն առանձնապես պետքական են այն դեպքերում, յերբ պետք է լինում հանդգնել բողավառված նավթ, կերոսին, բենզին և սրանց նման հեղուկ վառելանյութեր: Այս հեղուկները ջրից թեթեւ են և նրա հետ չեն խառնվում, այս պատճառով նրանք կարող են դուրս գալ ջրի յերեսը և այրվելը շարունակել: Իսկ փրփուրը ջրից թեթեւ է, նա պատում է այրվող մակերեսը, այն սառեցնում է և դադարեցնում է ոդի թթվածնի մուտքը, թթվածին, վորն անհրաժեշտ է այրման համար:

Փոշխալիթ կրակմարիչները դործադրվում են առավելապես բոլորված ելեկտրոտեխնիկական հաստոմները մարելու համար, վորովհետեւ կրակմարիչ փոշիները ջրի հակառակ, ելեկտրահաղորդիչ չեն և հետևաբար պահպանում են հոսանքը փակելուց և նրանից տուժելուց:

Մեղանում ամենից ավելի տարածված ձևերը կրակմարիչները հանդիսանում են «Բողատիր» № 1-ը (հեղուկափրփուր), «Բողատիր» № 3-ը (թանձրափրփուր) և «Տայֆուն»-ը (չոր-փուշիաչիթ) :

Նկ. 30. Հեղուկափրփուր «Բողատիր» № 1 կրակմարիչ:

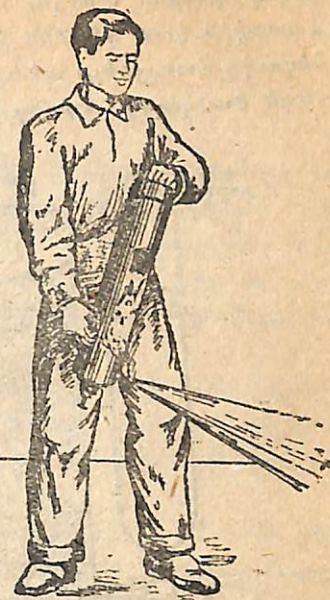

Նկ. 31. Թանձրափրփուր «Բողատիր» № 3 կրակմարիչ:

Հեղուկափրփուր «Բողատիր» № 1 կրակմարիչը (նկ. 30) մի դեպքում պահաման (ռեզերվուար) է ձուլվում, վորի վրա պլատոտակված է չուգունե խուփ: Ծովի միջով պահամանի մեջ լցվում է ալկալական լուծույթ (սոդայի ջրային լուծույթ, վորին խառնված է փրփուր առաջացնող մարուխի փուշի) և դրվում է ծծմբաթթվով լի սրվակով յերկաթե ցանցավոր դրան: Կրակմարիչի խուփի միջով անց է կացրած զարկան, վորով և կրակմարիչը դործարկվում է: Կրակմարիչին ամրացված են յերկու բռնակ, վերին և ներքևի բռնակ, և այսպես կոչված սրակիչ, վորի միջով դուրս է նետվում փրփուրը: Կրակմարիչի դործողության ժամանակը կազմում է 80—90 վայրկյան, չիթի յերկարությունը՝ 8—10 մետր:

Թանձրափրփուր «Բողատիր» № 3 կրակմարիչը (նկ. 31) տարբերվում է «Բողատիր» № 1-ից նրանով, վոր սրակիչը դրա-

նելում է վոչ թե պահամանի կորպուսի մեջ, այլ վերին ձուլմեջ, վորը նրա մոտ ավելի լայն է: Բացի այդ, ցանցավոր դրանի մեջ յեղած մեկ սրվակի փոխարեն պահամանի մեջ դետեղված է յերկու սրվակ. վորոնցից մեկը լցված է ծծմբաթթվով, իսկ մուսը՝ ծծմբաթթվային ալումինով: Ինչպես ցույց է տալիս այս կրակմարիչի հեն, անունը, այն «Բողատիր» № 1-ի հետ համեմատած տալիս է ավելի թանձր փրփուր, վորն առանձնապես պիտանի յե բոցավառվող հեղուկ վառելանյութերը հանգսնելու համար: Գործողության ժամանակը նույնն է, չիթի յերկարությունը՝ 7—8 մետր:

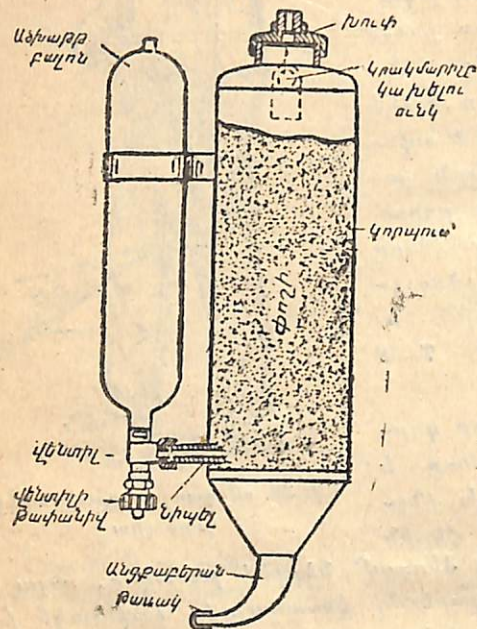

Նկ. 32. «Բողատիր» կրակմարիչը գործելիս:

Փրփրավոր կրակմարիչը գործի դեպքում համար պետք է վերցնել այն աջ (կամ ձախ. ինչպես հարմար է) ձեռքով վերին բռնակից, իսկ ձախ (աջ) ձեռքով՝ ներքևի բռնակից, ապա այն գլխիվայր շուռ տալ և զարկանի կնոպկայով թեթևակի խփել վորեւ պինդ առարկայի (հատակին և այլն): Այս դեպքում զարկանն անցնում է կրակմարիչի ներսը և իր ստորին կնոպկայով ջարդում է ծծմբաթթու պարունակող սրվակը: Ծծմբաթթուն դուրս է թափվում, ընկնում է ալկալական լուծույթի մեջ և նրա հետ քիմիական միացման մեջ է մտնում, վորի հետևանքով կազմվում է ամխաթթու գազ և դոյանում է փրփուր: Ամխաթթու գազը բարձրանում է վերև, կուտակվում է կրակմարիչի ներքևի հատակի տակ և իր ճնշման միջոցով դուրս է թափում փրփրավոր հեղուկ սրակիչի միջով յեկող չիթի նման (նկ. 32):

«Բողատիր» տիպի կրակմարիչներից ողավելիս պետք է պահպանել հետևյալ կանոնները: Չի կարելի զարկանի կնոպկայով շատ ուժեղ հարվածել, վորպեսզի չփչացնենք զարկանի ձողը: Կրակմարիչը դործելու ամբողջ ժամանակամիջոցում պետք է այն պահել շուռ տված դրության մեջ իրենից մեկնած ձեռ-

քի հեռավորությունը վրա: Պինդ առարկաներ հանդգնելիս պետք է փրփուրի շիթն ուղղել դեպի ամենատեղեղ ալյուման տեղը և ապա փրփուրով ծածկել ալյումոլ առարկայի ամբողջ մակերեսը: Հատակին կամ դետնին թափած կրակի տեսակետից վտանգավոր հեղուկը հանդգնելը պետք է սկսել ծայրերից, փրփուրով հետք հետե ծածկելով ալյումոլ ամբողջ մակերեսը:

Նկ. 33. Չոր (փոշիաշիթ) «Տայֆուն» կրակմարիչը:

ված է սողայի փոշիով լցված յերկաթե դլանաձև պահամանից (ռեդերվուարից), վորի սողային խառնված են նրա մեջ կոշտեր (ռեդերվուարից), և հեղուկ ածխաթթու պարունակող պողպատե մի բաղնից: Ներքեը պահամանն ունի այսպես կոչված անցքաբերան, վորի միջով ածխաթթու դաղի ճնշման տակ դուրս է նետվում փոշին: Անցքաբերանը փակված է ռեդին թասակով:

Կրակմարիչը դործադրելու համար այն ձախ ձեռքով վերցնում են անցքաբերանից, իսկ աջ ձեռքով՝ բաղնի վնտիլի թափանիվից: Թափանիվը դեպի ձախ կատարվող միջանի շարժումով բոլորովին հետ են պտտատակում: Հեղուկ ածխաթթուն,

դաղ դառնալով, մտնում է ռեդերվուարի մեջ և փոշին դուրս է նետում փոշիացած շիթի ձևով: Կրակմարիչը միջին հաշվով դործում է 15 վայրկյան, շիթի յերկարությունն է 4—5 մետր:

Մարդկանց ու գուլփի եվակուացիան

Յեթե բռնկված շենքի մեջ դառնալով մարդկանց կյանքի համար սպառնալիք է ստեղծվել, ապա հրդեհը հանդգնելու հետ միաժամանակ պետք է միջոցներ ձեռք առնել մարդկանց եվակուացիայի համար: Առաջին հերթին անվտանգ տեղ են տարվում յերեխաները, ծերերն ու հիվանդները: Եվակուացիան պետք է սկսվի վերին հարկերից:

Այլով շենքերից մարդկանց հանելու համար ոգտադործում են սանդղավանդակները, պահեստի յեղեքը, մշտական ու շարժական հրչեջ սանդղակները, իսկ անհրաժեշտության դեպքում նաև հատուկ փրկարար պարանները:

Մարդկանց դուրս հանելու ժամանակ պետք է ամեն կերպ պայքարել խուճապի դեմ. չի կարելի թույլ տալ, վոր մարդիկ պատուհաններից դուրս ցատկեն, այնտեղից իրեր դուրս գցեն կամ վերադառնան ալյումոլ շենքն իրերի հետեից:

Յեթե կրակը չի տարածվում, դույքն եվակուացիայի յենթարկել հարկավոր չէ: Գուլքի եվակուացիան պետք է կատարվի իստ կաղմակերպված ձևով. պետք է այն սկսել վերին հարկերից. միաժամանակ նախապատրաստելով նաև ներքեի հարկերը: Յերքե չի կարելի սանդղավանդակները, անցնելու և շենքին մոտենալու տեղերը դույքով լցնել: Գուլքը պետք է հավաքվի հրդեհից հեռու տեղում, քամու կողմը:

ՀԱԿԱՌԴԱՅԻՆ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒՄԸ
ՏԱՆԸ

Բնակեցի տունը բնակավայրի հակառդայն պաշտպանու-
թյան սկզբնական ողակն ե: Ուստի, վորպեսզի բնակավայրը
(քաղաքը) լավ պատրաստենք ՀՈՊ-ի համար, պետք է դրա հա-
մար պատրաստել տները:

Տունը պետք է վաղուրոք պատրաստ լինի ոգային թշնա-
մունե կազմակերպված ձևով հակահարված տալու: Դեռ խաղաղ
ժամանակ ամեն մի տան մեջ անհրաժեշտ է անցկացնել հակա-
հրդեհային, հակաքիմիական ու բժշկա-սանիտարական պաշտ-
պանության գծով մի շարք միջոցառումներ, ստեղծել թեկուզ
ամենապարզ ծածկույթներ ռումբերից ու թն, կազմակերպել
լուսաքողարկում, սահմանել սիգնալիզացիա բնակչությանն ո-
գային, քիմիական ու հրդեհային վտանգի մասին աղբարարե-
լու համար, ձեռք բերել ՀՈՒՊ-ի համար անհրաժեշտ գույք,
տան բնակիչներից ու ծառայողներից կազմակերպել ինքնա-
պաշտպանության խումբ և տան բոլոր բնակիչներին մեջ լիկվի-
դացիայի յենթաբնակ ՀՈՒՊ-ի հարցերի բնազավառում յեղած
անդրադիտությունը:

Տան ՀՊՊ-ի պետի պարտականությունները: Տունը և այլ տան բնակչությունը հակառուսական պաշտպանություն համար պատրաստելու ամբողջ զործը ղեկավարում է տան կառավարիչը կամ պարետը: Նա տան ՀՊՊ-ի պետն է և անձնական պատասխանատվություն է կրում տունը ՀՊՊ-ի համար պատրաստելու և այլ տան պատրաստականություն համար: Հակառուսական պաշտպանության հարցերի զծով նա անմիջապես յենթարկվում է տեղական ՀՊՊ-ի տեղամասի պետին:

Տան ՀՈՊ-ի պետը պետք է նախորոք հատուկ պատրաստու-
թյուն ստանա Պաշտպնաքմի ՀՈՎԳ-ի վարժակայանում: Պաշտ-
պնաքմի է կարմիր խաչի ու կարմիր մահիկի սկզբնական

կազմակերպությունները աջակցությամբ նա տան մեջ կազմա-
կերպում և ինքնապաշտպանության խումբ, ձեռք և բերում
ՀՈՒՊ-ի անհրաժեշտ գույք, ինքնապաշտպանության խմբի պե-
տի միջոցով ղեկավարում և այդ խմբի մարտական պատրաս-
տությունը :

Բազմազան ժամանակում ՀՊՊ-ի պետն անձամբ ղեկավարում է տան հակառուսական պաշտպանությունը:

Տունը հակառուսյին պաշտպանության համար պատրաստե-
լու իր աշխատանքի ընթացքում ՀՈՊ-ի պետը հենվում է Պա-
շտպանության նախարարի տան սկզբնական կազմակերպության կուսակցական
բնակիչների ոգնություն վրա, վրոնք պաշտպանական աշխա-
տանքի որինակ պետի ցույց տան :

Միջոցառումներ սան ՀՈՊ-ի գծով

«Պատրաստ եմ ՀՈՒՊ-ի համար» նորմաների համաճումը։ Տունը հակառուսական պաշտպանությունը նախապատրաստելու համար ամենեւեց առաջ անհրաժեշտ է, վերապետի բոլոր բնակիչները լավ ուսումնասիրեն բնակչություն՝ ողբային հարձակումների պայմաններում անելիքների կանոնները, սովորեն դերազանցորեն տիրապետել հակառուսական և յուրացնեն հրդեհներ հանգցնելու ամենապարզ պրիմիտիվները և ողբային ու քիմիական հարձակման ժամանակ տուժածներին անհետաձգելի ողնություն ցույց տալու կանոնները։

Սրա համար Պաշտպանական Կազմակերպությունը և տան ՀՈՊ-ի պետը պետք է տան բնակիչներից կազմակերպեն ՀՈՔՊ-ի խմբակներ: Խմբակները պարապում են 1 աստիճանի «Պատրաստ եմ ՀՈՔՊ-ի համար» նորմաներով: Պարապմունքը վերջացնելուց հետո խմբակի անդամներն անպայման պետք է հանձնեն այդ նորմաները:

Ֆարրիկաներում, դործարաններում, հիմնարկներում աշխատող անձերը, դպրոցներում ու ՌՈՒՀ-ներում սովորողները «Պատրաստ եմ ՀՈՒՔ-ի համար» նորմաները հանձնում են Պաշտպիլաքիմի՝ աշխատանքի և ուսման վայրում յեղած կադմակերպություններում: Յերկաթուղային տրանսպորտի աշխատողներին, ինչպես նաև Ֆարրիկաների ու դործարանների բանվորներին ու ծառայողներին համար սահմանված և լրացուցիչ (6-րդ) նորմա:

Հակաֆիսիական միջոցառումներ: Տան ՀՈՊ-ի պետը նորմա-
ները հանձնելու խմբակներ կազմակերպելու հետ միաժամանակ
պետք է Պաշտպանության կազմակերպության հետ միասին տա-
րածի հակադադեր: Հարկավոր է ձգտել, վերադադի բոլոր մե-
ծահասակներն ու 6 տարեկանից սկսած յերեխաներն ունենան
իրենց սեփական սարքին հակադադերը:

Այն անձերի համար, վորոնք կարող են առանց հակադադի
լինել կամ չեն կարողանա հակադադից ոգտվել (որինակ, իրենց
առողջական դրություն պատճառով), ինչպես և փոքր յերեխա-
ների համար պետք է մշտական տեղեր նախատեսել դադադադա-
պան շենքերում: Այսպիսի շենքեր պետք է սարքվեն ամեն մի
տան մեջ:

Գաղահանման աշխատանքների համար տանը անհրաժեշտ
է ունենալ թեկուղ ամենապարզ դադահանող դործիքներ և դա-
դահանող նյութեր:

Ապաստարանը և ամենապարզ քագստոցները: Այլիսուում-
բերից հուսալի պաշտպանություն ունենալու համար մեծ տանը
կից չափազանց ցանկալի յէ կառուցել հատուկ ապաստարան:
Ամեն մի տան մեջ պետք է ունենալ թեկուղ ամենապարզ թաղըս-
տոցներ, վորոնք պահպանում են վնասվելուց շենքերն ավերվե-
լիս և փլչելիս:

Լուսափողարկում: Հարկավոր է հիշել, վոր լույսի չըբո-
ղարկված աղբյուրները թշնամու համար նպատակը հայտնի յեն
դարձնում: Ուղային տաղնապի աղղանշան տալուց հետո տան
մեջ լուսաքողարկումը պետք է կատարվի վոչ ավելի քան մեկ
րոպեյում:

Այն շենքերը, վորտեղ ուղային հարձակման ժամանակ ելեկ-
տրական լույս է հարկավոր (առաջին հերթին պաշտպանական
անցակները, տնային վարչության գրասենյակը, սանիտարա-
կան կայանը, լվացման կայանը, և այլն) պետք է սարքավոր-
վեն լույսի համար անթափանցիկ վարադույրներով: Լույսի
համար անթափանցիկ վարադույրները կարելի յէ պտտրաստել
թանձր կտորից կամ ձեռքի տակ դանվող հարձար միջոցներից
(վերմակներ, խալիներ, մի քանի շերտից ոտսնձված լրադրի
թուղթ, վորը ներսից նախապես մրով սեւացրած է և այլն): Այդ
միջոցները պետք է խնամքով հարմարեցված լինեն լուսամուտ-
ների և պետք է լիովին պատրաստ ու սարքին դրություն մեջ
պահվեն:

Նույնպիսի վարադույրներով կարելի յէ սարքավորել նաև
սովորական բնակելի սենյակները:

Կիսանկուղային շենքերում և ստորին հարկերում լույսի
համար անթափանցիկ վարադույրները փոխարեն ավելի լավ է
ունենալ խնամքով պատուհանին հարմարեցված, լույս բաց
չթողնող արտաքին փայտի փակոցափեղկեր: Այդպիսի փակո-
ցափեղկերը վորոչ պաշտպանություն կտան ավիառումբերի բե-
կորներից և կարող են նվազեցնել պայթման ալիքի ներդործու-
թյունը:

Տան արտաքին լուսավորությունը (բակի լապտերները, կա-
մարների տակ դանվող լամպերը, ճակատամուտքի լուսավորու-
թյունը), սանդղավանդակների, միջանցքների և այլ լուսավո-
րությունը մասամբ, անհրաժեշտություն չափով, տան ելեկտրա-
լուսավորման ընդհանուր ցանցից առանձնացնում և հատուկ
ցանց են կազմում: Այս ցանցի համար սահմանվում է ամեն հա-
մար ընդհանուր առանձին անջատիչ: Այս ամբողջ լուսավորու-
թյունն ապահովվում է հատուկ կապույտ ելեկտրական լամպե-
րով և խոր թասակներով, վորոնք լույսն ուղղում են միայն դե-
պի ցած:

Նույնպիսի կապույտ լամպերով սարքավորվում են ապաս-
տարանի տեղերի, ինքնապաշտպանություն խմբի հավաքավայրի,
սանիտարական կայանի, տնային վարչության գրասենյակի և
այլն լուսացուցիչները:

Բացի այդ, յուրաքանչյուր տան մեջ սարքվում է ընդհա-
նուր հատիչ (рубильник) անհրաժեշտության դեպքում ներքին
ամբողջ լուսավորությունն անջատելու համար:

Հակափրդեհային միջոցառումներ: Վոչ պակաս կարևոր նը-
շանակություն ունեն տան հակահրդեհային պատրաստություն
միջոցառումները: Ինչպես արդեն մատնանշվել է (տ. թեմա
12), ամենից առաջ անհրաժեշտ է, վորպեսզի բոլոր շերդակնե-
րը, միջանցքները, սանդղավանդակները և բակը մաքրվեն վառ-
վող հնոտիներից: Հրդեհի տեսակետից վտանգավոր բոլոր տե-
ղերում պետք է հրդեհը հանգցնելու համար միջոցներ դրվեն
(կրակմարիչներ, ավազով արկղներ ու պարկեր և այլն): Հըր-
չեջ ամբողջ ինվենտարը պետք է միշտ լիակատար կերպով սար-
քին լինի: Տան մեջ որինակելիորեն պիտի կատարվեն նաև մյուս
հակահրդեհային կանոնները (հեղուկ վառելանյութերի պահպան-
ման կարգը և այլն):

Բժշկա-սանիտարական միջոցառումներ: Ամեն մի տան մեջ
դեռ նախորդ պետք է պատրաստել այն ամենը, ինչ անհրա-
ժեշտ է (փոքրիկ դեղապահարան, թթվածնի բարձ և այլն)
ողային ու քիմիական հարձակումից տուժածներին առաջին ան-
հետաձգելի ոգնությունը ցույց տալու համար արագ կերպով
թեկուզ ամենապարզ սանիտարական կայան ծավալելու համար:

Այս կայանի համար դեռ նախորդ պետք է ընտրել հար-
մար չենք և պետք է միջոցներ ձեռք առնել այդ չենքը հակա-
քիմիական տեսակետից սարքավորելու համար (պետք է չենքը
դարձնել դադի համար անխափանցիկ): Շենքը պետք է ընտրել
առաջին հարկում, հարմար մուտքով, վորպեսզի տուժածներին
այնտեղ տեղափոխելը հեշտացնենք:

Ազդարարման միջոցները: Բնակչությանն ողային, քիմիա-
կան ու հրդեհային վտանգի մասին ժամանակին աղտարարելու
համար պետք է ամեն մի տան մեջ սարքել համապատասխան
ներոնային աղղանշաններ: Աղղանշաններն իրարից խիստ պետք
է տարբերվեն:

ԻճԲՆԱՍԿԱՑԱԳԱՆՈՒՔՅԱՆ ԽՈՒՄԲԸ

Ողային հարձակման հետևանքով տան տերիտորիայում կա-
րող և դոյանալ վնասաբեր ոջախ: Վորպեսզի հնարավորություն
ունենանք արագ կերպով միջոցներ ձեռք առնել այդ ոջախը լիկ-
վիդացիայի յենթարկելու համար, անհրաժեշտ է ամեն մի տան
մեջ ունենալ ինքնապաշտպանության հատուկ խումբ:

Ինքնապաշտպանության խումբը կազմակերպվում է 5—6 ո-
ղակից, ամեն մի ողակն առնվազը 4—5 մարդ, այսինքն խմբի
մեջ ընդամենը պետք է լինի առնվազն 25—30 մարդ: Խումբը
գլխավորում են խմբի պետն ու քաղղեկը, յուրաքանչյուր ողա-
կում նշանակվում է ողակի պետ: Բացի այդ, խմբի մեջ մտնում
է դույլի վարիչը:

Շատ մեծ տներում ողակների, ուրեմն և ամբողջ խմբի կազ-
մը պետք է զգալի չափով ավելացվի: Այն փոքրիկ տները, վո-
րոնք բնակչության սակավաթիվ լինելու պատճառով չեն կարող
ինքնապաշտպանության խումբ կազմել, միանում են հարևան
տների հետ. այս դեպքում ինքնապաշտպանության մեկ խումբը
մի անդամից կապասարկի մի քանի տներ: Յեթն փոքրիկ տները
վորեն պատճառով չեն կարող միանալ հարևան տների հետ, ա-

պա այդ տներում ստեղծվում են ՀՈՔՊ-ի ինքնուրույն պոստեր:
Պոստի մոտավոր կազմն է 4—10 մարդ, այդ թվում նաև պոստի
պետը:

ՀՈՔՊ-ի ինքնապաշտպանության խմբերն ու պոստերը տնե-
րում կազմվում են այդտեղ ապրող բնակիչներից 16—18 տարե-
կանից սկսած մինչև 40—50 տարեկանները, առաջին հերթին
տնտեսուհիներից, այսինքն տանը ամենից ավելի հաճախ գտնը-
վող անձերից: Բացի այդ, խմբի մեջ անպայման մտնում են
չվեյցարները, դոնապանները, վառարան վառողները, ջուր անց-
կացնողները, հավաքարարները:

Խմբի պետը, ողակների քաղղեկը և հրամանատարները
պետք է հատուկ պատրաստությունն անցնեն Պաշտպանության
ՀՈՔՊ-ի վարժական կայաններում:

Խմբի ամեն մի ողակը հատուկ դեր ունի: Ողակներից մեկը
կոչվում է կապի ու դիտողության ողակ: Ինքնապաշտպանու-
թյան խմբի պետը այդ ողակն ոգտադրվում է մյուս ողակնե-
րը կառավարելու համար, ինչպես և տեղական ՀՈՔՊ-ի տեղամա-
րի և հարևան խմբերի հետ կապ պահպանելու համար: Բացի
այդ, կապի ողակն առաջադրվում է դիտողության պոստ, վորը
այդ, կապի ողակն ժամանակ խմբի պետին հայտնում է տան
ողային հարձակման ժամանակ խմբի պետին հայտնում է տան
տերիտորիայում տեղի ունեցող ամեն ինչի մասին: Այդ նույն
ողակը աղտարարում է տան բնակչությանն ողային, քիմիական
և հրդեհային վտանգի մասին:

Խմբի սպասարկած տերիտորիայում կարգ պահպանելու հա-
մար այդ խմբի կազմում կա կարգ պահպանելու ողակ: Այս ո-
ղակը հերթապահում է կարգ պահպանելու պոստերում, վորոնք
դրվում են մուտքի դռների, դարպասի և մարդկանց թաղստի
տեղերում: Բացի այդ, ողակի մարտիկները հեռում են, վոր-
պեսզի տան տերիտորիայում ամեն տեղ պահպանվի լուսաքո-
ղարկման կարգապահությունը. մարդկանց ուղարկում են ա-
պաստարանները, հրդեհի ժամանակ մարդկանց դուրս են բե-
րում այրվող շենքերից. պահպանում են իրենց շենքերից հեռա-
ցած քաղաքացիների դույլը կամ այրվող շենքերից դուրս բեր-
ված դույլը. վնասաբեր ոջախներում պահպանության ու չլղ-
թայման ծառայություն են կատարում և այլն:

Տան տերիտորիայում առաջ յեկած հրդեհը հանդցնում է
հրշեջ ողակը: Առաջ յեկած հրդեհները ժամանակին հայտարար-
ելու և արագ կերպով հանդցնելու համար հրշեջ ողակը պոստեր

ե Դժնում չերդակները մոտ, սանդղավանդակներում և այլ տեղե-
քում, վորոնք հրդեհի տեսակետից ամենից ավելի վտանգավոր
են: Անհրաժեշտութեան դեպքում հրդեհ հանդիմանելուն մասնակից
պետք է դարձնել ինքնապաշտպանութեան խմբի ամբողջ կազմը
և տան աշխատունակ բնակչութիւնը: Հրչեջ ողակն ուղնում է
մեծ հրդեհ հանդիմանելու համար ժամանած հրչեջ խմբերի աշխա-
տանքին:

Տան տերիտորիայում դադահանման աշխատանքները կատա-
րում է քիմիական աղակը: Հակառակորդի կողմից ԹՆ դործադ-
րելու դեպքում քիմիական ողակը կատարում է այն տեղամասե-
քի հետախուզութիւն, վերտեղ ընկել են ԹՆ, այդ տեղամասե-
քը նշում է ցանկապատման հատուկ նշաններով և կատարում է
տան տերիտորիայում դադահանման անհետաձգելի աշխատանք-
ները: Առաջին հերթին դադահանվում են պայթած քիմիական
ավիառումբերից զոյացած ձաղարները: Անհրաժեշտութեան դեպ-
քում ողակն անցքեր է սարքում բնակչութիւնը վարակված ու-
յոնից դուրս բերելու համար: Տեղամասային դադահանիչ զորա-
խումբը վարակման ույոն ժամանելուն պէս ողակը մասնակցում
է այդ զորախմբի աշխատանքին:

Ողային հարձակման ժամանակ տուժածներին առաջին ան-
հետաձգելի ուղնութիւնը ցույց է տալիս սանիտարական աղակը:
Այս ողակի մարտիկները հերթապահում են սանիտարական կա-
յանում և սանիտարական պոստերում, տուժածներին դուրս են
հանում կամ դուրս են բերում վնասարեք ոջախներից, կայուն
ԹՆ տուժածներին ուղարկում են լվացման կետերը և ակտիվ
մասնակցութիւն են ցույց տալիս վնասարեք ոջախ ժամանած
քշկաւ-սանիտարական զորախմբերին:

Բացի թվարկված հինգ ողակները, ինքնապաշտպանութեան
խմբի կազմում ցանկալի յե ունենալ հատուկ տեխնիկական (ա-
վարիայի) աղակ ողային հարձակման ժամանակ վնասված ջր-
մուղը, կոյուղին, ելեկտրական ցանցն արագ կերպով նորոգելու
համար: Այս ողակի մեջ վորպէս մարտիկներ առաջին հերթին
մտցվում են այդ տանն աշխատող կամ բնակվող ջուր անցկաց-
նողները, մոնտյորները, վականադործները:

Այսպիսով ինքնապաշտպանութեան խմբերը տների ՀՈՊ-ի
կազմակերպութեան հիմնական միջոցն են կազմում: Նրանք ըն-
դունակ են ՀՈՊ-ի բոլոր մյուս կազմավորումներից բոլորից ա-

ռաջ ողնութեան հասնել բնակչութեանը հակառակորդի ողային
հարձակման դեպքում:

Ինքնապաշտպանութեան մարտունակ խմբի առկայութեանը
չի բացասում, այլ ընդհակառակը, վորոշում է տան ամբողջ
բնակչութիւնը ՀՈՊ-ի համար նախապատրաստելու անհրաժեշ-
տութիւնը: Ողային հարձակման հետևանքները լիկվիդացիայի
յենթարկելու ժամանակ տան բնակչութիւնը պետք է մասնակից
դարձվի վնասակար ոջախներում կատարվող աշխատանքներին,
որինակ՝ հրդեհ հանդիմանելու, փրկածներն ու ավերումները
մաքրելուն և այլն: Ինքնապաշտպանութեան խմբի մարտիկները
պետք է անմիջական մասնակցութիւն ցույց տան բնակչութեանն
այս աշխատանքի համար նախապատրաստելուն:

Ինքնապաշտպանութեան խումբը տան ՀՈՊ-ի պետի ղեկա-
վարութեամբ անց է կացնում նաև վորջ տունը ՀՈՊ-ի համար
նախապատրաստելու դործնական ամբողջ աշխատանքը:

ՏԱՆ ՀՈՊ-Ի ԱՂԱՆԸ

Տունը ՀՈՊ-ի համար նախապատրաստելու ժամանակ ան-
հրաժեշտ է նախորդ մտածել և սահմանել պաշտպանութեան
պլանը: Այս պլանը պարտավոր է կազմել տան ՀՈՊ-ի պետը:
Պլանի մեջ ճշգրիտ կերպով մատնանշվում է, թե տան մեջ «Ո-
ղային տաղնապ» աղանշանով ի՞նչ և հատկապէս ո՞վ պիտի
կատարի:

Այս պլանի հետ ՀՈՊ-ի պետը Պաշավիաքիմի կազմակեր-
պութեան աջակցութեամբ պետք է լայն կերպով ծանոթացնի
տան բոլոր բնակիչներին: Նրանցից յուրաքանչյուրը պետք է
ճշգրիտ իմանա իր պարտականութիւնները:

Յերբ պլանին կծանոթանա տան ամբողջ բնակչութիւնը,
ՀՈՊ-ի պետը Պաշավիաքիմի կազմակերպութեան հետ միասին
պետք է անցկացնի միջանի մարզիչ և ստուգողական (ցերեկա-
յին ու դիշերային) վարժութիւններ տան ՀՈՊ-ի դժով: Այս
վարժութիւնների ժամանակ պետք է պարզել, թե բնակիչները
գիտե՞ն արդյոք իրենց տան ՀՈՊ-ի պլանը և արդյոք այդ պլանը
ճիշտ է կազմված և ամե՞ն ինչ է նախատեսում և այլն:

Տան ՀՈՊ-ի պետը և Պաշավիաքիմի սկզբնական կազմակեր-
պութիւնը պետք է ընդհանուր ջանքերով հասնեն այն բանին,
վոր տունն ու նրա բնակչութիւնը լիովին պատրաստ լինեն հա-

կառգային և քիմիական պաշտպանութեան համար: Բնակելի տները Պաշտպանութեան աշխատանքները կազմակերպութեան ենթարկուած են բերել, Պաշտպանութեան Կենտրոնական խորհուրդը սահմանել և հաստատել պատերազմի նշան «Պատրաստ եմ ՀՈՒՔ-ի համար»: Այս նշանն ստանալու համար պետք է տան մեջ կատարել ՀՈՒՔ-ի պատերազմի խորհուրդի աշխատանքները, վերջինս պատրաստութեան ենթարկուած են բնակելի տները ՀՈՒՔ-ի կողմից նշան ստանալու նորմաների մեջ և պետք է Պաշտպանութեան Կենտրոնական խորհուրդի հանձնաժողովի ներկայութեամբ կազմակերպուող հաստատական փորձարկումները, «Գերազանց» գնահատական:

Հավելված 1

Պաշտպանութեան «Պատրաստ եմ ՀՈՒՔ-ի համար» առաջին աստիճանի կրթական կանոնադրութեանը

1. «Պատրաստ եմ ՀՈՒՔ-ի համար» կրթական նշանն ստանալու համար անհրաժեշտ է.
 - ա) հանձնել «Պատրաստ եմ ՀՈՒՔ-ի համար» այն բոլոր նորմաները, վերջինս սահմանել և իրականացնել Պաշտպանութեան Կենտրոնական խորհուրդը:
 - բ) ունենալ անհրաժեշտ սարքեր հակադաշտ:
2. «Պատրաստ եմ ՀՈՒՔ-ի համար» կրթական նշանը տալիս են Պաշտպանութեան Կենտրոնական (քաղաքային) խորհուրդները Պաշտպանութեան Կենտրոնական խորհուրդի կողմից «Պատրաստ եմ ՀՈՒՔ-ի համար» նորմաները հանձնաժողովի հանձնարարութեամբ փորձարկումները ստանալու հետ:
3. «Պատրաստ եմ ՀՈՒՔ-ի համար» կրթական նշանը ստանալու հետ հետևյալ իրավունքներով.
 - ա) մշակութային համայնականութեամբ առաջնություններ Պաշտպանութեան ՀՈՒՔ-ի գործունեությունները ու զարգացնելու մտնելիս:
 - բ) ընտանիքի անդամների համար հերթից դուրս հակադաշտ ձեռք բերելու իրավունքով:
 - գ) Պաշտպանութեան ՀՈՒՔ-ի վերաբերյալ ցուցահանդեսները ձեռք բերելու իրավունքով:
 - դ) Պաշտպանութեան բոլոր կազմակերպությունների կողմից ՀՈՒՔ-ի վերաբերյալ անց կացվող բոլոր մրցումներին մասնակցելու իրավունքով:
4. «Պատրաստ եմ ՀՈՒՔ-ի համար» կրթական նշանը ստանալու պետական վճարի արժեքը և դրամական հատկացումների հետ չի կապված:
 - ա) «Պատրաստ եմ ՀՈՒՔ-ի համար» կրթական նշանը տրվում է 2 տարեկան ժամկետով, վերջինս անցնելուց հետո կատարվում է նորմաների նոր հանձնարարությունները հանձնարարելու դեպքում «Պատրաստ եմ ՀՈՒՔ-ի համար» կրթական նշանը փոխարինվում է այն կրթական իրավունքով:
5. «Պատրաստ եմ ՀՈՒՔ-ի համար» կրթական նշանը խնայում է Պաշտպանութեան Կենտրոնական (քաղաքային) խորհուրդի կողմից կատարվող փորձարկումները:

Հավելված 2

«Պատրաստ եմ ՀՈՒՔ-ի համար» Առաջին աստիճանի կրթական

1-6 հոգս: Ընդհանուր տեղեկություններ ՀՈՒՔ-ի վերաբերյալ

1. Իմանալ, թե ինչի համար է հարկավոր բնակչության հակադաշտ և քիմիական պաշտպանությունը և Պաշտպանութեան Կենտրոնական խորհուրդի կողմից կատարվող փորձարկումները:

2. Հասկացողություն ունենալ ողային հարձակման միջոցները և այլ միջոցները ներդրածություն ընդլայնելու մասին. ա) ֆուդառային և բեկորավոր առևտրի, բ) հրդեհիչ ուժերի, գ) քիմիական ուժերի և ինքնաթիռից թռնավոր նյութեր ցանկը:

3. Կարողանալ արտաքին նշաններից և հոսից ի պրիտը, լյուիզիտը, ֆոս-դենը, ջրբալիկները և աղամսիտը վորոշել:

4. Իմանալ, թե ինչ պետք է անել ողային քիմիական տաղանավի աղ-դանշաններով հանրային ողտադրածման տեղերում, արտադրության մեջ, վե-դոցում և տանը: Ողային ու քիմիական տաղանավի աղդանշանները և կայուն թ՛ն վարակված տեղանքի ցանկապատման նշանները տարբերել կարենալ:

5. Իմանալ, թե ո՞ր և ի՞նչպես հայտնել հրդեհների ու տուժածների մասին:

2-րդ նորմա: Հակափմխական պաշտպանություն

6. Իմանալ, թե ինչի՞ համար է ծառայում հակադաղը, ի՞նչն է նրա հիմնական մասերի դերը, վորքա՞ն է ժամանակ և ի՞նչ թ՛ն և նա պաշտպանում է իմանալ իր հակադաղի չափը: Ցանկալի յե, վորպեսզի ՀՈՒՊ-ի նորմաները հանձնող ամեն մեկն ունենա իր հակադաղը:

7. Կարենալ. ա) ճիշտ հաշվել հակադաղը 5 վայրկյանի ընթացքում. բ) հակադաղի մեջ մնալ հանգիստ դրության մեջ 1 ժամ կամ չարժման մեջ (աշխատանքի ժամանակ) 30 բույե. գ) հայտարարել անսարքությունը և ողտ-վել անոարը: հակադաղից հակադաղային տուփը, ծալավոր փողակը, արտա-շնչման կախույրը և կորդակը (դիմակը) վնասվելու. դ) հակադաղը հանել, չորացնել, ճիշտ ծալել և դնել պայուսակը. ե) ծխահարման կամերայում մնալ 5 բույե, վորից առնվազն 5 վայրկյանը հանած հակադաղով:

8. Իմանալ, թե ինչպես է սարքավորվում թ՛ն պաշտպանվելու սենյակը և այլ սենյակից ողտվելու կանոնները:

9. Կայուն թռնավոր նյութերով վարակված տեղանքից ձեռքի տակ յեղած մատերիակները ողնությամբ կարողանալ դուրս դալ:

10. Իմանալ, թե ինչպես պետք է պահպանել սենդամթերքները և տնա-յին դործածության առարկաները թռնավոր նյութերից և ինչ պետք է անել թ՛ն վարակված առարկաների և մթերքների հետ:

11. Իմանալ կայուն թռնավոր նյութերի դաղահանման հիմնական մի-ջոցներն ու յեղանակները:

3-րդ նորմա: Բժշկա-սանիթարական պաշտպանություն

12. Իմանալ վնասվելու նշանները և վնասվելու դեպքում կարողանալ փոխողնության ցույց տալ. ա) հեղձուցիչ թ՛ն—ըլտով, ֆոսգենով. բ) ընդ-հանուր թռնավոր նյութերով — կապտաթթվով, չմուրի դաղով. գ) դրդուիչ թ՛ն—աղամսիտով, ջրոցանոֆենոնով, դ) մաշկի վրա ներդրած թ՛ն—իւլ-բիտով, լյուիզիտով վնասվելու:

13. Կարողանալ. ա) անհատական սանիտարական և հակաիւրլտային ծրարներով ողտվել, բ) իւրեքի կաթիլները կաշվի վրայից հեռացնել և աչ-քերը լվանալ, գ) ըստ Սիլվեստերի ու Շեֆերի արհեստական շնչառության

կատարել, դ) արյունահոսությանը կանգնեցնել և 2—3 բույեյում պարզ վե-րակալ դնել, ե) յերկու մարդով առանց պատգարակի տուժածին (վիրա-վորվածին, դաղից թռնավորվածին) տեղափոխել:

4-րդ նորմա: Հակահրդեհային պաշտպանություն

14. Իմանալ, թե ինչ միջոցառումներ են հարկավոր տանը և արտա-րության մեջ հրդեհ ծաղկելու վտանգը նվազեցնելու համար:

15. Իմանալ, թե ինչպես պետք է պայքարել հրդեհիչ ուժերից հրդեհ ծաղկելու դեմ:

16. Կարողանալ կրակմարիչից, ավաղից և ձեռքի տակ յեղած այլ նյու-թերից ողտվել հրդեհների հանգցնելու ժամանակ:

5-րդ նորմա: ՀՈՒՊ-ի կազմակերպումը տանը

17. Իմանալ տան ՀՈՒՊ-ի պետի դերը:

18. Իմանալ ինքնապաշտպանության խմբի դերն ու խնդիրները:

Բացի այդ, յերկաթուղային տրանսպորտում և դործարաններում աշ-խատողները համար 1938 թ. մոցված և հատուկ Թ-րդ նորմա: Այդ նորմա-յերկաթուղային տրանսպորտում աշխատողների համար հետևյալն է.

6-րդ նորմա: ՀՈՒՊ-ը յերկաթուղային տրանսպորտում

19. Իմանալ, թե ի՞նչպես է կազմակերպվում յերկաթուղային տրան-սպորտի ՀՈՒՊ-ը: Կարողանալ տարբերել ողային և քիմիական տաղանավի աղ-դանշանները և կայուն թ՛ն վարակումների ցանկապատման այն նշանները, վորոնք սահմանված են տրանսպորտում:

20. Իմանալ, թե ի՞նչ պետք է անել յերկաթուղային տրանսպորտում (իր մասնագիտության դժով) ողային ու քիմիական տաղանավի աղդանշան-ներով:

Ձարրիկաներում ու դործարաններում աշխատողների համար Թ-րդ նոր-ման հետևյալն է.

7-րդ նորմա: ՀՈՒՊ-ը գործարանում (ճարտիկայում)

19. Իմանալ, թե ի՞նչպես է կազմակերպվում ՀՈՒՊ-ը գործարանում: Կա-րողանալ դործարանում սահմանված ողային ու քիմիական տաղանավի աղ-դանշանները տարբերել:

20. Իմանալ, թե ի՞նչ պետք է անել ողային ու քիմիական տաղանավի աղդանշանով դործարանում (իր մասնագիտության դժով):

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Ն ո Ր Մ ա առաջին: Ընդհանուր տեղեկություններ ՀՈՒՔՊ-ի վերաբերյալ

Թեմա 1. Պաշտպանության աշխատանքի խնդիրները բնակչության հակա-	
դավին ու հակաբազմազան պաշտպանության աստվածագրում	3
Թեմա 2. Որպիսի հարձակման միջոցներն ու նրանց ներդրությունը	8
Թեմա 3. ՀՈՒՔ-ի կազմակերպումն ու միջոցները	24
Թեմա 4. Քաղաքային բնակչության անելիքների կանոնները հակառակորդ-	
պաշտպանության պայմաններում	34

Ն ո Ր Մ ա յ երկրորդ: Հակաֆիսիական պաշտպանություն

Թեմա 5. Հակադավեր	43
Թեմա 6. Պաշտպանական սենյակներն ու սպասարաններ	66
Թեմա 7. Մաշկը թիւ ներդրությունը պաշտպանելը	72
Թեմա 8. Մենդամթերքը, ջուրը և տնային կենցաղի առարկաները	
վարակիվելուց պաշտպանելը	75
Թեմա 9. Գաղափարական հիմնական միջոցներն ու յեղանակները	78

Ն ո Ր Մ ա յ երրորդ: Բժշկա-սանիտարական պաշտպանություն

Թեմա 10. Ինքնուշխույթությունն ու փոխուշխույթությունը թիւ վնասվելիս	86
Թեմա 11. Ինքնուշխույթությունն ու փոխուշխույթությունը վերավորվելու և այլ-	
վելու դեպքերում	90

Ն ո Ր Մ ա Հ ո Ր Բ ո Ր Պ: Հակահրդեհային պաշտպանություն

Թեմա 12. Ինչպես նվազեցնել հրդեհի վտանգը տանը և արդյունաբերու-	
թյան մեջ	104
Թեմա 13. Հրդեհիչ ավիառումները և այլ ուղիներից առաջացած հրդեհ-	
ները հանգցնելը	108

Ն ո Ր Մ ա Հ ի ն դ ե Ր ո Ր Պ:

Թեմա 14. Հակառդային պաշտպանության կազմակերպումը տանը	116
--	-----

Հ ա վ ե լ վ ա ծ ք ն ե Ր

1. Պաշտպանության «Պատրաստ եմ ՀՈՒՔ-ի համար» առաջին աս-	
տիճանի կրթական կանոնադրությունը	125
2. «Պատրաստ եմ ՀՈՒՔ-ի համար» առաջին աստիճանի նոր-	
մաները	125

Պատմագիր՝
Գ. Ք ա ց ա խ յ ա Ն
Լեզվական խմբագիր՝
Գ. Ք ա ց ա խ յ ա Ն
ՏԵԽ. խմբագիր՝
Ի. Վ ա ր դ ա Ն յ ա Ն
Սրբագրիչ՝
Մ. Յ Ե ր գ ճ ի յ ա Ն

ՎՖ—8633. Հրատ 5307. պատ 537. տիրած 5000.

Հանձնված է արտադրության 24/VII—40 թ.

Ստորագրված է տպագրության 30/IX—40 թ.

Հայպետհրատի տպարան, Յերևան, Լենինի 65

ԳԻՆԸ 1 Ռ. 90 Կ.

БУДЬ ГОТОВ
К ПВХО

Армгиз, Ереван, 1940 г.

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0278899

13.388